

BIBIANA

XXV. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

revue

o umení pre deti
a mládež

2

/ 2018

OBSAH

Eva PRŠOVÁ

AKO JEDEN DEŇ PODENKY
(O zmysle jestvovania v rozprávkach
H. Ch. Andersena) / 1

Iveta GAL DRZEWIECKA

NA ISTOTU – S DIEŤAŤOM
(K životnému jubileu ilustrátora
Petra Cpina) / 11

POTULKY KRAJINAMI SRDCA

(S jubilujúcou spisovateľkou Paulou
Sabolovou sa zhovárala Ľubica Kepštová)
/ 16

Zuzana STANISLAVOVÁ

KRIČAŤ NAHLAS
(Človek s postihnutím v próze pre deti
a mládež po roku 2000) / 25

Gabriela MAGALOVÁ

PRIESTOR SACRUM
(Poznámky k pojmu meditatívna rozprávka)
/ 35

Inese ZANDERE

MALÉ JE V KNIHE VEĽKÝM
(Lotyšské posolstvo k Medzinárodnému
dňu detskej knihy) / 41

Milena ŠUBRTOVÁ

STUDENTI VE STOPÁCH SPORTOVNÍCH
LEGEND / 44

Ráchel ORVOŠOVÁ

O KRESBE, ČO OŽILA (alebo o modernom
evanjeliu pre pluralitnú spoločnosť) / 46

BYŤ V CENTRE

(S garantkou Centra detskej literatúry,
čítania a SK IBBY Timoteou Vráblovou sa
zhováral Ondrej Sliacky) / 50

Lenka DZADÍKOVÁ

NIEKOĽKO HROZIENOK Z KOLÁČA
(Slovenské divadlá pre deti 2017) / 59

Magda BALOGHOVÁ

GALÉRIA OTVORENÁ KAŽDÝ DEŇ
(K nedežnej sedemdesiatke Svetozára
Mydla) / 64

RECENZIE / 67

Marta Žilková / Tomáš Procházka: Kráska
a zvieratá; **Dávid Dziak** / Itcho Pčelár: Sofie;
Marta Žilková / Oteckovia: Markíza, tv.
seriál.

VÝSTAVY V BIBIANE / 72

Šéfredaktor **ONDREJ SLIACKY**

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava,
tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava Dušan Babjak

Tlač Commercium, spol. s r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava
bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Autorom ilustrácií na obálke i vo vnútri čísla je Peter Cpin

Číslo vyšlo v júni 2018

ISSN 1335-7263

Ako jeden deň podenky

**O ZMYSLE
JESTVOVANIA
V ROZPRÁVKACH
H. CH. ANDERSENA**

Jeden z tvorcov a významný predstaviteľ klasickej autorskej rozprávky Hans Christian Andersen povýšil tento žáner na rovnocennú súčasť beletrie a vytvoril tak v rozprávkovom príbehu priestor na rôzne témy, rozličné otázky, oblasti života a všetky čitateľské vrstvy. Andersenove rozprávky sa zvyknú priradovať k detským percipientom, hoci tí bývajú zväčša v čítaní jeho rozprávok limitovaní svojou životnou skúsenosťou, predovšetkým z hľadiska významového aj estetického. Vnútorňý priestor rozprávok využil autor na vyjadrenie zložitejších otázok filozofických, etických a umeleckých, pričom ho k tomu privádzali udalosti a príhody z vlastného detstva i neskoršieho života. Nastolovaním filozofických otázok, veľakrát o zmysle bytia, hodnotil už prejdenú životnú cestu. A prostredníctvom filozofických tém odhaľoval vlastný postoj k životu, v ktorom dominuje láska, súcť a veľkorysosť.

Andersenove rozprávky majú pochopiteľne dvojakého adresáta: detského a dospelého. Dieťa zaujme predovšetkým vonkajšia dejovosť, menej tradičné či dokonca zvláštne postavy, malebnosť prostredia. Druhý plán – s plejádou symbolov a filozofických sentencií, ktoré autor umiestňoval do rozprávok – pochopí skôr dospelý čitateľ. Takto predstavili autora Ján Sedlák [1] aj Zlatko Klátik [2], ktorí zdôrazňovali filozofický vklad jeho rozprávok, ktorým Andersen „otvoril nové možnosti pre vývin rozprávky, rozšíril jej druhový priestor a ukázal, že rozprávka môže byť pôsobivou lyrickou výpoveďou autora, odkrývaním jeho vnútorného, intímneho sveta, ako i malým sociálnym eposom, v ktorom sa odrážajú konkrétne stránky dobovej skutočnosti.“ [2, s. 71] V tematickej rovine rozprávok dominuje prírodné prostredie aj s motívmi konečnosti, nekonečnosti a smrti ako prirodzeného ukončenia života.

V rozprávkových textoch Andersen využíval étos folklórnej rozprávky. Najdôležitejšie emócie v jeho rozprávkach sú však láska a spoluúčasť s trpiacim. Láska býva silnejšia ako bolesť, ako rozlúčka, ako najrozmanitejšie čary. V nej pramení Andersenov humanizmus sprevádzajúci jeho hrdinov zo všetkých oblastí života.

Postavy jeho príbehov sú v duchu estetických zásad folklórnej rozprávky s ňou príbuzné, galériu však rozširuje aj vecami všedného života; aj rastliny, kvety, stromy či veci majú v jeho príbehoch vlastný poetický život.

Svet a postavy, ktoré Andersen vytváral, sa prostredníctvom fantázie stávali reálnymi, čím sprostredkoval na jednej strane detské videnie sveta a vecí v ňom, na druhej strane sa v tomto fantazijnom svete vysporadúval so svojím životom. Paralelou jeho detstva a chlapcom „s veľkými vážnymi očami“ z príbehu o prastarom náhrobnom kameni [3, s. 7] priblížil aj vlastnú motiváciu stať sa „básnikom“. Pozorovaním, počúvaním a hlbokým zaujatím pre to, čo prežíval v detstve, akoby dostal do daru semienko, o ktoré sa musí starať, aby v dospelosti vyrástlo v príbehy, ktoré „nezapadnú do zabudnutia“, ale vyrastú v „kvitnúce básnické dielo“. Starým príbehom, piesňam a povestiam predpovedá večný život, lebo obsahujú v sebe krásu a dobro. A krásu a dobro nikdy nemôžu upadnúť do zabudnutia. Ak sa chlapec v rozprávke rozhodol písať príbehy o dávno zabudnutých ľuďoch a udalostiach, Andersen k nim do mozaiky pridal obrazy, pocity, spomienky a zážitky z neradosného, biedneho detstva a neskôr smutného a osamelého života doma nepochopeného „básnika“.

Jeho rozprávky smerujú ponad osobné a historicky obmedzené k trvalým všeludským témam a hodnotám. Za „najvyššiu hodnotu, ktorá ovplyvňuje ľudské konanie a býva považovaná za cieľ všetkých snažení človeka, možno považovať zmysel života (...), aj keď zmysel prisudzuje čomukoľvek, čo má nejaký vzťah

k nášmu životu“ [4, s. 8]. Prostredníctvom personifikovaných postáv Andersen upozorňoval na dôležité stránky a zmysel ľudského života. Jeho postavy zmysel bytia hľadajú, či už sú súčasťou fantazijných, zvieracích, realistických rozprávok alebo rozprávok o veciach. Obrazu z folklórneho umenia a jeho obsahu teda pridáva Andersen vždy niečo navyše alebo ho modifikuje na ironickú (mnohokrát humornú, satirickú až parodickú) a symbolickú podobu, čím pridáva do noetickej pozície aj filozofický odkaz. Najlepšie sa autorovi spomínanej podobe podarilo doceliť v rozprávke *Snehová kráľovná*, v nej skombinoval námet z ľudovej slovesnosti, ktorý obohatil filozofickým nábojom a symbolmi, čím umocnil humanistické poslanstvo, zdôrazňujúc divotvornú silu lásky a dobrotu detského srdca. Najväčšiu moc v živote človeka má láska, dokázala to Gerda svojou záchranou Kaya, ale zdôraznila to aj čarodejníca Fínka, keď ju sob prosí o silu navyše pre Gerdu: „Nemôžem jej dať väčšiu moc, ako má! Nevidíš, ako jej ľudia i zvieratá musia slúžiť, ako sa s bosými nohami dostala ďaleko do sveta? My nemôžeme zväčšiť jej moc, ona ju má v srdci a spočíva v tom, že Gerda je krásne, nevinné dieťa.“ [5, s. 63]

Andersen už ako mládenec vytváral paralelu svojho vzhľadu (krásy) a vnútorného náboja (bohatstva) s bežnou úžitkovou vecou. Vo väčšine jeho najznámejších rozprávok sa postavy stretávajú s nevôľou, biedou, utrpením a nešťastím, prežívajú odchod či rozlúčku s milovanými, dokonca aj smrť blízkych alebo samy kráčajú v ústrety smrti. V rozprávke *Škaredé káčatko* explicitne vyjadruje svoj postoj k svetu, ktorý mu dá-

val najavo, že je len chudobný umelec. Vtedajšia Kodaň – podobne ako kačací dvor – mala svoj zabehnutý život a nemotorné káčatko, ktoré sa tam ocitlo, svojím vzhladom nelen narušilo dovtedajší chod zvieracieho života, ešte aj pobúrilo dôležitých predstaviteľov „dvora“. A ako sa z odstrkovaného káčatka postupne stáva labuť, tak sa z odstrkovaného a ponížovaného mládenca vyklul najslávnejší svetový rozprávkar. Veta, ktorou ho privítala matka: „*To je veľké káčatko!*“ mu vlastne predznamenal jeho osud. Spočiatku odstrkovaný a zosmiešňovaný („... *káčatko bolo také škaredé, že ho kačice a kury štípali, glbali a posmievali sa mu: 'Je priveľké!'*“), však niesol v sebe prísľub labute. Áno, bol priveľký tým, čo v sebe niesol. Cítil sa výnimočný, neuznaný, chcel vytvárať umenie; písal poéziu, romány, divadelné hry pre dospelých, nakoniec ho preslávili rozprávky. Básnický obraz „*nezáleží na tom, či sa dakto narodí na kačacom dvore, dôležité je, že sa vyliahol z labutieho vajca*“ [5, s. 56] je aj jeho životná filozofia a ako aforizmus vyjadruje optimistickú vieru, že dobré a krásne nezahynie. Zároveň sa spisovateľ touto sentenciou prezentuje ako zástanca tvorivej a každodennej poctivej práce v prospech ostatných, ktorá sa mu napokon stala aj zmyslom bytia vo svete, ktorý mu nebol celkom naklonený. Príkladom andersenovského zmysluplného života je akýsi ideál, ku ktorému sa vracia vo viacerých rozprávkach a smeruje k nemu svojím filozofickým založením, obrazom „dokonalejšej harmónie a dozretého šťastia“ [2]. Z káčatka sa stane labuť, ktorá si svoje šťastie zaslúžila, ba dostalo sa jej obrovskej úcty od ostatných labu-

tí, ona však zostala skromná naďalej, lebo „*dobré srdce nikdy nespýšnie*“. Podobný akt harmónie v závere príbehu ponúka Andersen aj v *Snehovej kráľovnej*, lebo nadovšetko kladie čisté a dobré detské srdce – keď sa po dlhej a namáhavej ceste Gerda s Kayom vrátili domov, zistili, že sú dospelí, no dospeli s detským srdcom. Akt odkliatia sa mohol podať len deťom s čistým srdcom.

„Gnozeologické územie“ [2] svojich literárnych obrazov rozprávkar priveľmi nerozširoval, jeho myslenie cirkulovalo okolo niekoľkých ústredných motívov, ku ktorým sa neustále vracal. Boli to predovšetkým motívy prírody, lebo najobľúbenejšou metaforou bola práve ona, jej obrazy a symboly. Nimi vyjadroval ďalšie dôležité myšlienky o živote. Okrem tejto formy, ktorou básnik vyslovuje dôležité myšlienky, je pochopiteľne príroda preňho aj prostredím a pozadím pre postavy. Ako píše Z. Klátik, najčastejšie „býva jedným aj druhým: objektívnou súčasťou ľudského života i básnickým vyjadrením jeho zmyslu“ [2, s. 72].

Nasledujúce príklady rastlinných postáv sú alegóriou na typy ľudského zmýšľania o sebe aj svete. V rozprávke *Sedmokráska* [5, s. 21] portrétuje Andersen kvety prostredníctvom reálnej charakteristiky aj duchovného plánu: za plotom „*bolo veľa pyšných vznešených kvetov*“, „*čím menej voňali, tým viacej sa vyvyšovali*“ a do ich opisov dopĺňa ľudský obsah: *pívónie sa nadúvali, tulipány hýrili najkrajšími farbami, držali sa spriama, ešte väčšmi sa vypínali ako predtým, tvár im zhranatela a očervenela*. No pozornosť sústreďuje rozprávač na maličký nenápadný kvietok a spievajúceho škovránka. „*V priekope, cel-*

kom pri plote, prostred najkrajšej zelenej trávy rástla malá sedmokráska... Vôbec nemyslela na to, že tu v tráve ju nijaký človek nevidí a že je úbohým, zaznávaným kvetom. Nie, bola veľmi spokojná, obracala sa k teplému slniečku, pozerala do neho a počúvala, ako v povetrí spieva škovránok.“ Kým iné kvety sú zaprázdnené sebou a hľadaním svojho statusu v záhrade, sedmokráska sa teší zo svojho života, nevníma nerovné postavenie voči iným kvetom, sústreďuje sa na to, čo má: „Ja predsa vidím a počujem!... Slniečko na mňa žiari a vetrík ma bozkáva! Ach, aká som len obdarená!“ Samotné žitie jej spôsobuje radosť, to je to najdôležitejšie. A potom, ako ku nej zosadne spievajúci škovránok, je ešte šťastnejšia! Ale príbeh pokračuje andersenovsky, šťastný a slobodný vtáčik je lapený a jeho pieseň je smutná. A hoci sa sedmokráska sústreďuje na pomoc škovránkovi až do sebaobetovania, ten lapený v kletke umiera. Záver rozprávky personifikuje ľudské správanie sa k umelcom a až ich posmrtnú adoráciu: „Vtáčikovu mŕtvolu dali do krásnej červenej škatuľky a kráľovsky chceli pochovať to úbohé vtáča! Pokým žilo a spievalo, zabudli naň, nechali ho v kletke sedieť o smäde, ale teraz sa mu dostalo všetkej nádhery s hojnými slzami.“ Z príbehu o sedmokráske a škovránkovi Andersen vytvoril oslavu človeka skromnosti a dobroty, ktorá obetavo a bez uznania pomáha iným. Žitiu týchto dvoch bytostí dala zmysel láska, obdiv ku kráse, zažívanie krásneho a pomoc druhým, čo zodpovedá predstave E. Fromma o zmysle života, ktorá je „založená na princípoch solidarity, na uznávaní a rešpekte jedinečnosti každého človeka,

ktorá svojou sebarealizáciou prispieva ku kvalitatívnemu posunu ľudstva k jedinému zmyslu života. Ním nie je materiálne bohatstvo ani prestíž či úspech, ale jeho šťastný život“ [3, s. 10].

Na opačnom póle vnímania života sa ocitá postava mladého stromčeka z rozprávky *Smrek*. [5, s. 58] Autor vykreslil obraz lesa s históriou smrekového stromu, ktorý po niekoľkých rokoch pred Vianocami vyťali, na Štedrý deň postavili do veľkej izby v dome, ozdobili, po sviatkoch vyhodili najskôr na povalu a potom na dvor, aby ho na jar, úplne zoschnutý, porúbali. Takto by asi vyzerala realistická fabula príbehu, ibaže v rozprávani o putovaní stromu z lesa do ľudských Vianoc je okrem množstva lyrických pasáží aj personifikácia, ktorá naplnila obraz prírody a mŕtvych vecí ľudským zmyslom. Tým príbeh prináša novú kvalitu dvojznačným obrazom. Smrek-postava poslúžila rozprávkarovi na predstavenie postoja neustáleho a netrpezlivého očakávania od života. Strom nevníma prítomnosť, nie je schopný tešiť sa z toho, čo momentálne prežíva, stále žije v očakávaní budúceho. V prítomnosti nenachádza nič zmysluplné, ale keď sa budúcnosť stáva prítomnosťou, opäť sa nádeja ilúziou v budúcnosti.

Strom má všetko, čo potrebuje k životu, no jeho myšlienky letia do dialok, chcel by zažiť čosi veľké, byť niekde inde, všetky jeho túžby smerovali k jednému bodu: „Ó, rástť, rástť, byť veľký a dospelý, to je jediná radosť na tomto svete“. Tento postoj autor pretavuje aj do jazykovej formy. Na jednej strane sú to slovesá vyjadrujúce nedočkavosť a očakávanie a spojenia vyjadrujúce že-

lanie, ako smrečok „*dychtil po tom, aby rástol; keby som bol taký veľký; ako ma trápi túžba; keby som bol už na voze; keby som bol v teplej izbe v plnom lesku a nádhere; potom príde čosi ešte lepšie, ešte krajšie; príde voľačo ešte väčšie; ako len túžim; čo sa len teraz stane?*“ A na druhej strane slovesá vyjadrujúce negatívne pocity a náladu podporené aj expresívnymi výrazmi: „*netešil sa zo slniečka; juj, ako ho to len zlostilo; nerozumel tomu; nemal pokoja; vôbec sa netešil; nemohol ani pomyslieť na šťastie; nemal pokoja a stále chcel ísť preč...*“ Okolo neho kypí život, ožýva sa radosť, smiech, ale stromček nič z toho nevníma, mrzutosť adresuje ostatným obyvateľom lesa, deťom, aj sebe. Výzvy, ktoré dostával od slnka ako najvyššej prírodnej autority a ostatných prírodných živlov, nedokázal vo svojej netrpezlivosti pochopiť: „*Teš sa zo svojej mladosti!*“ vraveli mu slnečné lúče. „*Teš sa sviežemu rastu, teš sa mladému životu! Vietor ho bozkával, rosa kropila slzami, ale on tomu nerozumel.*“

V tejto rozprávke pracuje autor zámerne s kategóriou času vo viacerých rovinách, cyklicky sa opakujú ročné obdobia a etapy, ktorými strom prechádza, v opozícii sú prítomnosť a budúcnosť, pričom prítomnosť je spojená s netrpezlivosťou, mladosťou, nezrelosťou aj nevedomosťou. Ďalšia rovina časovej opozície a nedočkavosti je v spojeniach *tu* a *inde*, *teraz* a *potom*. Až v záverečnej časti príbehu sa obráti postoj už „starého“ smreka k okoliu aj životu. Na pustej povale a v samote má teraz čas premýšľať a spomínať na minulosť, *tu* sa zmenilo na *tam* a *teraz* sa zmenilo na *vtedy* a v rozprávani vyschýnajúceho stromu zra-

zu ožívajú ako najkrajšie spomienky chvíle, ktoré ho v minulosti naplňovali hnevom a nedočkavosťou: „*Boli to celkom veselé časy! Ale ešte sa vrátia, ešte sa vrátia...; vtedy som nepomyslel na to, aký som šťastný!*“

Zdôrazňovanie formy plynutia času, v ktorom sa život smreka prejavuje, upozorňuje na postoj človeka k času, ale aj zmyslu existencie. Nienam na konci života si treba čas vážiť, ale každú etapu treba prežívať naplno a s radosťou, každá etapa života je dôležitá a hlavne nenávratná, lebo všetko smeruje k smrti.

V príbehu o smreku autor ponúkol veľmi dôležitú myšlienku o umení žiť a prežívať svoj život naplno v každom jeho období, alebo naopak, ukázať, ako život nežiť, aby sme na konci nemuseli za premárnenými chvíľami banovať. V porovnaní s predchádzajúcou rozprávkou sa tak ponúkajú akési vybrané sentencie z oboch textov, cez ktoré sa k človeku dostáva to nevyslovené, na čo sa autor snažil poukázať, a to spôsob, akým na svet možno nazerať, ako vnímať seba v rozličných situáciách, príjemných i tragických, ktoré ho aktivizujú alebo paralyzujú. Môže to byť postoj transformovaný do charakteristiky drobného kvietka: *Veru nikto nepochopí, aká šťastná bola sedmokráska!* alebo do dychtivého nepokoja v prítomnom živote smrekového stromu: *potom príde voľačo ešte väčšie, potom príde čosi ešte lepšie!*

V ďalšej rozprávke, ktorá je rozhovorom k téme žitia a tvorby, siahol autor tiež po prírodných motívoch a nimi sa prihovára svetu. Ide o rozprávku *Slimák a ružový ker*. [5, s. 94] Stojá v nej proti sebe dve nezmieriteľné názorové a životné koncepcie. V slimákovi bolo *niečo* a bol

to on sám. Replikou „Počkajte, nech len príde môj čas!“ dáva najavo svoj postoj k životu, nikam sa nenáhli, zostáva vo svojej ulite alebo sa vystatuje pred druhými: „Vykonám čosi viac, než aby som len zakvitol ružami, rodil lieskovce ako lieska a dával mlieko ako kravy a ovce.“ On sám je symbolickým obrazom sebeckta, ľahostajnosti, nezájmu o druhých a jalových rečí. Na druhej strane ružový ker celý život kvitne, ale nezaoberá sa myšlienkami, prečo kvitne a ako sa to deje, prečo je to tak a nie inak. Bolo jeho životným poslaním zakvitnúť, šíriť vôňu a očarúvať krásnymi ružami, no bez toho, aby si svoju hodnotu uvedomoval: „Kvitol som v radosť, lebo inak som nemohol.“ Ker je obrazom života v jeho mnohotvárnosti, kráse a užitočnosti, v ňom je stelesnená filozofia čínorodého bytia: „... nemali by sme všetci na svete dávať to najlepšie iným? Splodiť všetko, čo môžeme? Nuž, ja som dával iba ruže – ale vy? Vy, ktorí ste dostali tak veľa, čo ste dali svetu, čo mu dáte?“ Slimák nemôže byť užitočný, nerozumie tomu javu, ostatní ho nezaujímajú, zaoberá sa len sám sebou: *Všetci majú svojich obdivovateľov a ja mám seba! Svet sa ma netýka!* Tieto dva pohľady sú odlišné výrazne aj jazykovou formou, v súvislosti s ružovým krom využíva Andersen atribúty ako *nové, svieže, šťastný, sýty* a spojenia oslavujúce radosť: *slnko bolo teplé a vzduch svieži; pil som jasnú rosu; vyrážali púpätá, rozvíjali sa ruže*. Opozitné konštrukcie *ker rozkvital v nevinnosti* a *slimák hliel vo svojom domčeku, svet sa ho netýkal*, nie sú len záverečným konštatovaním tejto rozprávky, vypovedajú o ľuďoch a ich živote všeobecne. Aj keď autor príbeh nevy-

jadril prostredníctvom ľudských postáv, aj prostredníctvom poľudštenej prírody a fantastična vyslovuje pravdu, že v živote objektívne existujú sily, ktoré ho poháňajú vpred, lebo kvitnú a voňajú a teší ich radosť ostatných. V tomto duchu možno chápať aj Frommove myšlienky o živote: „Keď človek môže žiť, nie nútene, nie automaticky, ale spontánne, uvedomuje si sám seba ako aktívne a tvorivé individuum a spoznáva, že existuje len jeden zmysel života: prežívať ho“ [6, s. 107].

Obrazy regenerácie, opakovania, zmysluplného zaujatia pre prácu a život sa v Andersenovej tvorbe opakujú a pochopiteľne sa najčastejšie spájajú s kategóriou času, jeho trvaním, dočasnou či pominuteľnosťou. Tak je to aj v rozprávke *Posledný sen starého duba* [4, s. 100], ktorú môžeme vnímať ako oslavu bohatého, mnohotvárneho života a ideálu, ku ktorému Andersen svojím filozofickým založením smeroval: harmónie a šťastia. Tristošesťdesiatpäťročný dub žije pestrým a bohatým životom, raduje sa zo všetkého, čo prežil, teší ho predovšetkým slnce a mesiac, deň a noc, tešia ho okolité stromy, kvety, vtáci, zvieratá, kolobeh prírody. Teší sa zo všetkých vecí, ktoré patria k životu. Každý deň je svedkom radostného tanca efeméry a jej šťastného a veselého trepotania krídel vo vzduchu nad vodou, v korunách jeho listov a potom s ubúdajúcimi slnečnými lúčmi čoraz slabšieho a unavenejšieho letu až k spánku smrti. Toto sa opakovalo po celé pokolenia jednodenných mušiek a všetky boli rovnako šťastné a veselé. Tisíce dní sa opakoval dialóg starého duba, ktorý čnie na pláži pri mori, s podenkou, kedykoľvek nejaká pri-

stála na jeho liste. Cez vzťah veľkého a starého stromu a malého a efemérneho javu predstavuje Andersen aj proporcie vecí a anticipuje teóriu časovej relativity. Aj v tých najmenších stvoreniach hľadá autor „zmysel jestvovania, torzo veľkého, kvapôčku, odrážajúcu celé slnko“ [2], ako sa v jedinej efemére odrážajú celé pokolenia tohto hmyzu, ktorý zažije len jediný deň, ale ani mu nenapadne, aby sa sťažoval, aby sa netešil z tých prchavých momentov života. Hoci sú v živote starého stromu iba jediným nadýchnutím, v jeho krátkom živote sú to tisíce krátkych nadýchnutí. Aj keď je bytie efeméry od začiatku „bytím k smrti“ [3, s. 16], dub, ktorý vydržal v čase storočí, nie je na tom v porovnaní s podenkou lepšie. Lebo čas nie je len dĺžka, čas má aj vnútorný náboj a trvanie. Krátky život mušky bol v porovnaní so životom starého stromu len stotinou sekundy, napriek tomu je šťastná, lebo svoj život prežije naplno a v priestore je jej vymeraný rovnaký čas na radosť a šťastie, aký má v nekonečnosti vymeraný obrovský strom. V tomto zmysle dĺžky času Andersen nenachádza zmysel šťastia v dlhom trvaní pokojného života, ale v ustavičnom žití života naplno a zmysluplno. Lebo život nie je merateľný len uplynutým časom, ale predovšetkým obsahom, ktorý sme doň vložili.

Zo všetkých nami spomínaných rozprávok je v tejto najexplicitnejšie vyjadrená autorova viera v Boha, jeho plán, v ktorom má každé stvorenie svoje miesto a formu. Existencia efeméry je oprávnená, nejde o náhodu či boží omyl, lebo nemožno túto jednodlivosť – drobnú mušku s trepotajúcimi krídelkami len počas niekoľkých hodín – vytrhnúť z celku. „Samo

o sobě by bylo snad všechno bezúčelné a existovalo by neoprávněně, ale víme, že samo o sobě nic neexistuje a existovat nemůže.“ [7, s. 117] V tomto chápaní potom zmysel existencie každého stvorenia, teda jednotlivosti v celku, ktorým je v tomto príbehu príroda, je v tom, že sa ňou prejavuje Absolútne – Boh. Život v prírode je podmienený všetkým, čo je. „Všetchno je nutností ve věčném božím projevu, stupněm na cestě věčností, obrázkem, který je právě prosvěcován a promítán do času a prostoru.“ [7, s. 117]

Názov príbehu anticipuje aj ďalší motív, ktorý autor rozvinul, je to motív smrti, odchodu z plnohodnotného života. Aj tento motív je u Andersena častý, dáva ním priestor na vyniknutie dočasnosti, pominuteľnosti. V prípade efeméry nevyhnutný koniec prichádza po krátkom, ale radosnom živote, ktorý bol naplnený príjemnými pocitmi a šťastím, aj jej smrť prišla na hojdajúcom sa steble trávy ako náhly spánok. Niekoľkoročný dub každú zimu prespí, inak by taký dlhý život nevydržal. V dlhej zime sa mu sníva veľa snov, vždy niečo, čo prežil, ako to býva aj v ľudských snoch, ale pred smrťou sa mu sníva najkrajší sen: všetko, čo dub za mnohé roky prežil a čo videl okolo seba, teraz popri ňom prechádzalo ako v nejakom slávnostnom sprievode, celý jeho život sa mu premietal v úchvatnej, prešťastnej chvíli. V posledných okamihoch chcel mať všetko a všetkých pri sebe, chcel, aby boli aj ostatní šťastní spolu s ním. A toto posledné pranie umierajúceho sa naplní: „*Mám ich všetkých pohromade! Malých i veľkých! Ani na jedného som nezabudol! Ako je len možná všetka tá blaženosť, ako si také nie-*

čo možno vôbec predstaviť!“ A zhora sa ozvalo: „*Na nebesiach je to možné a mysliteľné!*“ [4, s. 104] A tak sa korene mocného duba vyvrátili, už ho nedržia nijaké putá, končí sa jeho pozemské bytie a odchádza k hviezdam, za svetlom, po naplnenom živote sa mu dostáva zaslúženej odmeny, ako v ňu veria kresťania a nádejajú sa, že sa stretnú s Kristom: „*Môžem k najvyššiemu svetlu a lesku! A všetkých svojich drahých mám so sebou.... Všetkých!*“ Viera v posmrtný život dáva nádej aj umierajúcim, aj pozostalým, že sa ešte raz spolu stretnú, ostávajúci letia spolu s odchádzajúcim do neba a zomierajúci zostáva v činoch, skutkoch a spomienkach na zemi. Záverečná scéna vianočného spevu Aleluja! a modlitby ľudí za mŕtvym stromom pomáhajú povzniesť jeho dušu ku Kristovi, je to akýsi obraz kresťanskej rozlúčky so zosnulým, ktorá však obsahuje v sebe viac radosti z večného života ako smútku z odchodu niekoho blízkeho. Takýto obraz odchádzania môže detskému čitateľovi pomôcť pochopiť nevyhnutnosť konca života a prirodzenosť smrti. A zároveň, ako sme písali vyššie, imanentné pripomenutie hodnoty plnokrvného a činorodého života nezávisiaceho len od jeho dĺžky trvania, lebo *jeho tristošesťdesiatpäť rokov bolo teraz ako jeden deň podenky*.

ZÁVER

Napriek svojmu ťažkému detstvu a dramatickému životu sa fenomenálny rozprávkár vysporadúval s týmito okolnosťami písaním, pričom príbehy, ktoré rozprával, mu boli zrejme aj istým druhom terapie. Nie-

ktoré postavy v jeho rozprávkach napíňajú v kontexte teórie V. Frankla¹ zmysel svojej existencie vôľou k životu, činorodou a tvorivou prácou, ktorou nakoniec dosahujú uznanie aj úspech, a iným, hoci sa obetujú a pracujú až do sebazničenia, sa ocenenia od iných nedostáva. No ony samy nachádzajú zmysel vo vlastnej obete a spolužití s niekým, hoci je to len na chvíľu. Každou postavou autor čitateľovi predostiera výzvu a nejaký problém, ktorý môže niekedy v živote riešiť, a odpovedá konaním alebo replikami postáv. Takto možno súcítiť s maličkým kvietkom, ktorý je však šťastný, možno ľutovať mladý smrečok v lese, cítiť so starým dubom, chápať postoj k životu maličkej efeméry.

Andersen napísal rozprávkami nielen svoj príbeh, ale vytvoril aj akúsi typológiu ľudských charakterov, ktoré sa viac či menej podobali na jeho súčasníkov, a prostredníctvom podobenstiev, alegorických príbehov a personifikovaným konaním vytváral gnómy. Mnohé gnómy z jeho rozprávok: „*Kráľ je nahý!*“, „*Dôležité je, že si sa vyliahol z labutieho vajca*“, „*Slimák hľvie a ker kvitne*“ žijú dokonca aj svoj vlastný život, stali sa spôsobom vyjadrenia vzťahu k životu, a to nielen v literatúre. Andersen pritom vyrovnáva aj hodnoty života a smrti, zbavuje smrť príšernej podoby a robí z nej dôležitý moment ľudského bytia, ktorého forma závisí od obsahu života. Lebo treba mať „*dobré vysvedčenie*“, plný, bohatý a sprá-

vodlivý život a potom smrť nie je zlá, je iba poslednou stránkou krásneho príbehu. Nakoniec aj výrokom „*Život je najkrajšia rozprávka*“ autor ukázal, že svoje životné traumy pretavil do činorodého života, saturoval ho príbehmi, až nakoniec aj vlastný život považoval za rozprávku.

Odkazy:

- [1] SEDLÁK, J.: Epické žánre v literatúre pre mládež. Bratislava: SPN, 1981.
- [2] KLÁTIK, Z.: Veľký rozprávkár. Bratislava: Mladé letá, 1962.
- [3] ANDERSEN, H. Ch.: Pohádky a povídky 2. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955.
- [4] ŠLOSIAR, J.: Zmysel života a jeho premeny. In: Osamelosť v kontexte zmyslu života. Banská Bystrica, Belianum, 2015.
- [5] ANDERSEN H. Ch.: Rozprávky. Bratislava: Slovenské nakladateľstvo detskej knihy, 1956.
- [6] FROMM, E.: Mít alebo byť? Praha: AU-RORA, 2014.
- [7] HAŠPL, K.: Smysl bytí. Přirozená podstata lidské cesty životem. Praha: Nakladatelství UNITARIA, 2012.
- [8] FRANKL, V. E.: Hľadanie zmyslu života. Bratislava: Eastone Books, 2011.

¹ V. E. Frankl v logoterapii, ktorú vytvoril, vraví, že zmysel života môžeme objaviť tromi rôznymi spôsobmi, a to vykonávaním nejakej práce alebo skutkov, zažívaním niečoho alebo vzťahom s iným človekom či postojom, ktorý človek zaujme voči nevyhnutnému utrpeniu.

Štúdia je súčasťou riešenia výskumného projektu VEGA č. 1/0068/17, Formulácia a reformulácia zmyslu života človeka v jeho hodnotovom systéme (Filozofické skúmania).

iveta gal drzewiecka

Na istotu – s dieťaťom

*K životnému jubileu
ilustrátora Petra Cpina*

Peter Cpin, známy a aj v súčasnosti hojne prezentovaný ilustrátor detských kníh, oslávil koncom minulého roka svoje sedemdesiatiny. Takéto okružle výročie dáva vhodnú príležitosť poobhliadnuť sa za približne štyrmi desaťročiami umelcovej tvorby a zhodnotiť jeho autorský vklad do spektra podôb slovenskej ilustrácie. Dnes už azda možno vysloviť tvrdenie, že výtvarník po celý ten čas brázdí rieky obrazotvornosti „na istotu“ a v jeho lodnom denníku nie sú zaznamenané prudké víry ani opovážlivé výchylky z dráh, ktoré vytyčujú bóje bezpečných vôd. Kvôli tejto skutočnosti sa Peter Cpin neraz ocitol v hľadáčku výtvarnej kritiky. Jubilejné príhovory sa však majú niesť v žičlivom duchu, pokúsme sa teda radšej o výber toho najlepšieho z jeho ilustrátorského diela než o polemiku s autorovými metódami.

Peter Cpin sa narodil 8. novembra 1947. Je synom akademického

maliara Štefana Cpina, významného predstaviteľa staršej generácie našej ilustrátorskej tvorby, ktorého obrázky sprevádzali mnohé diela zlatého fondu slovenskej literatúry pre deti a mládež. Mladší zo Cpinovcov zdedené vlohy rozvíjal na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského (v tom čase ešte v Trnave), v aprobácii výtvarná výchova – slovenský jazyk, ktorá asi najlepšie spomedzi všetkých učiteľských kombinácií umožňuje vnímať slovno-obrazovú dvojjednosť knižného média. K aktívnej ilustrátorskej činnosti sa čerstvý absolvent pedagogiky nedostal okamžite a priamo, ale cez profesiu výtvarného redaktora Mladých liet. Jeho prvé ilustrátorské počiny sú tak datované až do začiatku osemdesiatych rokov. Nesú sa v znamení hľadania autorského štýlu: keď si to vecnosť literárnej predlohy vyžaduje, výtvarník sa sústreďí na precízny kresliarsky detail (Jozef Galata: *Čo je prečo tak*, 1980), v obrázkoch pre najmladších zasa volí radostnú emocionalitu pestrých farieb, personifikovanie a prívetivé štylizovanie

Peter Cpin

typických tém detskej fantázie (Mária Baslíková: *Letenka pre mušku*, 1984; Cyril Valšík: *Rozprávky pre hrocha*, 1985). Už aj v týchto prvotinách „maliarskejšieho“ charakteru sa však ukazuje, že popredné pozície v ilustrátorskej tvorbe Petra Cpi- na natrvalo obsadí kresba a tradične poňatá figuratívnosť. Potvrdzujú to napokon aj starostlivo vypracované súbory monochromatických ilustrácií pre dve knihy v edícii Stoppy (Jeremej Parnov: *Tretie oko boha Šivu*, 1983; Constantin Chirita: *Tajomstvo čiernej jaskyne*, 1984), ktoré sa dôsledne pridržiavajú optickej deskripcie priestorových dimenzií dobrodružných príbehov. Kolorované perokresby k prekladu rozprávky Krawca Křesćana *Malko a pes Lajko* (1986) zasa svojím atypicky uvoľneným rukopisom naznačujú budúcu náklonnosť k humoristickým pôlom ilustrácie.

Deväťdesiate roky minulého storočia možno dozaista považovať za tvorivú etapu, v ktorej vznikali Cpinove najoriginálnejšie ilustrácie – a to i napriek tomu, že sa autor nepustil do nijakého zásadnejšieho experimentovania, ale naďalej zotrval pri zaužívaných postupoch ilustrovania a technikách kolorovanej kresby či akvarelu. Spod jeho rúk vychádzali výtvarné sprievody k reedíciám i aktuálnym vydaniám diel našich moderných rozprávkarov a tvorcov detskej poézie (najmä tých, v ktorých diele rezonovali ozveny tradičnej slovesnosti). Peter Cpin pri ich stvárnovaní nasleduje otcovské vzory – folklórny ráz a epicko-realistickú platformu ilustrácie. Ľudovosť sa v tvorbe Petra Cpi- na prejavuje nielen v aktualizácii našich

ilustrátorských tradícií, ale aj v lyric- kom, populárne artikulovanom pre- jave, ktorý komponuje so zreteľom jeho prístupnosti pre široké detské obecnstvo.

Úlohu „osloviť diváka“ ilustrátor naplňal rozličnými výtvarnými spô- sobmi. V anekdotických ilustráciách k rozprávkovému príbehu Jozefa Repka *Kto odhodil pampúšik* (1990) ponúkol vydarený kontrast karikatu- rizácie postáv a vecného opisu de- jového prostredia. Veristické východis- ká zmiernil nenútenou akvarelovou škvrnou a rozihraním kontúr a šra- fúr, ktoré definujú postavy a objek- ty. V perokresbách k zbierke detskej poézie *Naháňačka áut* (1993) zasa prepojil realitu s imagináciou a vo výsledku sa mu podaril vtipný ko- mentár básní i modernej súčasnos- ti. V knihách pre najmenších sa stá- va znalcom hypokoristiky: dobrým príkladom sú ilustrácie k *Brumlíčko- vým rozprávkam* (1994) Kristy Ben- dovej – príbehom z prajného a bez- pečného sveta medvedíkov, ktoré Cpin stvárnil s takmer materinskou nehou a láskavosťou.

V rozprávačsky rozvinutých ilus- tráciách ku knihe rozprávok Má- rie Ďuríčkovej *Zlatá priadka* (1995) už Peter Cpin odhalil celý arzenál svojich výtvarných schopností: op- timistickú až exaltovanú pestrofa- rebnosť, grotesknú hyperbolizáciu rozprávkových postáv, bystrý po- streh architektonických, národopis- ných a prírodných reálií, ktoré po- dáva názornou a súčasne dekoratív- ne pôsobiacou formou. Peter Cpin v tomto čase pracoval ako výtvarný redaktor pre pobočku vydavateľstva Egmont, a tak sa v nich dá vystopo- vať aj určitý obdiv k masovej ilustrá- torskej produkcii, ktorá k nám vtedy

vo veľkom prúdila zo zahraničia. Lá-
kadlám tvaroslovia vizuálnej popkul-
túry však ešte chvíľu odolával, vďaka
čomu vznikli vcelku pôvabné ilustrá-
torské diela – citlivé maľby k *Medar-
dovým rozprávkam* (Vincent Šikula,
1997) a *Rozprávkam s podkovička-
mi* (Libuša Friedová, 1999), v kto-
rých sa predstavivosť snúbi s pocti-
vým výtvarníckym remeslom. Vrchol
Cpinovej tvorby ale predstavujú až
akvarely k slávnym *Cibulkovým dob-
rodrúžstvám* (1999) Gianniho Roda-
riho, ktoré disponujú umnou voľbou
zobrazovaného, situačným humo-
rom a jemnou karikatúrou. Zápis na
čestnú listinu IBBY v roku 2002 au-
torovi celkom iste priniesla presved-
čivá iluzívnosť tejto obrazovej fikcie,
no aj jej vyzretá, tlmenejšia koloris-
tika.

Aj po tomto skvelom umelec-
kom výkone si odvahu vyžadovalo
opätovné spodobenie klasík Jozefa
Cígera-Hronského *Tri múdre kozliat-
ka* (2000) a *Budkáčik a Dubkáčik*
(2002), ktoré sa do pamäti čitateľov
vryli s pôvodnými obrázkami Jaro-
slava Vodrážku. Peter Cpin sa určite
nepokúšal prekonať tohto veľikána
našich ilustrátorských dejín, aj keď
treba uznať, že sa danej roly zhos-
til so ctou a zvieracie podobenstvá
v jeho podaní nadobudli komornej-
šiu a úsmevnejšiu podobu.

Od konca minulého storočia sa
Peter Cpin intenzívnejšie venuje ilus-
trovaniu krátkych próz a poézie pre
najmladších školákov. Kladie v ňom
čoraz väčší dôraz na celostné pôso-
benie knihy a významovo aj typo-
graficky organické zladenie ilustrácie
s textom. K snahe upútať hravosťou,
žartovnosťou a fantazijnosťou obra-
zu si pridáva záväzok uľahčiť dieťa-
tu prvé čitateľské kontakty s literatú-
rou.

Zobrazenia sú tak často použité
v ich bazálnych významoch a ozna-
čujúcich funkciách, limitované nieke-
dy až príliš evidentným didaktickým
zámerom. V tomto ilustrátorskom
režime realizuje obrazovú stránku
knižných vydaní tvorby Františka
Rojčeka (*Šašo v ústach*, 1997), Kristy
Bendovej (*Ako Jožko Pletko poplietol
si všetko*, 1999; *O prváckom mačiat-
ku*, 1999; dve knihy *Osmijankových
rozprávok*, 2003 a 2004), Tomáša Ja-
novica (*Veselá knižka do prvej lavi-
ce*, 2001), Jozefa Pavloviča (*Poveda-
la abeceda*, 2000; *Prózy kozy Rózy*
aj *Riadky zo záhradky*, 2006; *Rieka
rieke riekla*, 2013), Jaroslava Rezní-
ka (*Rozprávky o Mladuškovi*, 2005;
Kika spáva v paprike, 2009; *Janko
Hraško: Ako to naozaj bolo*, 2014) či
ďalších autorov. Jeho tvorba sa do-
stáva aj do učebníc. Miestami sa mu
stanovené ciele darí plniť celkom dô-
vtipne, inokedy preváži enumeratív-
ne hromadenie motívov v žiadaných
vizuálnych schémach, ktoré už ne-
poskytujú väčší priestor na domýš-
ľanie. Tento deficit nie je badateľný
v čiernobielym médiu, v ktorom sa
mu naopak darí uchovať enigmou de-
jového náznaku a predviesť vlastné
kresliarske umenie (Radek Bachratý:
Opice vo vytahaných tričkách, 2000;
Gabriela Futová: *Nezblázni sa, ma-
mička*, 2003). Škoda len, že sa ilus-
trátor vo svojej aktuálnej tvorbe tej-
to cennej devízy vzdáva v prospech
neosobného výrazu digitálnych tech-
nológií (Jana Šrámková – Ján Turan:
Hop zo škôlky do školičky, 2012; Ka-
tarína Habovštiaková: *Rok má svoj
krok a iné rozprávky o toku ča-
su*, 2015; Kamil Peteraj: *Šľahačková
princezná*, 2017; Anton Habovštiak:
Tri víly na salaši, 2017 a ďalšie).

V posledných rokoch si Peter Cpin na svoju adresu vypočul viac kritiky než chvály. Jeho tvorba je vnímaná rozporuplne – jedným vyhovuje ako tvorca tradičnej výzdoby knihy, iní ho kritizujú pre anachronický štýl. Pravdou je, že Cpinovo dielo je situované do stredného prúdu slovenskej ilustrátorskej tvorby už len tým, že výtvarník zážitky zo svojich pomyselných plavieb imagináciou reportuje miernym a výtvarne „spôsobným“ idiolektom. Aj keď je jeho ilustrátorská produkcia unášaná zotrvačnosťou, nemožno povedať, že by bola bez tvorivého vývoja. Stabílnou však zostáva vopred ujasnená predstava vznikajúcej obrazovej interpretácie textu, ktorá nachádza oporu v silnej kresbe. Jej prítomnosť eliminuje pôvabné náhody nielen v procese tvorby ilustrácie, ale pevne drží kormidlo i pri komunikácii s detským adresátom knihy.

PETER CPIN / Vincent Šíkula: *Medardove rozprávky*

**S jubilujúcou
spisovateľkou
Paulou
Sabolovou**

**sa zhovárala
Ľubica Kepštová**

Potulky krajinami srdca

Paula Sabolová-Jelínková je výnimočná prozaička, poetka, autorka literatúry pre deti a mládež i rozhlasových hier. Svojím krehkým zjavom, subtilnosťou civilného prejavu pôsobí skromne, nenápadne. Viac načúva, chápe a premýšľa ako posudzuje. Svoju vnútornú silu premieta do literárnej tvorby, v ktorej je kultivovaná, decentná, až poetická, ale zároveň drsná a znepokojujúca. Peter Andruška vo svojom doslove ku Kamennej ruži povedal: „Autorka hĺbkou pohľadu, presnosťou čítania a umeleckým vypovedaním dosiahla Timravino majstrovstvo, ale vo svojej podstate je predsa len iná, svojská. Pri jej prózach sa doráňaní, a predsa povznášaní očisťujúcou trpkosťou skúseností vraciame z krušných potuliek krajinami srdca.“

■ V tvojej tvorbe pre deti aj pre dospelých je všadeprítomný motív detstva, rodiny, domova i rodného domu. Nepohybujes sa však len v nostalgickej idylickej rovine, ale aj v rovine dramatických peripetií, vzťahových kolízií, či brzdiacich stereotypov. Spomienky z detstva však navždy zostávajú tými najpevnejšími kamienkami, ktoré stoja na začiatku každej cesty...

Moja mama sa narodila v roku 1902 v Amerike v štáte Pensylvánia. Keď sa rodina vrátila z Ameriky „do kraju“, mama mala len šesť rokov, ale až do smrti si pamätala americké slová. Ja si zas pamätám na svadbu mojej o osemnásť rokov staršej sestry, ktorá mi bola tak trochu mamou, na hlinenú pivnicu so svadobným vínom, z ktorého mi môj strýko Ďuri nechcel dať. Tiež si pamätám babičkine sčernené nohy na posteli, ktorých som sa bála, ale predsa len, aby som na ne dovidela, vyškriabala som sa na lavicu. Pamätám sa, ako ma moji bratia Janko a Jozef schovávali do kufra a do „šafrane“, otváracej lavice s úložným priestorom. Ako mi moja sestra Hanka nechtiac lakťom vybila mliečny zub, keď sme pri okne pozerali na našu vahadlovú studňu a ja som jej hrýzla lakeť. Pamätám sa, ako som každý večer odprevádzala sestru Helenku von do „budara“, lebo sa bála duchov a straškov. Ako som tajne v humne plakávala za mojím päťročným bratom Miškom, ktorý zomrel mesiac pred mojím narodením. V tom čase mi bola osemnásť-

Paula Sabolová

ročná sestra Mária náhradnou mamou. Vlastná mama sa na mňa – jeden a pol kilové úbožiatko – nechcela ani pozrieť. Ako prváčka som zažila druhú svetovú vojnu. Evakovali sme na voze. Do jarma boli zapriahnuté dve kravy. Prijala nás spriatelnená rodina Pilcová. Do prvej triedy som chodila asi mesiac. Nosila som doma ušitú červenú tašku, „griflík“ a tabličku. Bála som sa lietadiel, čo nad nami lietali, keď sme kopali „bandurky“. Na hlavy sme si dávali koše z prútia, aby nás lietadlá nespoznali. Keď ho-rel Ungvar (Užhorod) a my sme mysleli, že už horia Michalovce, tak som sa od strachu pocikala mame na rukách. Veľmi dobre si pamätám murovanú pivnicu susedy. Z tých čias mi zostala fóbia z úzkych priestorov. Keď nám delo z Riedkeho vrchu, rozbilo jeden bočný múr, rozderavilo strechu a zabilo kravu, vraj som vtedy z tej detonácie ohluchla. No nikto si to nevšimol. Až v košickej nemocnici mojej hluchote lekári odzvonili, ale deti sa mi aj naďalej posmievali a ešte dlho ma volali Hluchá.

■ **Všimol si niekto tvoj talent a podporil tvoje literárne vzdelávanie? Bola si vášnivou čitateľkou?**

Myslím, že som viac „firkala, čarbikala“ a hlavne načúvala, ako čítala. Moje literárne vzdelanie sa odohrávalo v našej kuchyni. Naša mama bola ako dajaká šamanka a zároveň liečiteľka. Vyberala ľuďom plevy, piesok, smeti z očí, prikladala im na udreté sčerneté miesta pijavice. Jednému kojencovi, dievčatku, precvikla uzdičku pod jazyčkom, lebo nemohlo sať mlieko z prsníka. No a sama sebe operovala hrču na prsníku. Keď som ju občas neskôr kupavala, na prsníku mala veľmi dlhú jazvu, ale takú tenučkú ako vlas, čo zostal po otcovej britve.

■ **Kto bol prvým čitateľom tvojich výtvorov?**

Raz pred Veľkou nocou som prichytila moju sestru Helenku (teraz má už deväťdesiattri rokov a žije v Čechách), ktorá mala „čuchac u prednej chiži díle“ (čiže drhnúť dlážku), ako sedí na zemi a číta moje čarbanice, ktoré som si schovávala v spodnej šufladke. Dodrhnúť dlážku som musela ja, lebo sestra sa z čítania nedala vyrušiť.

■ **Ako sa na tvoje písanie pozeral otec?**

Môj otec, keď som v prednej chyži „durkovala“ na písacom stroji, ma skryto pyšne obdivoval, lebo durkovať podľa neho vedela len úradníčka na majeri. Ak súrne do izby musel vojsť, tak vošiel tak potichu, ako sa chodí do kostola, keď sa už začala omša.

■ **Mala si v tom čase okrem písania aj iné záľuby?**

Do roztrhania tela som účinkovala v speváckom, tanečnom, recitátorskom a divadelnom krúžku. Ani neviem, ako a kedy som stihala aj niečo napísať. V roku 1958 som vyhrala II. miesto v súťaži vy-písanej SÚV ČSM s prózami *Mária neplače* a *Proti osudu*. Prvé miesto v súťaži získal Andrej Chudoba, tretia cena nebola udelená. Za poéziu prvé miesto dostal Vojtech Kondrát. S Vojtom sme sa zoznámili až v Bratislave, a to v redakcii Slovenské pohľady, kde bola redaktorkou moja doživotná kamarátka Gitka Vyskočilová. Asi týždeň pred jeho smrťou sme sa stretli v obchode pri pokladnici. Povedal mi: „Vo štvrtok si ma prečítaj v Literárnom týždenníku“ – a ja, že určite... A prepočula som médiá i čeklíske zvony, že už mu zvonila do hrobu.

■ **Tvoja osudová láska ťa zaviedla od štúdií do víru rodinného života, do nového prostredia, medzi nových priateľov...**

Päť rokov som žila so svojím manželom a malým dieťaťom v jedinej miestnosti, v projektovej kancelárii. A, samozrejme, načierno, o čom bratislavské riaditeľstvo nemalo ani tušenia. Keď sa šéfstvo hlásilo na návštevu nitrianskeho pracoviska, „pakovala“ som syna, kočiar, sane, neskôr kolobežku a išli sme na dlhú prechádzku k rieke Nitre. Na ľudí a Nitru by som mohla spomínať dlho, ibaže na papieri je málo miesta, hoci v srdci je ho dosť.

■ **A čo tvoje písanie, našla si si naň čas aj v takom intenzívnom životnom období?**

Počas nitrianskych rokov mi Kultúrny život na prvý šup uverejnil dve krátke poviedky, ktoré do redakcie poslal môj kolega Štefan Jančí. Človek literárne činný – bývalý redaktor, kým ho pri čistkách nevyhliali do výroby – mal kopať studne, ale nekopal, pritrafila sa mu kancelária. V kritických rokoch mi svoje protištátne básne, ale i prózy dal schovať, ale aj ja som sa ich bála a dala som ich schovať mojej susede Zuze, takej apolitickej, že ju nezaujímalo, ani kto je náš predseda vlády. Keď sa vyblýskalo na časy, Zuza mi hrubiznú obálku vrátila a pán Jančí zomrel. Tak som celé jeho dielo v roku 2016 darovala Ústavu pamäti národa.

■ **V roku 1977 si debutovala novelou *Prázdniny*, ktorá bola ocenená prémiou Slovenského literárneho fondu. Čo predchádzalo tvojmu prvému významnému literárnemu počinu?**

Mal bizarný osud. „Načarbikala“ som 140 strán. Prvý čitateľ bol môj manžel a inšpiráciu som si tak trochu ukradla z jeho rodiny. V jeden večer, ako už veľakrát, môj manžel k nám priviedol svojho spolužiaka z brnenského gymnázia výtvarníka Juraja Šera. Juraj Šer ma volal Vrbo. „Poslyš, Vrbo, čo to píšeš?“ Dala som mu svoj rukopis. Šer ho odniesol maliarovi Emilovi

Bačíkovi, ktorý mal s vydavateľstvami kontakty, a rukopis dal redaktorovi Lukanovi. Pán Lukan rukopis odovzdal do Mladej tvorby Viere Mihálikovej-Handzovej. A až Vierka si rukopis prečítala a zoškrtala na magických 77 strán.

■ **O niekoľko rokov neskôr si sa k tomuto debutu vrátila v dievčenskom románe *Žabí kvet* (2004).**

Možno sú to len trochu lepšie *Prázdniny* s pridanými, pôvodne vyčiarknutými, sedemdesiatimi stranami, v modernejšej verzii. Keby som sa na *Žabí kvet* pozrela dnešnou lupou, tak by som lepšie dovidela, aká je hrdinka Oľga prostunká, naviňatá a že až o tri konské šije zaostáva za dnešnými štrnásť a pol ročnými dievčatami.

■ **O dva roky neskôr vyšiel vo vydavateľstve Mladé letá chlapčenský román *Tréner sa zajtra žení* (1979). Na pozadí nečakanej správy, že tréner chlapčenského hokejového tímu sa žení, sa rozohrávajú životné osudy jednotlivých hráčov, ich rodičov, nezdravé ambície, rodinkárstvo. V mnohých prípadoch akoby si rodičia vymenili úlohu s ich deťmi – tak detinsky sa dokážu správať, ak ide o nezdravú športovú rivalitu. O to horšie, ak ide aj o učiteľa, ktorý túto rivalitu premieta do šikanovania a zhadzovania žiaka, ktorý hrá v súperovom tíme. Myslím, že z tohto hľadiska román ani dnes nestratil na svojej aktuálnosti. Odkiaľ si ty, krehká žena, zobrala inšpirácie na takúto chlapeckú tému?**

Prototypy som mala poruke doma. Manžel s chlapcami chodil na všetky zápasy a tréningy ako fanúšik a hrdý otec. Ja som tiež veľmi často chodila, ale ako bojazlivá matka, aby sa nezranili, aby sa im dačo nestalo, aby vyhrali alebo aby zápas dopadol aspoň kontumačne. Jeden z trénerov povedal môjmu mužovi, že z hry ani

veľa nemá: „...lebo stále pozerám na tvoju ženu, ako tým chalanom fandí a všetko prežíva!“ V tom čase sme v rodine nemali ani sviatky, ani piatky. Cestovali sme za hokejistami autami a poniektorí rovno s nimi v autobuse. Synovia by sa ani za svet nikomu nepriznali, že Paula Sabolová, ktorá o tých hokejistoch píše, je ich mama. Manžel večne zapáral, ba bol aj nazúrený, že nepíšem pod menom Jelínková. Neobstáli udobrovania, že môj otec je predseda Sabol a ja mu okrem košeľe a svetra na Vianoce nemám čo dať, tak aspoň to meno na knižke... Bez manžela a synov by tejto knižky nebolo. A nebolo by jej ani bez Mladých liet a pani Hany Ferkovej, ktorá ma čarovným slovom navigovala, ale nikdy neškrtala. Prvú kópiu Trénera mi opravila šikovná študentka, ktorá sa neskôr stala manželkou literárneho kritika Pavla Števčeka.

■ V roku 1983 si mladších detských čitateľov prekvapila knižkou *Ajko Pavleška Miešajvareška*, ktorá získala prémiiu za literárnu tvorbu v rámci Ceny Literárneho fondu za pôvodnú slovenskú tvorbu. Príbeh chlapčeka, jeho kamarátov a kocúrika je detsky autentický, ale podobne ako všetky tvoje diela, aj toto, zdanlivo najmenšie, vyúsťuje do pointy, ktorá má hlbšie etické poslanstvo – *Ajko svojho kocúrika podaruje starčekom, ktorí prišli nielen o strechu nad hlavou, ale aj o milované zvieratko. Stalo sa to naozaj, alebo...*

Naozaj... naozaj k nám naša malá všetčná susedka priniesla mačiatko, ktoré nikto nechcel. A naozaj domček starých Feketeovcov, odkiaľ mačiatko pochádzalo, bol taký starý a zhrbený, akoby klačal na kolenách. Lenže v literatúre skoro všetko, čo je „naozaj“, sa považuje za gýč. Nech! I za túto knižku mala dostať literárnu cenu pani Hana Ferková a nie ja. Viedli ma jej slová. Knižka vznikla tak spontánne, že ani neviem kedy. Možno som mala na ňu

viac času, lebo mi prišla na návštevu moja mama a priniesla trocha stariny v rozprávkach a porekadlách, čo som, myslím si, dostatočne vykradla. Keď si neskôr prečítala hotovú knižku, tak ma upozornila, kde som čosi prekrútila a trochu pricigánila. Bola to veľká žena, silná nátura, vládala pochovať troch synov. Od mamy mám myšlienku, že Boh už dávno odobral ľuďom rozum, len ľudia o tom ešte nevedia. Alebo že... láska je ako vietor, nikto nevie, skade prišiel a kde sa stratil.

■ Po Ajkovi si sa vrátila k deťom až v roku 2009 knižkou veršov pre deti *Blcha v cirkuse* a v roku 2010 príbehom predškolačky *Vrkôčkine tajné objavy*. Čo všetko sa skrývalo za prvými veršami prozaičky a čo za príbehom dievčatka, ktoré si muselo hľadať nových kamarátov? Vynárajú sa vo Vrkôčkiných príbehoch aj nejaké dávnejšie postavy z tvojej minulosti, alebo ide o výlučnú súčasnosť?

Vo vydavateľstve Mladé letá mi vyšla moja prvá kniha poézie pre najmenších – *Blcha v cirkuse*. Na knižke sa pekne vyšantil aj ilustrátor Drahomír Tršťan. Veršičky z tejto knihy sú podľa čitateľských ohlasov veľmi obľúbené, najmä preto, že sú jednoduché, dobre zapamätateľné, majú príbeh, farbu i vôňu a deti ich rady dopĺňajú rýmami, keď sa na besedách hráme na básničku. Zo stretnutí s deťmi odchádzam s takou eufóriou, akoby som práve dostala transfúziu krvi. Blcha v cirkuse sa krstila v Starom, v dedine na vršku vedľa Strážskeho. V Starom sa narodil môj otec a celú Szabóovskú rodinu prezývali Šlivenik. To bola funkcia prapraprastarého otca, ktorý pre starianskeho grófa pálił pálenku zo sliviek. Krst bol mimoriadnou udalosťou. Blchu v cirkuse vedeli všetci škôlkári naspamäť. Na postavy z básničiek mamičky poslali deťom kostýmy... Podobná sláva sa odohrala na druhý deň v Zemplínskej knižnici Gorazda Zvonického v Michalov-

Medzi dvoma básnikmi – Pavlom Bunčákom a Vojtechom Kondrátom

ciach. A Vrkôčka? Aj tá sa stala naozaj, aj ujo Hubertus bol naozajstný, ba dokonca aj domček, v ktorom býval. Akurát pes uja Huberta sa volal Panda a ja som toto meno nechcela použiť. Meno, ktoré mi robilo trochu starosti, prišlo akosi samo od seba pred bratislavským trhoviskom na frekventovanej ulici. Majiteľka krásneho psíka naňho úpenlivo volala: „Labka, Labka!“ Jednoduché meno Labka, ale najmä krásne ilustrácie Aleny Wagnerovej sa deťom natoľko páčili, že knižku obkresľovali, napodobňovali a z besied som nosila celé náruče výkresov. Onedlho mi vo vydavateľstve Albatros vyjde nová kniha pre deti *Čertík Trapko* s ilustráciami Drahomíra Trstana. Zredigovala mi ju spisovateľka Toňa Revajová a šéfredaktorka Albatrosu Marta Jankajová už na vydaní pracuje. Veríme, že kniha uzrie svetlo sveta už na tohtoročnej Bibliotéke.

■ **Poviedka a novela sú твоjím domovským žánrom. Máš dar prenikať do najvnútornejších priestorov svojich hrdinov,**

odkrývať motívy a pozadie ich konania i nečakaných reakcií. Pracuješ aj s humorm a jemnou iróniou, ktorá v prístupe k vážnejším témam dokáže urobiť príjemný nadhľad. Také sú aj poviedky z knižky *S kým oženíť svojho muža* z roku 1981.

Ján Tužinský vo Večerníku 3. 2. 1982 nazval recenziu na túto knižku Dychtivý dotyk s realitou, za čo mu dodatočne ďakujem. Aktéri v tejto poviedkovej knižke sú z našej „strážčanskej chiži“, ktorí si cestou z lesa k nám prišli zohriať ruky, nohy alebo boli z „druhuho valala“ a prišli si len do „bačistovho sklepu“ so zmiešaným tovarom kúpiť „kľince, lance, naftu alebo cukor“. Ženy k nám chodili po „mintu“, vzor na vyšívanie, tkanie, štrikovanie. Každý v našej kuchyni zanechal pre moje uši dar svojej osobitosti. Približne od deviateho roku veku som vedela priať na kúdeli, že vraj večerné priadky u nás až achkali. Vedela som namotať priadzu na motovidlo. Pri tkaní som pomáhala mame nabráť osnovu, ale tkanie mi veľmi nešlo, lebo som mala ešte krátke nohy. Keď mi nohy do-

rástli, už ma kúdel', tkanie, dojenie kravy, vyberanie vajčiek z kurína, nosenie dreva, zametanie trusu z lastovičích hniezd pod strechou nezaujímal. Začali sa mi zapalovať lýtka. To som už bola okrem iných aktivít herečka, ale taká úbohá, ktorej sa triaslo celé predstavenie líce a chvel hlas. Slovo „mezaliancia“ som nevedela vysloviť a musela som si ho napísať do dlane. V Štolbovej veselohre Na letnom byte som v speve dostala také okno, že nepomohlo ani lalala. No Marína Havranová v mojom podaní sa obišla bez viditeľnej chyby. Strážskí ochotníci mali dlhú tradíciu a ročne odohrali aj dve tri premiéry – takmer celú klasiku. Moja posledná rola bola v hre Príliš štedrý večer, ktorú som do Strážskeho prišla dohrať už ako vydatá pani z Nitry. A „šmitec“ povedal by môj muž. Tiež miloval divadlo a v Nitre sme naň chodili na striedačku, jeden z nás musel zostať s dieťaťom. Divadlo na Damborského ulici malo pre mňa neopakovateľné kúzlo. Raz ma do divadla vyparádenu viedol na motorke pán režisér Spišák, práve pršalo a bolo po elegancii aj účese.

■ **V knihe poviedok *Biele slony* (1988) si vykreslila osudy mužov a žien, ktorí sa posunuli do zrelého veku a začínajú bilancovať svoj život, svoje vzťahy. Každý z nich skrýva svoje osobné zranenia, nenaplnenú túžbu či poznanie, ktoré stojí oveľa viac, ako tušili. Taký je pán Trankóci, osamelá hrdinka zo *Samoty*, Marica z poviedky *Biele slony*. Aj keď sa život hrdinov, podobne ako život každého z nás, nedá nikdy vypočítať, hľadanie lásky, porozumenia a ľudskej blízkosti nie je len vecou túžby, ale najmä dôstojnosti a zmysluplnosti života.**

Ivan Sulík – v určitom čase považovaný za stínača hláv ženských autoriek – ma v stĺpčeku časopisu *Slovenka* pochválil. Skoro som sa od radosti ušľafala, čakala som, že po literárnom poli už budem no-

siť svoju hlavu len pod pazuchu. Žičlivo mi prial tiež Alexander Halvoník. V recenzii *So šarmom rozprávača* v *Nových knihách* č. 40 (1988) ma pochválil „čilejkár“ Jozef Melicher. Vôbec som netušila, že moje rozprávanie má šarm. Recenzia Petra Andrušku *Tradičné poviedky* v *Literárnom týždenníku* ma tiež zahriali, ale ako to u mňa býva, len z večera do rána. Lebo skoro nato som si prečítala v recenzii Vladimíra Petríka, že Paula Sabolová píše ako chlap, a to som v tej chvíli nevedela, či sa mám uraziť alebo spyšnieť. Vždy večer, ak niečo napíšem, tak sa teším. Mám pocit že duch žičlivosti mi sedí na pleci a píše za mňa. No ráno po prečítaní večerných riadkov mi do hlavy vojde duch trýzne – čo som to zas popísala!

■ **Za novelu *Kamenná ruža* si dostala v roku 1995 Cenu VÚB, prekvapivým spôsobom si v nej opäť začrela do kurióznej témy...**

Kamenná ruža vyšla vo vydavateľstve ARKUS Jely Mlčochovej. Knižke posvietili hviezdy na ceste. Vydavateľka a autorka dostali cenu VÚB za rok 1995. Hoci osud knihy na začiatku nevyzeral slubne, ja som vedela, čo chcem. Chcela som sa vcítiť do sklamaní, rozčarovania, šoku ženy, ktorá sa o veľkej nevere manžela dozvie, keď už on má za sebou definitívu a vracia sa len do snov. Tak som *Kamennú ružu* lepila ďalej. Jane Šimulčíkovej sa ukážky páčili natoľko, že mi pomohla rukopis vykrátiť tak, aby spĺňal normu počtu strán a knižočka mohla vyjsť vo vydavateľstve Ladislava Švihrana. Z nejakého dôvodu to však nevyšlo. Opäť, už rozšírená o skrátené strany, sa dostala do rúk Petra Andrušku a vydavateľka Jela Mlčochová nezaváhala. Ilustráciu na titulku nám daroval Emil Bačík. Chvíľu bola knižka taká úspešná, že spisovateľ Ján Lenčo urobil ako nemčínar aj nejaké kroky za jej preklad. Hoci som v kútku duše dúfala, že sa pri nej zastaví televíz-

ny dramaturg, režisér, herec, filmár, nestalo sa nič. Knižka bola tak trochu ukážkou, ako u muža stúpa cesta hore. Je to knižka, popretkávaná kronikou doby.

■ Napriek tvojim skromným vyjadreniam azda nebolo u teba knižky, ktorá by sa nestretla s úspechom. Taký bol aj tvoj dievčenský román *Drahý Andrej* (1999), ktorý vyšiel aj v českom preklade. Stretávame sa v ňom s príbehom mladého dievčaťa, ktoré sa po traumatizujúcej skúsenosti vydáva za svoju osudovou láskou. V príbehu sa skloňuje neoficiálna životná pravda – že to najdôležitejšie rozhodnutie málokedy podlieha zákonom logiky. Pritom každá hrdinkina životná skúsenosť nachádza svoju odpoveď v starých ľudových múdrostiach jej starkej, u ktorej nachádza útočisko. V jednom z tvojich rozhovorov som sa dočítala, že ako autorka nemiešaš vo svojich príbehoch detských a dospelých hrdinov. V *Drahom Andrejovi* však viac ako v iných pociťujem prítomnosť Andrejovho malého syna v podobe sprostredkovaných, ale pritom emocionálne silných vstupov do života krehkého, rodiaceho sa partnerského vzťahu. Nikoho v novele neospravedlňuješ, nikomu „nedržiš stranu“, chápanie vzťahov nechávaš na čitateľovi. Zdá sa mi, že k postavám si rovnako „spravodlivá“, žiadnej z nich nepridávaš lacné sympatie. Každý dávaš vlastnú šancu.

Drahý Andrej je vlastne rozšírená novela z poviedky *Horela lipka, horela...*, ktorá mala otvorený koniec. Kto si ma vtedy nahovoril, aby som napísala pokračovanie, čo som, ako je vidno, aj urobila. Knižku preložila do češtiny Anna Štorkanová a vraj sa aj dobre predávala. Mala totiž komerčne priťažlivú nielen obálku, ale aj názov *Komu daruješ svou noc*. Vydal ju Jiří Černý z Vydavatelstva Víkend v roku 2001. Hrdinkou príbehu je dvadsaťjedenročná Drahúša, ktorá sa zamiluje do podstatne

staršieho, už raz rozvedeného muža, ktorý má dieťa. Komplikácie nastanú, keď Drahúšino srdce zasiahnu dve lásky naraz. My východniari tomu hovoríme, že „i tak še da“. Podľa mňa musí Drahúša dlho žiť, aby pochopila, že láska je nespoľahlivý fenomén ako napríklad pôžička, ktorú nemá kto splácať. Hoci na druhej strane, myslím si, že najnešťastnejším človekom na svete je ten, kto nikoho neľúbi.

■ Parádnym kúskom z iného súdka bol tvoj nápad napísať a vydať *Krátky slovník nárečia slovenského-stražčanského Jak me hutoreli* (2002). Je v ňom asi 2500 slov, ktoré si zbeletrizovala krátkymi miestnymi reáliami.

Tento slovník vydal Mestský úrad v Strážskom. V roku 2004 vyšlo druhé vydanie. Teraz mlčí v „šuflíkoch“ rukopis na tretie rozšírené vydanie, lebo ani ja, ako zberateľka, i zostavovateľka, ani Mestský úrad nemá peniaze na jeho vydanie. So slovníkom mi pomáhala veľa rodákov. Ešte stále mi zazvoní telefón a ozve sa v ňom objaviteľ slovíčka: „...Pavlin, znaš co to šarhaňov?“ „Znám, máme ho v slovníku.“ Objaviteľ na stražčanskom konci telefónu zosmutnie a ja tiež. Už som sa tešila, že mám nové slovíčko. Som ako Němcovej babička, ktorá pre pierko aj plot preskočí. Najväčšiu robotu na slovníkoch však obsiahla moja kamarátka novinárka Gabriela Grmolcová. Bola zodpovednou redaktorkou slovníkov, čo je naozaj otročká práca. Myslím si, že aj za túto prácu jej raz musia vyrásť dvojnásobné krídla.

■ Svojou tvorbou si úspešne vstúpila aj na rozhlasovú pôdu. Napísala si rozhlasovú hru *Hora* a s ďalšou, ktorá nesie názov *Pohľad do hmly*, si v roku 2004 získala prvú cenu v autorskej súťaži a v roku 2005 aj Hlavnú cenu Festivalu pôvodných rozhlasových hier Rádia Devín. Hra bola odvysielaná aj v Českom rozhlase, pre-

ložená do poľštiny a odvysielaná v Poľskom štátnom rozhlase. V čom ti učarovalo rozhlasové médium?

Táto rozhlasová hra v roku 2004 získala v autorskej súťaži 1. miesto, v roku 2005 získala hlavnú cenu XIX. ročníka rozhlasového festivalu v kategórii hier pre dospelých. Hru odvysielal niekoľkokrát aj rozhlas v Poľsku, odvysielal ju Český rozhlas a bola preložená do angličtiny. V januári 2017 rozhlas odvysielal hru *Ruská posteľ*. Hry sa na popud dramaturgičky Jany Liptákovovej ujala režisérka RTVS Košice Hana Rodová. Obe rozhlasové hry boli pôvodne napísané pre divadlo. Dramaturgička Jana Liptáková pred pár rokmi mediálne ponúkla jednu z hier niektorým slovenským divadlám. Reakcia žiadna. Asi nikoho nechytli za srdce. Moje hry boli sociálne, vážne a neriešili „tingl-tangl“, čo bol vtedy divadelný boom.

■ O tvojom neutíchajúcom tvorivom úsilí svedčí aj doteraz posledná kniha poviedok *Priame lety do neba*, ktorá získala prámiu za literárnu tvorbu v rámci Ceny Literárneho fondu za pôvodnú slovenskú literárnu tvorbu za rok 2013 v kategórii próza. Deväť poviedok rozohráva osudy ľudí, z ktorých každý prináša do životného kontextu nejakú zvláštnosť a osobitosť. Osobitá je aj forma tvojho videnia, podania, zvláštne detaily a dialógy, v ktorých graduje napätie i prekvapivá pointa. Hrdinov sa dotýka kručá priamosť, neočakávaná bezohľadnosť,

prítvrdá pre krehkého, vekovo i duševne zrejúceho človeka.

Vypomôžem si mojou trochu veštec-kou poviedkou z tejto knihy. Prečo veštec-kou? Lebo v poviedke *Taška s cukrom* idú traja hriešnici povrazovým rebríkom do neba, a keď sú už tam, veľmi sklamaní nehom, tak jeden z nich hovorí: „Ja som sa modlil iba Otčenáš, i to len po pasáž ,a neuved' nás do pokušenia'. Na tom mieste som vždy zapochyboval, či tam nemá byť pomôž nám obísť pokušenie.“ Po štyroch rokoch od vydania knižky vyšiel článok v českých Katolíckych novinách (4. – 10. dubna 2017), ktorý mi poslala moja teraz už 93-ročná sestra Helenka. Stálo v ňom toto: Francouzi mění slová v Otčenáši. Změna se týka dosavadního „Nevystavuj nás pokušení“ a bude znít: „nenech nás podlehnou pokušení.“ Ešte chcem dodať, že Priame lety vyšli vo vydavateľstve REGENT zásluhou láskavého človeka Stanislava Bebjaka. Obrázok na obálku nakreslila moja vnučka Dominika Jelínková.

■ Pred pár rokmi, keď som si bola u neznámej lekárky vytrhnúť zub, pošťažovala som sa, že som siedme dieťa a mama už na moje zuby nemala dosť materiálu. Povedala som jej: „Vždy som rozmýšľala o rodičoch, načo im – chudobným ľuďom – bolo siedme dieťa?“

„Teraz to už viete?“ opýtala sa ma lekárka.

„Áno, aby ich to siedme podržalo za ruku, keď budú navždy odchádzať.“

zuzana stanislavová

Človek s postihnutím v próze pre deti a mládež po roku 2000

Obraz ľudí s telesným či mentálnym postihnutím sa na Slovensku v literatúre pre deti a mládež objavuje od polovice 19. storočia, teda od momentu, keď táto literatúra začala existovať autonómne a v kodifikovanom národnom jazyku (o začiatkoch tvorby pre deti podrobne Sliacky 2014). Prítomnosť témy v literárnej tvorbe súvisela s rozvojom humanisticko-rehabilitačného prístupu k ľuďom s postihnutím v Európe (Slowík 2016) v priebehu 19. a v prvej polovici 20. storočia, teda aj so zakladaním špeciálnych zariadení a škôl pre nich. V odbornej literatúre (Horňák, Kollárová, Matuš-

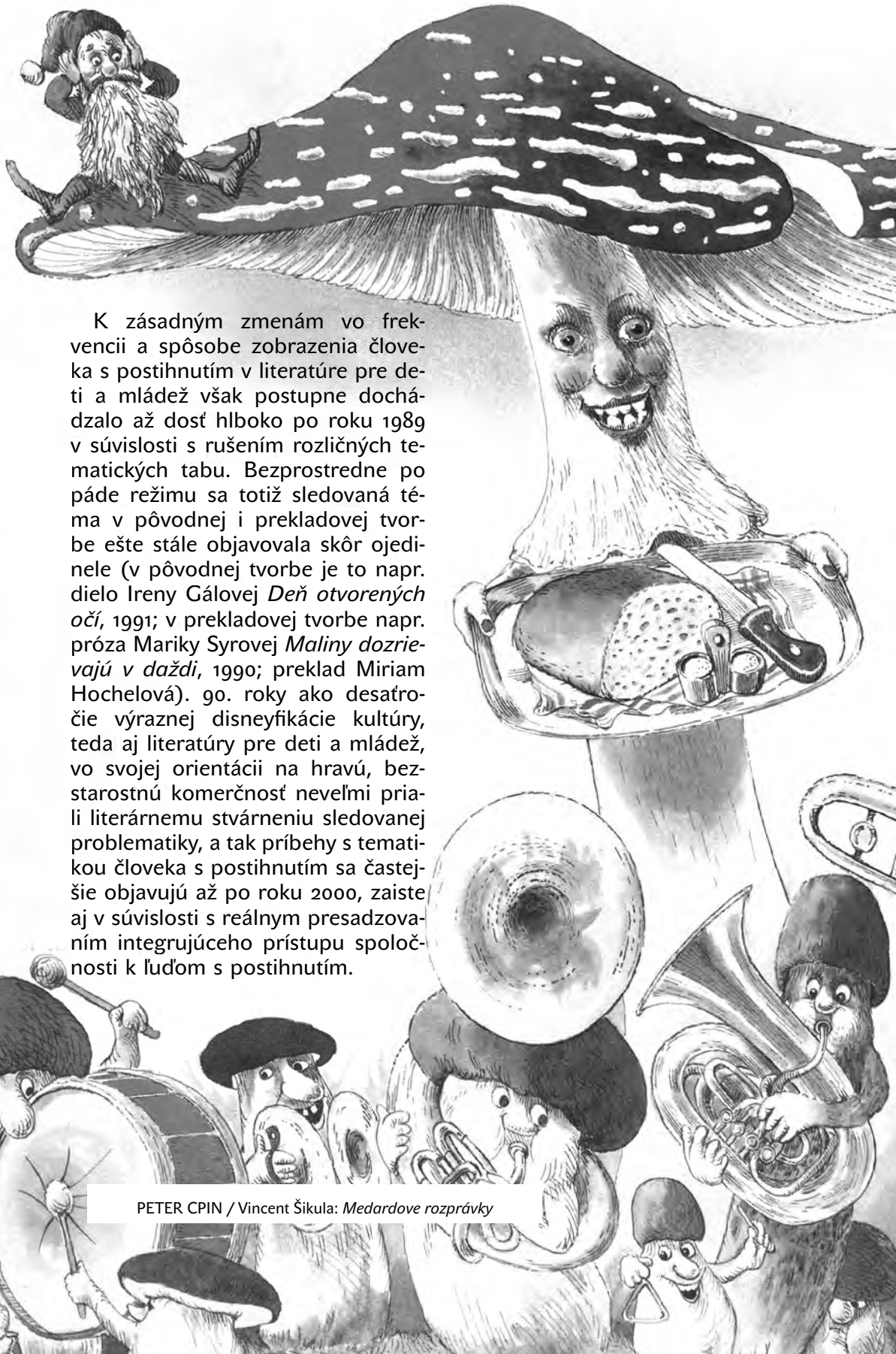
ka 2002; Lechta 2016) sa konštatuje, že zatiaľ čo v západnej Európe takéto zariadenia vznikali už od polovice 18. storočia, na území dnešného Slovenska ich bolo pred rokom 1918 len päť; tento počet sa zvýšil až po vzniku Československej republiky. Po roku 1948, teda v ideologickom prostredí druhej polovice 20. storočia, majoritná spoločnosť na Slovensku cielene a programovo segregovala skupiny ľudí s rôznymi druhmi postihnutí (Slowík c. d.); v tom zmysle až do konca 60. rokov 20. storočia prevládal altruisticko-segregačný postoj k nim, čo znamenalo, že prístup k vzdelávaniu mali len obmedzený a ich výchova a život väčšinou prebiehali v ústavoch izolovaných od ostatnej spoločnosti (Požár 2007; Danek 2015; Srogoň, Cach, Mátej, Schubert 1981). Integrovaný prístup k ľuďom so znevýhodnením, založený na hľadaní ciest k ich optimálnemu zapojeniu do väčšiny spoločnosti, aký sa vo vyspelých krajinách presadzoval už po druhej svetovej vojne, sa stal na Slovensku aktuálnym až od 70. rokov 20. storočia, ale bol viac verbálne deklarovaný než reálne aplikovaný. V praxi

sa začal programovo a systematicky uplatňovať až od 90. rokov minulého storočia, po páde totalitného režimu.

Altruisticko-segregačný prístup k ľuďom s postihnutím, ktorý teda na Slovensku prevládal v podstate až do konca 20. storočia, sa v literatúre pre deti a mládež prejavil jednak tým, že záujem o tematizovanie takéhoto človeka nebol častý, jednak aj tým, že ako literárna postava sa človek s postihnutím spravidla objavoval len v pozícii vedľajšej alebo epizodickej postavy. Oboje je latentným dôkazom toho, že spoločnosť dlho prisudzovala ľuďom s postihnutím pozíciu vylúčeného spoločenstva. Keďže mnohí z nich žili v izolácii, nijako výraznejšie sa nepocitovala ani potreba pripravovať väčšinovú spoločnosť na spoložitie s nimi – napr. aj pomocou umeleckej literatúry.

Prístup spoločnosti k ľuďom s postihnutím sa odzrkadlil aj v spôsobe tematizovania problému a v určitej miere korešpondoval s estetickým kánonom literatúry pre deti a mládež na Slovensku. Humanisticko-rehabilitačný prístup našiel svoj výraz v sentimentálnom súcite a v tematizácii ľudskej dobročinnosti, ako to možno sledovať v utilitárno-didaktickej a moralizujúcej literatúre pre deti a mládež 19. a prvej polovice 20. storočia; altruisticko-segregačný prístup (ako to ukazuje pôvodná tvorba v druhej polovici 20. storočia) zasa vyúsťoval do romantizujúceho gesta, ktoré neprimerane „zľahčovalo“ problém, resp. do tabuizovania témy. Najmä v pôvodnej tvorbe sa sledovaná téma objavovala len zriedkavo. V 60. rokoch však dosiahol jeden z umeleckých vrcholov zá-

sluhou Márie Ďuríčkovej (*Majka Tárajka*, 1965), v neskorších desaťročiach sa ako pozoruhodnejšie opusy ukazujú okrem niekoľkých poviedok Ondreja Sliackeho alebo Rudolfa Dobiáša prózy Jána Tužinského (*Straka nekradne*, 1987) alebo Tone Revajovej (*Pol prázdnin s tetou Kollieskovou*, 1989). Sledovaný problém bol frekventovanejší v prekladovej tvorbe zásluhou napr. autobiografií Alana Marshalla (*Už zasa preskakujem cez kaluže* – viaceré vydania), Denise Legrixovej (*Taká som sa narodila*, 1978; preklad Felix Kostolný) alebo príbehov Aimée Sommerfeltovej (*Cesta do Ágry*, 1964; *Biely bungalov*, 1966; preklad Jaroslav Kaňa), Harper Leeovej (*Nezabíjajte vtáčky*, 1968; 2016; preklad Štefan Kýška), Meinderty DeJonga (*Chlapec z Prominclovej ulice*, 1975; preklad Karol Taube), Claude Campagneovej (*Deti hmly*, 1975; preklad Ružena Jamrichová), Katarzyny Witwickiej (*Tma plná smútku* 1976; preklad Viera Havránková), Michelle Gillesovej (*Keď sa vráti svetlo*, 1977; preklad Elena Šmatláková), Any Marie Matuteovej (*Paulina*, 1979; preklad Elena Račková), Maxa von der Grüna (*Krokodíli z predmestia*, 1983; preklad Margita Príbusová), Betsy Byarsovej (*Leto s labutami*, 1986; preklad Margita Príbusová) a ďalších (podrobnejšie Stanislavová a Gal Drzewiecka, 2017). Tento stručný výpočet titulov tematizujúcich sledovaný problém signalizuje (napriek neúplnosti) príznaково častejšie zastúpenie témy v 70. rokoch, čo zrejme odzrkadľuje vyššie spomínaný fakt, že sa v tomto desaťročí aspoň teoreticky aktualizovala myšlienka integračného prístupu k ľuďom s postihnutím.

K zásadným zmenám vo frekvencii a spôsobe zobrazenia človeka s postihnutím v literatúre pre deti a mládež však postupne dochádzalo až dosť hlboko po roku 1989 v súvislosti s rušením rozličných tematických tabu. Bezprostredne po páde režimu sa totiž sledovaná téma v pôvodnej i prekladovej tvorbe ešte stále objavovala skôr ojedi- nele (v pôvodnej tvorbe je to napr. dielo Ireny Gálovej *Deň otvorených očí*, 1991; v prekladovej tvorbe napr. próza Mariky Syrovej *Maliny dozrievajú v daždi*, 1990; preklad Miriam Hochelová). 90. roky ako desaťro- čie výraznej disneyfikácie kultúry, teda aj literatúry pre deti a mládež, vo svojej orientácii na hravú, bez- starostnú komerčnosť nevelmi pria- li literárnemu stvárneniu sledovanej problematiky, a tak príbehy s temati- kou človeka s postihnutím sa častej- šie objavujú až po roku 2000, zaiste aj v súvislosti s reálnym presadzova- ním integrujúceho prístupu spoloč- nosti k ľuďom s postihnutím.

SOMATICKÉ A SENZORICKÉ POSTIHNUTIE V SÚČASNEJ PRÓZE PRE DETI A MLÁDEŽ

Literárne stvárnenie pohybového alebo zmyslového postihnutia bolo v minulosti v literatúre pre deti a mládež na Slovensku najčastejšie. V dnešnej pôvodnej tvorbe je však táto téma zastúpená zriedkavo, napr. prózou Vincenta Šikulu *Vladko a pes* (2000) alebo rozprávkami Alexandry Salmely *Mimi a Liza* (2013) či Gabriely Futovej *O Bezvláske* (2016). Pozoruhodné príbehy pre mladších i dospelajúcich čitateľov k nám však prichádzajú najmä zásluhou prekladov z iných národných literatúr. Zaisťujú k nim patria prózy českej autorky Ivony Březinovej. Jednou z takýchto jej próz je príbeh *Chlapec a pes* (2011; preklad Gabriela Futová), ktorého protagonistom je chlapec s postupujúcou svalovou atrofiou a jednou z vedľajších postáv je nevidiaca dievča. Březinová dokázala spojiť detský svet hier, školských povinností a kamarátstiev v jeho prirodzenosti a spontánnosti, s akými prijímajú svojho odlišného spolužiaka, s citlivo dávkovaným obrazom vyrovnávania sa dieťaťa na prahu dospievania s vlastným fyzickým hendikepom. Ťažkú tému spracovala bez falošného pátosu a sentimentalitu, civilne – a preto presvedčivo, s dávkou literárne a vtipne spracovanej informácie o špecifikách života ľudí s postihnutím a ich animálnych pomocníkov. Nerezignovala pritom ani na perspektívu neradostnej prognózy chlapcovej choroby, ktorá však zostáva iba diskkrétne (pre pozorného čitateľa však neprehliadnuteľne) naznačená.

Senzorické postihnutie je leitmo-

tívom vojnového románu amerického autora Anthonyho Doerra *Svetlo, ktoré nevidíme* (2016; preklad Martin Kubuš). Dejová línia tohto príbehu pre starších čitateľov je viacvrstvová: jednu z hlavných línií tvorí príbeh nevidiacej protagonistky, francúzskej dievčiny, ktorá ukrýva počas vojny vzácny muzeálny drahokam, druhú líniu tvorí príbeh mladého nemeckého vojaka (siroty odchovanej v sirotinci), ktorý sa postupne presvedča o obľudnosti toho, za čo bojuje. Tretia línia sa na báze pátrania po drahokame spája s osudom jedného z nacistických dôstojníkov. Popri hrdinke s telesným postihnutím, ktorú otec zväčša pripravil na život v tme (vytvoriť pre ňu vernú maketu priestoru, v ktorom sa pohybuje, podľa ktorej sa naučila priestor vnímať hmatom), je tu aj postava zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia (sirotinec). Vývin privátnych osudov oboch postáv je determinovaný dobou, druhou svetovou vojnou, a všetky tri tematické línie sa dramaticky pretnú v záverečných kapitolách románu. Pravdaže, zrakové postihnutie protagonistky a spôsob, akým ho zvláda, zintenzívňujú sujetové (až dobrodružné) napätie a umožňujú, aby do motivickej stavby príbehu výrazne vstúpil auditívny prvok (rozhlasy ako masmédiu, osudová funkcia gramofónovej platne i vysielačky). Ten má v stavbe diela svoju logiku jednak vzhľadom na dobu (viaže sa na jediné široko dostupné a aj mohutne využívané masmédiu v čase druhej svetovej vojny), jednak z hľadiska postavy (nevidiaca hrdinka svet vníma a reaguje naň prostredníctvom iných zmyslov, najmä hmatu a sluchu). Dobrodružnosť a urči-

tá miera romantickosti nepopierajú, skôr znásobujú silné humanistické vyznenie príbehu. V každom prípade je próza príkladom toho, ako dokáže fungovať obraz človeka s postihnutím v zaujímavo kreovanej próze pre „mladých dospelých“.

Iným modelom spracovania sledovanej témy je literárny obraz toho, akým ťažkým problémom pre dospelávajúceho človeka dokáže byť jeho fyzická odlišnosť; aktualizuje sa teda výraznejší psychologický, resp. sociologický aspekt pohľadu. S problémom, keď náhla choroba zasiahne do života mladého človeka, zrelativizuje jeho kvalitu a prevráti hodnotovú hierarchiu, zápasí protagonista príbehu nórskeho autora Larsa Saabya Christensena *Herman* (2015). Chlapec na prahu dospelovania sa musí vyrovnávať s vlastným zdravotným postihnutím a prekonávať nejednoduchý proces opätovného seba prijatia. Jedenástočný Herman je totiž konfrontovaný s ojedinelou chorobou, pri ktorej postupne stratí všetky vlasy. Proces vyrovnávania sa chlapca so svojou odlišnosťou, aj s reakciami okolia, je stvárnený na pozadí plynutia, vnímania a prežívania času objektívneho i subjektívneho, načrtáva aj únikové reakcie, napr. skutočnosť, že človek, ktorý je zrazu vystavený zásadnej a neprijemnej zmene svojho vzhľadu, má tendenciu inklinovať k určitým spôsobom sociálne vylúčeným osobám. A hoci v tomto prípade ide o zdravotný hendikep neohrozujúci život, ktorý má pre človeka prevažne „len“ estetické dôsledky, autor presvedčivo ukázal, ako dokáže takáto odlišnosť človeka v čase dospelovania

traumatizovať, ba vyústiť až do sociálnej izolácie.

S problémom fyzického hendikepu zápasí aj protagonista prózy R. J. (Raquel Jaramillo) Palaciovej *Obyčajná tvár* (2013; preklad Michal Jedínák). Autorka sa v príbehu o inteligentnom chlapcovi, ktorý sa narodil s ťažkým vrodenným znetvorením tváre, rámcovo zameriava na obdobie jedného školského roka, počas ktorého si protagonista zvyká na novú školu, spolužiakov a učiteľov a oni si zvykajú na neho. Zachytáva rôznorodé reakcie ľudí (detí aj dospelých) pri stretaní sa s fyzickým znetvorením človeka od zhnusenía, výsmechu, „taktného“ ignorovania až po akceptáciu. Sujetovo stvárňuje procesy prekonávania odporu, situácie víťazstva i ľudského zlyhania pri hľadaní ciest, ako preniknúť cez odpudzujúcu fyzickú „inakosť“ k citlivému a krásnemu vnútru chlapca. Sledujúc takýto zámer, autorka kombinuje zorný uhol viacerých rozprávačov (čo nie je v súčasnej próze spracúvajúcej tematiku ľudského hendikepu vôbec ojedinelé – stretáme sa s tým aj v prózach I. Březinovej); naračne sa realizuje protagonista, jeho staršia sestra i viacerí spolužiaci. Použitá naračná multifokalizácia umožňuje komplexnejšiu, psychologicky presvedčivejšiu analýzu problému nielen z hľadiska človeka s postihnutím (subjektívne prežívanie vlastného postihnutia), ale aj z aspektu sociálneho priestoru, v ktorom sa pohybuje (reflektovanie a hodnotenie človeka s fyzickým postihnutím konfrontované s reflexiou vlastnej úrovne humánneho cítenia jednotlivých rozprávačov).

PETER CPIN / Gianni Rodari: *Cibuľkove dobrodružstvá*

MENTÁLNE POSTIHNU Tie V SÚČASNEJ PREKLADOVEJ PRÓZE

Ak v minulosti prevládalo v literatúre pre deti a mládež skôr tematizovanie človeka s fyzickým postihnutím, v posledných dvoch desaťročiach sa frekventovanejším stáva postihnutie mentálne; pravda, aj v tomto prípade je to najmä zásluhou prekladov zo svetovej tvorby (v domácej literatúre možno odkázať na niektoré poviedky Jany Bodnárovej). Tento typ postihnuteľa neobišla ani už spomínaná I. Brezinová v prózach *Lentilka pre dedka*

Edka (2015) a *Krič potichu, braček* (2017; obidve preklad Gabriela Futová). V prvej z nich, určenej mladším čitateľom, sprostredkovala pohľad na podstatu Alzheimerovej choroby. Detský svet malého protagonistu je s ňou konfrontovaný prostredníctvom milovaného starého otca. Sujet príbehu je cielene konštruovaný tak, aby jednak čo najautentickejšie, jednak čo najpriateľnejšie, zrozumiteľne a pritom bez frustračného efektu zoznámil malého čitateľa s náročnou témou. Brezinová stvárnila proces, akým prechádza malé dieťa, keď postupne začína chápať, že s človekom, ktorého má ra-

do, sa deje niečo čudné. Postavu postihnutú nezvratnými, devastačnými mentálnymi zmenami autorka posúva do stále nových situácií, v ktorých sa odкрýva jej bezradnosť a postupné, čoraz naliehavejšie sa hlásiace odchádzanie duševných síl. Situácie sú vo svojej podstate navonok smutno-smiešne, osobnostná i rodinná tragédia, aká sa s takouto chorobou spája, je milosrdne zatienená (nie však neutralizovaná) obrazom detských (a detinských) akcií a ich vyhodnocovaním z aspektu detskej naivity. Takéto stvárnenie choroby nespôsobuje detskému čitateľovi traumy, ale významová „nedourčenosť“ bude provokovať jeho zamýšľanie sa nad tým, čo sa v príbehu deje. Na druhej strane sa pred dospelým čitateľom nezakrýva bezvýchodisková prognóza choroby ani ľudská tragédia jej nositeľa a jeho dospelého okolia.

Druhá spomínaná próza I. Březinovej *Krič potichu, braček* je čítaním pre dospelujúcich a mladých dospelých. Sústreďuje sa na obraz toho, aký je svet dieťaťa (človeka) postihnutého ťažkým stupňom poruchy autistického spektra kombinovaného s ťažkou mentálnou retardáciou a aký má toto postihnutie vplyv na jeho sociálne prostredie. Březinová presvedčivo vyjadrila to, ako život s takto postihnutým dieťaťom na jednej strane obohacuje jeho blízky, na druhej strane, aké problémy so sebou prináša. Sústredila sa na dilemu, v ktorej sa ocitla matka-samoživiteľka (otec sa nedokázal zmieriť s mentálnym hendikepom syna a rodinu opustil nedlho po jeho narodení) v momentoch rozhodovania, či dať štrnásťročného, čoraz agresívnejšieho syna do ústavu, pretože je-

ho rituály a stereotypy, amoky sprevádzané revom, sa stávajú nezvládateľnými, spoločenským okolím neakceptovanými a pre najbližších nebezpečnými. Psychologicky presvedčivo stvárnila aj vnútorný zápas dospelujúcej dcéry (sestry chlapca s postihnutím) medzi láskou a oddanosťou k bratovi – a akousi hanbou za to, aký je. Táto citová ambivalencia korení jednak v zaužívaných sociálnych stereotypoch, jednak v psychológii dospelovania – vo vysokej citlivosti na vlastné renomé medzi rovesníkmi. Zmes smútku, uľahčenia a výčitiek svedomia, ktoré matka a dcéra prežívajú po umiestnení Jeremiáša do denného stacionára, a pocitu úľavy, aký v závere u matky a dcéry nastane, pôsobí katarzne, ale zároveň vyznieva aj ako iná (možno trochu miernejšia) forma ťažkého údely. Mentálne postihnutie a špecifická vnútorného sveta ľudí s poruchou autistického spektra (čo sa ako téma v súčasnej prekladovej tvorbe objavuje veľmi často) autorka teda zobrazuje jednak ako ťažký problém samého nositeľa (má podobu nechápavej bezmocnosti voči vlastnej bytostnej podstate), jednak ako ťažký životný problém jeho najbližších. Príbeh latentne upozorňuje na potrebu lásky, obetavosti a tolerancie, ktoré si takéto spolužitie od intaktných členov domácnosti vyžaduje, ale nezakrýva ani to, že v istých situáciách zákonite dochádza k zlyhaniu človeka a jeho vôle (možnosti) v spolužití vytrvať. Zároveň zaznamenáva celú varietu postojov sociálneho okolia k ľuďom s mentálnym postihnutím.

Téma autizmu, spravidla funkčného, sa v posledných rokoch v prekladoch do slovenčiny objavuje často,

a to najmä v tvorbe pre mladých dospelých; spracoval ju napr. aj americký autor mexického pôvodu Francisco X. Stork v románe *Marcelo objavuje skutočný svet* (2010; preklad Alena Redlingerová), sústrediac sa na problémy, výhry i obmedzenia, aké ľudia s poruchou autistického spektra zažívajú v procese integrovania do väčšinovej society. Ale tak povediac „zvnútra“, t. j. cez literárnu sebavýpoveď, sebareflexiu až určitú sebaanalýzu, je táto problematika vyjadrená v autobiografickom diele nemeckého spisovateľa a filmového scenáristu Axela Braunsa *Pestrotiene a netopierci. Môj život v inom svete* (2009; preklad Katarína Széherová). Opísal v ňom vlastné detstvo a dospievanie poznačené autizmom. Je to teda obraz osobnej skúsenosti človeka, ktorý žije s týmto postihnutím. Ide o autentické odkrývanie procesov, akými sa formuje jeho vnútorný svet, jeho vzťah k iným ľuďom, aj o vyjadrenie toho, ako iní ľudia vstupujú do jeho predsa len špecifického sveta. Tento svet nadobúda v jeho narácii osobitné stvárnenie nielen zásluhou špecifickej reflexie sociálneho okolia, medziľudských vzťahov a seba samého (táto reflexia má v sebe niečo z „logiky“ dieťaťa či básnika), ale aj vďaka narábaniu s jazykom, vďaka spôsobu, akým zaznamenáva pociťované bariéry medzi sebou a ostatnými ľuďmi, čo vie človeku s poruchou autistického spektra mnohokrát spôsobiť mučivý pocit vnútornej izolácie.

V pomerne vysokom počte prekladov sa objavuje mentálne postihnutie len ako vedľajšia téma. Takto okrajovo (skôr na pozadí sociálneho znevýhodnenia protagonistky), ale nie nenápadne, sa napr. jedna z po-

četných foriem autizmu objavuje v akčnej próze americkej autorky Laury Marx Fitzgeraldovej *Pod vajíčkom* (2014; Zuzana Kamenská). Zdravotný hendikep sa spája s matkou tínedžerky They: matka trpí poruchou autistického spektra spojenou s nadpriemernou schopnosťou v jednej oblasti (tzv. savantský syndróm – syndróm učenca), v tomto prípade v matematike, a je teda pre praktický život úplne nespôsobilá. Obraz spolužitia They, jej matky a starého otca, ale napokon aj susedov, slúži na vyjadrenie toho, aký dôležitý je prirodzený, akceptujúci vzťah najbližšieho sociálneho okolia k psychicky chorému človeku. Je to motív, ktorý dotvára inak dominujúce napínavé pátranie po stopách a osude vzácneho obrazu, do ktorého napokon organicky zapadne aj motív druhej svetovej vojny a cezeň aj téma holokaustu.

Problematika duševnej choroby je tematizovaná aj v románe inej americkej autorky Francescy Zappie *Vymyslela som si ťa* (2015; preklad Lucia Hlubeňová), v ktorom sa pokúsila na pozadí príbehu stredoškolačky stvárniť dvojité videnie schizofrenikov aj ich problém s odlíšením reality a vidín. Sprostredkúva „vnútorné hlasy“ protagonistky (odlíšené typograficky), opakujúce sa výrokové stereotypy odkazujúce na realitu len nejasne, symbolicky, ktoré signalizujú jej duševný stav. Duševná choroba je tu uchopená ako hendikep: kolektív rovesníkov sa od protagonistky dištancuje, stáva sa stigmatizovanou, hoci napokon sa všetko skončí zmierlivo. Ale svoju stigmú má aj iná postava – spolužiak Miles (odlišná národnosť – nemecká, pre ktorú ho prezývajú „nácko“; nemeck-

ký prízvuk v reči; pochybný – ma-fiánsky spôsob získavania peňazí a pod.). Fakt vzájomnej sympatie týchto postáv nadobúda tak osudový príznak. Problém duševnej choroby je však v tomto prípade predsa len využitý pomerne komerčným spôsobom a príbeh sa postupne čoraz viac sústreďuje na motívy, ktoré sú v dievčenských románoch konvenčné: ľubostná zápletká, nepriateľsky naladená sokyňa, narastajúca koncentrácia rozličných záhad. S tým často súvisí diskutabilná psychologická motivovanosť konania postáv, ťažko uveriteľné nadsadzovanie ich postojov alebo akcií a pod. Román napokon patrí k tomu typu literatúry, ktorý príznaky duševnej choroby (zriedkavejšie aj iné formy postihnúť) využíva najmä na ozvláštnenie vcelku konvenčného ľubostného príbehu.

ZÁVER

Analýza prózy pre deti a mládež s tematikou telesného a mentálneho postihnúť, vydanej na Slovensku po roku 2010, odкрýva jej poetologickú i hodnotovú vrstevnatosť. Stretávame sa s príbehmi, ktoré dokážu citlivo a presvedčivo odкрývať či už vnútorný svet človeka, ktorý je v spoločnosti kvôli svojmu postihnutiu viac či menej hendikepovaný, ale aj rôznorodosť postojov sociálneho okolia k nemu (od akceptujúcich cez štítivé až po odmietavé), napokon i to, ako spolužitie s človekom, ktorý je skrze svoju fyziognómiu či mentalitu iný než ostatní, zasahuje do života jeho najbližších. V tom zmysle je v porovnaní so staršími obdobiami evidentná

jednak tendencia psychologicky prehlbovať, znútorňovať obraz postihnúť, jednak prehlbovať jeho sociologický rozmer orientáciou na stváranie úskalí, ale aj drobných radostí súvisiacich so spolužitím s takýmto človekom v rodine. V kontexte tejto tvorby sa môžeme stretnúť s obrazom ťažkých zdravotných problémov ako vrodených záležitostí, ale napr. aj s problémom psychickej nevyvodenosti ako dôsledkom rodinnej situácie – napr. sexuálneho zneužívania v detstve, ako je to v epistolárne ladenom románe amerického autora Stephena Chboskyho *Charlieho malého tajomstva* (2012; preklad Michaela Hajduková).

Na druhej strane však na tejto téme vďaka jej spoločenskej aktualnosti často parazitujú komerčné spracovania, a to hlavne v literatúre pre mladých dospelých. Kalkuluje sa s tým, že oblasť duševného sveta človeka je sama osebe ako literárna (umelecká) téma veľmi zaujímavá, tajomná, lákavá. Osobitne to platí pre dospievajúcich a adolescentov, ktorí ešte len hľadajú a utvrdzujú sa vo svojej osobnostnej identite. A tak sa problém človeka s určitým postihnutím (najčastejšie s postihnutím autistického spektra alebo s inou duševnou odlišnosťou, resp. nevyliciteľnou chorobou) využíva ako prostriedok exotizácie príbehu, zvyšovania jeho povrchnej senzačnosti. Príkladov na takéto, spravidla čitateľsky atraktívne, ale povrchné, schematické spracovania pohybujúce sa aj na hranici gýča, sa nájde v posledných rokoch hlavne v prekladoch veľmi veľa.

Je teda pomerne dôležité orientovať sa v hodnotových parametroch literárneho spracovania témy

človeka s postihnutím, pretože ide o problém, o ktorom sa oplatí s deťmi a mladými ľuďmi komunikovať aj prostredníctvom umeleckej literatúry.

LITERATÚRA

Danek, J., 2015. Dejiny výchovy a vzdelávania na území Slovenska, Slovak. Trnava, Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave.

Hornák, L., Kollárová, E., Matuška, O., 2002. Dejiny špeciálnej pedagogiky, Slovak, Prešovská univerzita v Prešove, Pedagogická fakulta.

Lechta, V., 2016. Inkluzivní pedagogika – základní determinanty. In: Lechta, V. (ed.), Czech, Inkluzivní pedagogika. 1. vyd. Praha: Portál, 2016, s. 26 – 39.

Požár, L., 2007. Základy psychologie lidí

s postihnutím, Slovak, Trnava, Typi Universitatis Tyrnaviensis.

Sliacky, O., 2014. Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960, Slovak, Bratislava: Literárne informačné centrum.

Slowík, J., 2016. Speciální pedagogika. 2. aktualizované a doplněné vydání, Czech, Praha, Grada.

Srogoň, T., Cach, J., Mátej, J., Schubert, J., 1981. Dejiny školstva a pedagogiky, Slovak, Bratislava, SPN.

Stanislavová, Z. a I. Gal Drzewiecka, 2017. Text a ilustrácia v prekladovej tvorbe pre deti a mládež na Slovensku (od 60. rokov 20. storočia po súčasnosť). Prešov: Prešovská univerzita.

(Štúdia je čiastkovým výstupom z riešenia výskumného projektu APVV-15-0071 Človek s hendikepom v literatúre pre deti a mládež.)

BIBIANA v Bologni

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, sa aj v tomto roku zúčastnila a prezentovala na medzinárodnom knižnom veľtrhu v Bologni 2018. V samostatnom stánku vystavila ocenené ilustrácie z BIB 2017. Jej predstavitelia sa stretli so zahraničnými partnermi, ktorých informovali o pripravách na budúci ročník BIB 2019. Partnerom odovzdali Štatút a organizačný poriadok BIB 2019 a súčasne ich informovali o zmene miesta a času konania bienále. Čestným hosťom knižného veľtrhu bola Čína. Počas knižného veľtrhu IBBY oznámila držiteľov prestížnych cien H. CH. Andersena. Cenu za ilustráciu získal niekoľkonásobný účastník BIB-u, ruský ilustrátor Igor Olejnikov. Ocenený umelec prisľúbil účasť v medzinárodnej porote BIB 2019.

M. Potrok

gabriela magalová

Priestor sacrum

Poznámky k pojmu meditatívna rozprávka

Pojem meditatívna rozprávka slovenská literárna veda nepozná a nepreferuje ho ani česká a ani anglo-americká či ruská teória. Rozprávkový text, ktorý sa stal predmetom nášho výskumu, je možné vystopovať pod nejednotným pomenovaním: v slovenskej terminológii ho evidujeme ako filozofickú rozprávku alebo symbolickú či filozoficko-symbolickú rozprávku. Literárna teória však neraz nazýva tieto typy rozprávok i propriálnymi názvami, v Čechách napríklad ide o rozprávku nezvalovského typu (Genčiová, Urbanová), v anglo-americkej literárnej teórii sa hovorí o rozprávke andersenovského typu (type of Andersen's Tales) a pod.

V intenciách slovenskej literárnej teórie sa najčastejšie stretne s pojmom filozofická (filozofujúca) rozprávka. Tento termín síce naznačuje, že ide o produkciu rozprávkového žánru s presahom do vyšších myšlienkových konotácií, ktoré odovzdávajú iné

posolstvo detskému čitateľovi a iné dospelému čitateľovi (napr. Exupéryho Malý princ), no pojem sám osebe ešte nespracúva jeho cielené pôsobenie aj v istom ideologickom východisku. V posledných rokoch sme výskum rozprávky zamerali na tie útvary, kde „ideologické“ bolo v rôznej miere explicity vyjadrené; v rozprávkových textoch sa dala jednoznačne dokázať nadväznosť na biblické (náboženské) texty či smerovanie k transcendentnému posolstvu, ktoré sa čitateľovi posúva prostredníctvom obrazov, prirovnaní, postáv a pod.

Meditatívna rozprávka má mnoho spoločného s filozofickou rozprávkou, no zároveň ju možno vnímať ako špecifický subžáner viažuci sa na priestor „sacrum“. Sociálno-etický rozmer je tu v rôznej škále explicity vyjadrenia spätý s religiozitou – alebo na ňu významovo odkazuje. Takéto rozprávky možno nazývať meditatívne rozprávky, pretože realizovaná filozofická platforma v nich priamo spracúva priestor „sacrum“, tvoriaci opozitum k pojmu „profanum“. Nejde nám však primárne o trieštenie doterajšej (dost rôznorodej) klasifikácie autorskej rozprávky. K vnímaniu meditatívnej roz-

právky ako relatívne samostatnej klasifikačnej jednotky sme sa dostali cez výskum archaických autorských rozprávok z prelomu 19. a 20. storočia – rozprávok s kresťansko-didaktickou tendenciou. Ukázala sa nám čitateľná línia prerodu pôvodného rozprávkového útvaru, slúžiacemu primárne svojej didaktickej úlohe, ktorý pod tlakom spoločenských, ideologických, kultúrnych a estetických požiadaviek rôznych vývinových etáp menil svoju tvár. Najrozšírenejší druh autorských rozprávok 1. polovice 20. storočia, ktorý (dobovo)umeleckými prostriedkami pertraktoval kresťanskú ideológiu detským čitateľom, sa u nás v ďalších desaťročiach modifikoval pod tlakom spomínaných faktorov do istých špecifických rozprávkových útvarov; meditatívnu rozprávku možno v tejto línii vidieť ako jednu z nich.

Pojem „sacrum“ sme sa pokúsili vnímať v línii myšlienkových postulátov rumunského religionistu M. Eliadeho a tie sme aplikovali pri rozbere autorských rozprávkových textov slovenskej a českej proveniencie. Pozorovali sme, že priestor, čas i cesta sú v meditatívnej rozprávke konštanty, ktoré majú v napojení na tento pojem svoju jasnú identifikáciu. V sakrálnom čase nejestvuje ani minulosť, ani budúcnosť, všetko sa deje teraz, všetko sa sprítomňuje.

Princíp bezčasovosti či časovej neurčitosti (neohraničenosti) a sprítomňovanie istých archetypov postáv odkazuje v textoch na univerzálnu aktuálnosť morálneho posolstva. Toto je jeden zo základných atribútov meditatívnych rozprávok, ktoré svojším spôsobom tendujú k mýtickému, teda sakrálnemu priestoru. Uvedomujeme si, že univerzálnosť morálneho posolstva či časová neohraničenosť sú kon-

štanty, ktoré sú zviazané aj so žánrom klasickej ľudovej rozprávky. Veď už jej úvodné formulky nás vovádzajú do neidentifikovateľného času a priestoru: *kde bolo, tam bolo...*; *za siedmimi horami, za siedmimi dolami* či jednoducho *bol raz jeden kráľ...* a podobne. Skutočne, meditatívne rozprávky túto časovú a priestorovú neurčenosť zo žánru ľudovej rozprávky často preberajú, no tieto identifikáty podriaďujú svojskej filozofii. V ľudovej rozprávke neurčitý čas a priestor umocňujú happyendové posolstvo rozprávky; záverečné vyústenie do „šťastného konca“ v neurčitom časovom a priestorovom rámci tlmočí posolstvo víťazstva dobra nad zlom ako nemenný rozprávkový atribút platný vo všeobecnom priestore a v každom čase. Meditatívna rozprávka sa však na tlmočenie tohto posolstva neorientuje. Široký a neurčitý časopriestor tu slúži ako projekčné plátno pre príbeh, ktorý má tendenciu cyklického opakovania, neukončenosti, neurčitosti. Ľudová rozprávka tenduje k jednoznačnému happyendovému vyústeniu, ktoré je v Proppovom vymedzení funkcií rozprávky pomenované termínom „svadba“, no žáner meditatívnej rozprávky má len zriedka jednoznačne pozitívne vyústenie. Táto neurčitosť zakončenia príbehu podčiarkuje jeho možnú cyklickosť, pretože filozofiu kolobehu, ktorú tu nachádzame, identifikujeme v časovej a priestorovej neurčitosti oveľa ľahšie ako v príbehu s jednoznačným koncom. Ide o plynutie, v ktorom koniec zároveň predznamenáva nový začiatok a naopak. Na úvod ponúkam niekoľko ukážok ukončenia folklórnej rozprávky, v ktorej hlavný hrdina získava to, po čo do sveta išiel (nedostač). Získaním nedostače sa text rozprávky uzatvára.

...Vtom, ako mu hlava odpadla, on sa na prach rozsypan, pustý zámok sa prepadol i s ním; ale namiesto toho stála okolo nich krajina s trinástimi zámkami. Dvanásť bratia svojich dvanásť a trinásť sestra svoj trinásť zaujala; v ňom hneď aj svojich rodičov našla.

Tak sa radovali všetci dlho a pannovali dlho a mocne.

(Dobšinský, P.: Slovenské rozprávky. Dvanásť bratia a trinásť sestra, s. 195)

Pre porovnanie uvediem aj niekoľko rozprávkových útvarov, ktoré prezentujú žáner meditatívnej rozprávky. Záver rozprávky v ňom nesignalizuje záver príbehu:

Ked' som otvoril oči, v malej kolíske už neležalo dievčatko, ale dre-

*vený, nehybný Ježiško. Všetko bolo ako predtým... Len pri kmeni jedličky som objavil škatuľu ovinutú tmavomodrým papierom s veľkými zlatými hviezdami... Na škatuli bolo napísané **TEBE ODO MŇA**.*

No takými zvláštnymi písmenami, že ani nevyzerali ako písmená, skôr ako nejasné obrázky...

Ale ja som ich videl.

*Bolo na ňom napísané **Stále tu niekde som. Dievčatko so zápalkami**.*

(E: J. Groch: Dievčatko so zápalkami)

Priestor "sacrum", ktorý sprítomňuje meditatívna rozprávka, je charakteristický aj pre oblasť mýtu. M. Eliade o mýte píše: *Mýtus vypráví históriu, t. j. prvotnú udalosť, ktorá se odehrála na počiatku času, ab initio. Ale vyprá-*

vět posvátnou historií znamená totéž jako zjevovat tajemství, neboť osoby mýtu nejsou lidské bytosti: jsou to bohové nebo civilizační hrdinové a jejich gesta proto představují tajemství: člověk by je nemohl poznat, kdyby mu bývala nebyla zjevena. Mýtus je tedy historie toho, co se stalo in illo tempore, vyprávění o tom, co bohové nebo božské bytosti udělali na počátku času.” (Eliade, 2006, s. 64)

Mýtus rozprávka o histórii počiatku, má iniciačný charakter. Na rozdiel od mýtov meditatívna rozprávka pracuje zväčša s postavami svetskými, ktoré však priestor „sacrum” sprítomňujú svojím záujmom o veci neprofánneho charakteru. Mýtus sa neorientuje na vekovo vyhraneného poslucháča, no z Eliadovej definície je jasné, že rieši veci zásadného charakteru, princíp bytia a vrastania človečenstva do jednoty s bohmi/s bohom. Pri meditatívnej rozprávke sú k recepcii textu primárne pozývané deti, mladšia veková kategória, no text oslovuje nielen ich. Prináša posolstvo všetkým vekovým kategóriám: záleží len na tom, koľko z textu „rozprávky” dokáže (vzhľadom na svoje ontologické a rozumové danosti) pochopiť každý jedinec. Inak totiž „rozkryje” významovú rovinu príbehu dieťa, inak dospelý človek.

Meditatívna rozprávka má veľa styčných bodov s rovinou etiky – tak ako ju má aj filozofická rozprávka. Kým sa filozofická rozprávka snaží v príbehu predostrieť nejaké všehumánne posolstvo, meditatívna rozprávka navyše hľadá v pokore napojenie na transcendentno, na priestor „sacrum”. Dieťa je v oboch prípadoch čítaním vyzývané k etickému dialógu, k súhlasu či nesúhlasu, lebo – povedané slovami Kierkegaarda – „až etické konštituuje voľbu” (Kierkegaard, 2006, s. 21).

Pre meditatívnu rozprávku je charakteristická atmosféra, ktorá je v literatúre pre deti málo preferovanou: je to atmosféra baladickosti, meditatívnosti či výpovednej subtilnosti, ktorá vytvára umenie „stíšenej atmosféry”, záдумčivosti. Sme presvedčení, že ani túto výrazovú kategóriu netreba z recepcie detí vylúčiť, pretože čitateľom pomáha osvojiť si oslabené vedomie výpovednej mnohorakosti umeleckých textov. Je dôležité, aby sme výchovu čitateľov orientovali aj na tento prvok: v umeleckých textoch netreba vidieť iba oblasť zábavy, učenia či školských povinností, ale aj oblasť, kde sa oživujú všetky bytostne ľudské emočné polohy, aj tie vážne, baladické, neveselé. Terapeutické účinky umenia „stíšenej atmosféry” sa môžu prejavovať napríklad v práci s hyperaktívnymi deťmi, ale takisto otvára možnosť spoznať hodnotové postoje malých i väčších čitateľov.

Motív časovej neurčenosti (o ktorom sme hovorili vyššie) je pre rozprávku vo všeobecnosti veľmi dobre známy. Meditatívnosť v rozprávke zvyrazňuje aj prvok putovania. Tuláctvo, pútnictvo evokuje neukotvenosť v tradičnom chápaní ľudskej existencie, preto sa v meditatívnych rozprávkach s touto postavou (s týmto princípom) stretávame pomerne často. Motív putovania (hľadania) je zároveň aj akt ticha, osamelosti. Hľadanie sa spája s osamotením, lebo len v pozícii „sám so sebou” sa otvára možnosť poznávania a hlbšieho prežívania vlastnej identity.

*Bol raz jeden človek.
Bol celkom nahý,
chodil za nosom
a pískal si stále tú istú pieseň.*

(E. J. Groch: Píšťalkár)

Pre slovenské literárne dejiny je typické, že umelecká literatúra bola veľmi silne spojená s kresťanskou ideológiou. Týkalo sa to nielen literatúry pre dospelých, ale aj detskej literatúry, pretože úlohou umeleckých textov v minulosti bolo v prvom rade ponúknuť impulz a vzor. Plnili dôležitú vzdelávaciu úlohu. Ich estetická funkcia nebola taká dôležitá: najdôležitejšia bola výchova a vzdelávanie mladých ľudí ako ľudí s dobrými osobnými vlastnosťami. Na začiatku kreovania umeleckej spisby bola táto úloha úplne prirodzená aj v ostatných krajinách, nebola to len špecialita slovenského prostredia. Rita Ghesquiére, profesorka na Katolíckej univerzite v Louvене (Belgicko), sa systematicky venuje problematike religiozity v textoch pre deti a svoje úvahy odvíja od špecifikácie samotného pojmu *religion* – *religiosity* – *religious form*. Chápe ich ako termíny, ktoré tvoria komplexnú sieť významov (*complex network of meanings*). V tomto duchu rozlišuje významy, ktoré odkazujú na pojem v zmysle vertikality a horizontality. Texty potom možno sledovať v dvojakej línii: do prvej zaraďuje „texts dealing with belief and religiosity in the context of the Church“ (texty zaoberajúce sa vierou a religiozitou v rámci cirkvi). Sú to texty, ktoré „the emphasis may lie on institutionalisation or the socio-ethical dimension“ (môžu zdôrazňovať inštitucionalizáciu alebo sociálno-etický rozmer). V druhej línii nájdeme „books containing a deeper dimension without explicit reference to religion or traditional religiousness“ (knihy obsahujúce hlbší rozmer bez výslovného odkazu na náboženstvo či tradičné prvky religiozity).

V tomto duchu možno aj slovenské autorské rozprávky deliť na dva typy:

na tie, ktoré majú zreteľný odkaz na inštitucionálnosť alebo zdôrazňujú sociálno-etický rozmer posolstva, a na tie, ktoré hlbší meditatívny rozmer realizujú bez odkazu na náboženstvo či tradičné prvky religiozity. Do prvej skupiny možno radiť rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou, ako ich poznáme zo začiatku 20. storočia. Do druhej skupiny patrí žáner meditatívnej rozprávky, ktorý aj bez tradičných religióznych a náboženských odkazov sprítomňuje priestor „sacrum“. Ak žáner rozprávky od týchto odkazov upúšťa, pričom si ponecháva filozofický rámec v zmysle všehumáneho posolstva, hovoríme o filozofickej rozprávke. Meditatívna rozprávka sa javí ako ďalší vývojový článok žánru kresťansko-didaktických autorských rozprávok (Magalová, 2007, 2013). Pôvodná didaxia rozprávok zo začiatku 20. storočia sa (viac či menej) potlačila a autori hľadajú nové vyjadrovacie možnosti, ako deťom prezentovať potenciál duchovných hodnôt bez jednoznačných manuálov. Umenie a literatúra sa javí ako silný nástroj, kde sa dieťa môže stretnúť s rôznymi dimenziami života, klásť otázky, pýtať sa a formulovať si odpovede. Meditatívna rozprávka pomáha rást nielen v rovine estetického zážitku, ale aj v rovine ľudského dozrievania.

Touto reflexiou sme chceli upozorniť na niektoré z konštánt, ktoré sú pre meditatívne rozprávky typické, chceli sme však upozorniť aj na ich historickú kontinuitu, ktorá sa dá vystopovať v línii od pôvodného žánru autorskej rozprávky s kresťansko-didaktickou tendenciou. Evidujeme tu totiž vzájomný vzťah, podmienenosť, pretože na Slovensku je meditatívna rozprávka spojená viac-menej s biblickými konotáciami. České prostredie

je typické väčšou variabilitou vnímania a aj (literárneho) spracovania pojmu „sacrum“; tento fakt možno odčítať v dielach D. Fischerovej, I. Procházkovej, L. Uhlířovej a iných. V ich príbehoch sa tento priestor realizuje ako platforma viacerých náboženských entít, nielen kresťanských (v dielach D. Fischerovej sa v rozprávkovej knihe Duhová jiskra stretneme na jednom mieste s bohyňou Kálí, anjelom strážnym, opátom, mníchom, Brahma Stvoriteľom, u Ivy Procházkovej s liečiteľom Azabuzim z Kameronu a pod.). Žáner sa tak modifikuje myšlienkovými postulátmi široko pojatého pojmu „sacrum“, čím sa zotrela kontinuita s pôvodným žánrom a jeho ideologickým podloží: vnímame odlišné ideologické spektrum, ktoré poukazuje na odlišnosti v súčasnom etnografickom vývoji. To sú už, prirodzene, diskurzy spájajúce viacero výskumných oblastí a presahujúce rámec tejto štúdie.

ZÁVER

Cieľom tejto reflexie bolo ponúknuť pár súvislostí k možným úvahám o rozšírenom vnímaní predmetu nášho výskumu. O meditatívnej rozprávke sme uvažovali ako o subžánri autorskej rozprávky, ktorá dokáže otvoriť málo poznaný priestor „sacrum“ mnohým vekovým kategóriám. Výskum realizovaný na Slovensku ukázal, že tieto texty boli komunikatívne prístupné aj deťom predškolského veku (Magaľová, 2013). V recepcii meditatívnej či filozofickej rozprávky je tak recipientom bez vekového ohraničenia ponúknutá jedinečná možnosť: prijímať množinu interpretačných rovín textu (príbehu) a akceptovať ju vzhľadom na osobnostné nadstavenie každého jednotlivca.

Literatúra

- BOBULOVÁ, Ivana a kol.: *Children's and Juvenile Literature: (Written in English)*. Nitra: UKF, 2003.
- GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatura pro děti a mládež: ve srovnávacím žánrovém pohledu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- GHESQUIÈRE, R.: *Contemporary religious writing*. In: International Companion Encyclopedia of Children's Literature: Vol. II; Editor Peter Hunt. 2. vyd. London: Routledge, 2004, s. 307.
- ELIADE, Mircea: *Posvátné a profánní*. Praha: Oikymen, 2006.
- KIERKEGAARD, S.: *Rovnováha mezi estetickým a etickým při utváření osobnosti*. Bratislava: Kalligram, 2006.
- LIBA, P.: *Čítanie starých otcov*. Martin: Matica slovenská, 1970.
- MAGALOVÁ, G.: *Rozprávky s kresťanskodidaktickou tendenciou*. Nitra: FF UKF, 2007.
- MAGALOVÁ, G.: *Cesta rozprávky*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2010.
- MAGALOVÁ, Gabriela: *Meditatívna rozprávka*. Trnava: TYPI-VEDA, 2013.
- URBANOVÁ, Svatava: *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 20. let XX. století. (Reflexe české tvorby a recepce)*. Ostrava: Votobia, 2004.

Text je výstupom grantového projektu KE-GA 055UKF-4/2016 Tvorba digitálnych vysokoškolských učebníc a multimediálnej didaktickej podpory pre skupiny predmetov Metodológia lingvodidaktického výskumu a Metodológia literárnodidaktického výskumu.

inese zandere

Malé je v knihe veľkým

Medzinárodný deň detskej knihy sa slávi v deň narodenia dánskeho rozprávkaru spisovateľa Hansa Christiana Andersena (2. 4. 1805 – 4. 8. 1875). Podnet k oslavám dala v roku 1967 medzinárodná mimovládna organizácia UNESCO IBBY – International Board on Books for Young People (Medzinárodná únia pre detskú knihu). Jej cieľom je združovať organizácie a jednotlivcov z celého sveta v záujme podpory vydávania a rozširovania hodnotných detských kníh. Oslavy Medzinárodného dňa detskej knihy pripravujú jednotlivé národné sekcie IBBY. Každý rok napíše známy spisovateľ posolstvo určené všetkým deťom na svete a ilustrátor navrhne plagát. Slovensko malo patronát nad celosvetovými oslavami v rokoch 1986 a 2006. Tohto roku má nad oslavami patronát Lotyšská sekcia IBBY. Posolstvo napísala poetka Inese Zandere, autorom plagátu je ilustrátor Reinis Pētersons.

Keď priblížime počas fyzikálneho pokusu magnet ku kovovým pilinám, vždy ich priťahne. Z vody sa za určitých podmienok znova a znova vytvárajú kryštáliky snehových vločiek. A podobne aj ľudí láka rytmus a pravidelnosť. Deti majú v rozprávkach či básňach rady refrény a známe motívy, ktoré sa opakujú. Pomáha im to opäť si ich pripomenúť. Akú krásnu harmóniu to do sveta prináša!

Pamätám si, že ako dieťa som chcela spravodlivosť pre každého: dokonca aj pre ľavú a pravú ruku. Keď som vytukávala na stole rytmus, počítala som, koľkokrát musí každý prst ťuknúť, aby sa ostatné necítili urazené. Tlieskala som pravou rukou o ľavú. Potom som si pomyslela: „Ved' to nie je fér!“ A naučila som sa to robiť aj naopak – ľavou rukou som tleskala o pravú. Viem, je to trochu smiešny príklad, ale chcela som zabrániť, aby sa svet vychýlil z rovnováhy a cítila som zodpovednosť za harmóniu všetkého v ňom.

Deti po harmónii túžia. Aj preto majú rady básne a príbehy, ktoré sa v niečom opakujú. Chcú, aby bol

INTERNATIONAL CHILDREN'S BOOK DAY 2 APRIL 2018

GRĀMATĀ MAZĀIS IR LIELS
THE SMALL IS BIG IN A BOOK

INTERNATIONAL BOARD ON BOOKS FOR YOUNG PEOPLE

iBbY

poriadok vo svete. Všetko smeruje od neurčitosti k usporiadaniu. Riekanky, ľudové piesne, hry, rozprávky, poézia... sú rytmicky poskladané a pomáhajú deťom vnímať seba a svoje miesto v celom veľkom vesmíre. Cítia, že poriadok a harmónia sú vo svete potrebné. Každý v ňom má svoje jedinečné miesto a všetko smeruje k tomuto cieľu: rytmizácia textu, rady písmen, vzhľad strany a dojem z knihy – je to ako dobre usporiadaný mikrosvet. A veľký svet je ukrytý v tomto malom.

Detská kniha má zázračnú moc. V malom človeku, v dieťati, podporuje jeho veľkú túžbu po harmónii a schopnosti žiť. Povzbudzuje ho k odvahe. V knihe sa malé vždy stáva veľkým. V tej danej chvíli, nie až neskôr, v dospelosti. Okamžite. Kniha je ako zázračný priestor, v ktorom dieťa môže nájsť aj to, čo nehľadá, a získať to, čo je preň nedosiahnuteľné. Malí čitatelia ešte nechápu veľké témy ľudstva, no aj tak v nich zanechávajú trvalú stopu. Pôsobí v nich

ako dobré slovo, ktoré napokon prehovorí do ich srdca, aj keď spočiatku ešte úplne všetkému z knihy nerozumeli.

Tak ako leporelo je aj pre dospelých pokladnicou múdrosti a bohatstva kultúry, tak môžu aj deti nájsť svoj vlastný príbeh v knihe pre veľkých. V ňom však už bude náznak rozprávania o živote, s ktorým sa neskôr stretnú, keď ho budú zažívať na vlastnej koži.

Kultúra nás ovplyvňuje. Nachádzame v nej zážitky a skúsenosti, ktoré sa objavujú aj v našich príbehoch, aj v živote nasledujúcich generácií. Môžeme sa oprieť o poznanie predkov a prečítať si, že v každej situácii je dôležité prežiť a zachovať si pritom neporušené srdce.

Detská kniha vyjadruje úctu k malým ako k významným osobnostiam. Zobrazuje nám svet, ktorý sa znova a znova pretvára. Hravý a nádherný, ktorý je súčasťou nášho života. Bez neho by bolo všetko, vrátane detskej literatúry, len bezduchou prácou.

CESTY DO TICHÁ

Za Blankou Votavovou (5. 4. 1933 – 18. 5. 2018)

Pod týmto názvom sa pri jednom zo životných jubileí uskutočnila výstava poetických kresieb slovenskej výtvarníčky českého pôvodu Blanky Votavovej. Výstižnejší už ani nemohol byť. Ticho ako súčasť lyrického vnímania sveta nie je totiž len prejavom jej poetiky, ale je i životným postojom tejto jedinečnej maliarky, ilustrátorky, grafičky a textilnej výtvarníčky. Vlastne bolo. Pár týždňov po dovŕšení úctyhodného životného jubilea Blanka Votavová, vari najkrehkejšia lyrička modernej slovenskej detskej knihy, vykročila na svoju poslednú cestu za tichom. Nech sa Vám, pani Blanka, vodí na nej lepšie než na tej medzi nami.

Ondrej Sliacky

píše

milena šubrtová

Když se řekne česká zima, každý si vybaví idylické obrázky Josefa Lady, na nichž se děti počátkem 20. století bezuzdně oddávají na zasněžených kopcích a zamrzlých rybnících zimním radovánkám za pobaveného i káravého dohledu dospělých. Projekt *Česká zima* se do těchto časů podomácku vyrobených sáněk a bruslí vrací jen částečně, když připomíná počátky zimních sportů u nás i ve světě, ale jinak míří k současné podobě sportu.

Původně běžný úkol pro klauzurní práce, který zadala spisovatelka a ilustrátorka Renáta Fučíková svým studentům z ateliéru Mediální a didaktické ilustrace Fakulty designu a umění Ladislava Sutnara v Plzni, přerostl ve výstavní projekt, který nakonec vyústil i do knižní podoby. Kolektivní obrazovou publikaci *Česká zima – Sport v obrazech* vydalo

Studenti ve stopách sportovních legend

nakladatelství Albatros počátkem roku 2018 u příležitosti Zimních olympijských her v korejském Pchjončchangu. Jádrem publikace představuje obrazová složka, kterou vytvořili studenti a již krátkými texty opatřil Petr Eliáš. Grafická úprava Jakuba Heyduka pomohla sladit různorodé výtvarné přístupy a barevné tónování evokující českou trikolóru souzní se zimní atmosférou i vlasteneckými emocemi, které sportovní reprezentace provází.

Kniha však mohla mít i titul Československá zima – vždyť řada sportovců, jejichž osudy jsou v knize zmíněny, nastupovala ke sportovním kláním a výkonům v československých dresech a pocházela ze Slovenska. V knize jsou vzpomenu například horolezec Ivan Bortel, rodák z Nízkých Tater, který se stal první obětí nešťastné horolezecké výpravy do Peru, nebo krasobruslař Ondrej Nepela, držitel bezpočtu medailí včetně olympijské, či legendární hokejový brankář a trenér československého mužstva Vladimír Dzurilla.

Prostřednictvím naučné i příběhově uchopené ilustrace s komiksovými vstupy se zde vypráví příběhy zrodu dnes již klasických sportovních disciplín, ale také životní peripetie sportovců, jejich úspěchy i prohry, a to nejenom na sportovním kolbišti. Přiblížena je

tak například tragická smrt Pavla ze sourozeneckého krasobruslařského dua Romanových, které sklízelo úspěchy na světových šampionátech v 60. letech 20. století. Autonehodu, která předčasně ukončila život i osudovou lásku nadějně krasobruslařky Hany Maškové s populárním hudebním textařem Jiřím Štaidlem, vypráví v potemnělých barvách obrazová sekvence Anny Chromé. Nejvíce epicky klenutý je známý příběh lyžařů Bohumila Hanče a Václava Vrbaty. Jejich zbytečná smrt během lyžařského závodu v Krkonoších roku 1913 byla vždycky traktována jako ukázka věrného přátelství a vlasteneckého zápalu, s nímž Hanč nastoupil na startovní čáru, aby reprezentoval české lyžařství proti nepřátelsky se chovajícím Němcům. V podání Petra Eliáše s ilustracemi Štěpánky Jislové vyznívá naopak jako rehabilitace německého závodníka Emmericha Ratha a zdůrazňuje solidaritu sportovců bez ohledu na jejich národnost, což ještě více umocňuje tragédii Hanče a jeho přítele Vrbaty, kteří podcenili zrádnost horského počasí a zahynuli uprostřed sněhové vánice. Jizerská padesátka, dnes již tradiční závod v běhu na lyžích, se jezdí od roku 1970, kdy československou horolezeckou expedici smetlo v Peru ničivé zemětřesení, na uctění památky horolezců. Obě události působivě propojuje osobitý výtvarný rukopis Julie Čermákové.

Převažují však obrazy optimistické, zachycující radostné až euforické okamžiky vítězství, v nichž se zúročila mnohaletá tréninková dřina. Mottem, které otevírá knihu, je výrok Edmunda Hillaryho, prvního pokořitele Mount Everestu: „*Nepřekonáváme horu, ale sami sebe*“. V knize je zdůrazněn právě onen aspekt vytrvalé práce a sebezapření,

které nalézají výtvarný odraz v rozfázování pohybu či opakujících se tréninkových a závodních scénách. Kniha neukazuje jenom proměny sportovního náčiní a technik v průběhu času, ale také význam, který společnost sportovním aktivitám a výkonům přisuzuje. Sportovci jsou chápáni jako reprezentanti národa a jejich výkony přesahují rozměr pouhého střetu fyzických sil a možností. Dokládá to například epizoda Jakuba Langa Hokejová pomsta o legendární porážce sovětského mužstva československými hokejisty na MS v roce 1969, jež byla vnímána jako symbolické zadostiučnění v době normalizace.

Sympatické je připojení kapitoly Zima rekreační, jež vedle sáňkování vzpomíná i na tradici školních lyžařských výcviků. Knihu symbolicky uzavírá horolezectví jako metafora lidské touhy dosáhnout vrcholu v jakékoli oblasti, nejenom té sportovní. Portrét Josefa Rakoncaje pro tuto příležitost vytvořila Renáta Fučíková, která spolu s Václavem Šlajchem, autorem ilustrace ke kapitole o Gabriele Koukalové, pomohla pětadvaceti studentům vystoupat na první vrcholek. Tím není jen vydání výpravné publikace, která splňuje parametry knížky pro celou rodinu, ale také realizace výstav, na nichž byly prezentovány i ty práce a herní přílohy, které se do knihy již nevešly. Vedle domácí Plzně se studentská díla představila v době konání zimních olympijských her také v jihokorejském Soulu na expozici pořádané Českým centrem Soul ve spolupráci s Velvyslanectvím ČR v Soulu. Junioři tak ve své první reprezentaci obstáli a nezbyvá než doufat, že je úspěch posílí k dalším výpravám za horizont.

O kresbe, čo ožila alebo

O modernom evanjeliu pre pluralitnú spoločnosť

V knižke Daniela Pastirčáka *O kresbe, čo ožila* (2014) sa invenčným spôsobom prejavuje jeho inklinácia k modernej kresťanskej estetike. V našej reflexii chceme poukázať na prítomnosť teistickej evolúcie v tomto diele, ktorá je výrazom modernej kresťanskej predstavy o stvorení sveta. Rozprávka s ilustráciami Daniely Olejníckovej osciluje medzi mýtom, vedeckým svetonázorom na vznik sveta, meditatívnou rozprávkou a zároveň obsahuje výraznú zvestnú (kerygmatickú) esenciu. Príbeh je poetickým prerozpráváním evanjelia o stvorení sveta. I keď stvorenie zaberá značnú časť príbehu, nie je jeho hlavnou doménou. Navrhujeme pozeráť sa na príbeh z pohľadu dejinnej etiológie. Možno v ňom nájsť udalosť, ktorá vysvetľuje terajšie stavy alebo udalosti v ľudskom živote. Tento prístup dejinnej etiológie sa viaže na správy o preddejinách ľudstva – v správe o stvorení. Minulou udalosťou máme na mysli Malého kresliara, ktorý je symbolom prvého človeka na zemi, ktorý sa vzbúril proti kresťanskému Bohu tak, ako to opisuje prototext pre Pastirčákov príbeh zaznačený v knihe Genesis. V súvislosti s pýchou človeka, ktorú me-

ráchel orvošová

Poslucháčka KSJaL Pdf UK

taforicky zastupuje Malý kresliar, sa neskôr odvíjali dejiny kresťanstva, ktoré sa začínajú narodením Ježiša. Preto považujeme za základ Pastirčákovho príbehu protoevanjelium. Podľa teologického slovníka (1996, s. 275) je protoevanjelium (prvé evanjelium): „...protože podle tradičního křesťanského výkladu hned na začátku dějin lidstva po vyhnání z ráje mluví o stále zápase lidstva se zlými mocnostmi a zaslubuje konečné vítězství spásy, v čemž je zahrnut i příslib Vykupitele a jeho Matky“ (oddíl Gn 3,15). Význam protológie ako učenia o počiatkoch sveta a ľudstva potom spočíva v porozumení ľudskej a kresťanskej existencie. (Rahner, Vorgrimler, 1996) V takomto kontexte dáva Pastirčákov príbeh a jeho sujetová línia najväčší zmysel. Vysvetľuje, prečo po vyličení stvorenia sveta prichádza vzburá Malého kresliara a zároveň sa prechádza zo starozákonnej biblickej látky do novozákonnej smerom k evanjeliu v podobe Veľkého kresliara, ktorý sa vydal na cestu pomôcť stratenému Malému kresliarovi. Preto by sme text rozdelili na tri kompozično-významové sekvencie, a to: 1. stvorenie zeme a človeka; 2. pád človeka; 3. záchrana človeka. Myslíme si, že navrhnuté delenie by odzrkadľovalo skutočný význam

sujetu. Prítomnosťou evanjelia sa dostávame ku kerygmatickej esencii alebo „zvestným pohnútkam“ (Sontag, 2006, s. 83), ktoré sa do príbehu dostávajú spolu s biblickým prototextom. Kerygma je paradigmatickou esenciou Nového zákona (Hudec, 2016). Lucia Mattová (2015) poukazuje v recenzii na analyzovanú knihu na presahy príbehu, ktoré sa prejavujú prekračovaním hraníc kresťanského sveta. Prekračovanie hraníc predstavuje človek (metaforicky Malý kresliar), ktorý víťazí nad duchovnou prázdnotou a ctižiadostou. Podľa nás sa však v príbehu presahy mimo hraníc kresťanského sveta v tomto zmysle nedejú. Argumentov máme viacero. Jedným je Pastirčákov prístup k biblickému mýtu. Na rozdiel od D. J. Novotného, ktorý tvorivo rozvíja mýty o pravekom spôsobe života v knihe *Pohádky z Ementálu* (2001), alebo tvorivého rozvíjania v zbierke *Pověsti Židů* (1992) od M. J. bin Goriona, Pastirčák sa verne pridŕža stvorenia sveta podľa knihy Genesis a vedeckého svetonázoru na vznik sveta – evolúcie a potom novozákonnej látky evanjelia. Dotváranie mýtu sa deje iba v podobe dialógov zvierat, ktoré oživujú stvorenie sveta a zvieracej ríše. Pastirčák v príbehu zobrazuje Malého kresliara, ktorý si vybudoval chladný, tmavý a neveselý vlastný svet, v ktorom sa stratil a nenachádzal cestu von. Začal si priať, aby sa mohol vrátiť k Veľkému kresliarovi a mohol s ním opäť tvoriť. Začal ľutovať, že od Veľkého kresliara odišiel – a to je metaforou človeka, ktorý odišiel od Boha a oľutoval to. Vzápätí sa objavuje Veľký kresliar, ktorý dáva Malému kresliarovi pierko (symbol znovuzrodenia) a stáva sa jeho súčasťou. Keď Malý kresliar začne kresliť, kreslia spolu s Veľkým kresliarom, pretože je teraz v jeho vnútri. Víťazstvo sa udialo vďaka „daru pierka“ Veľkého kresliara (kresťanského Boha). Malý

kresliar nezvítal sám, ale s pomocou, ktorá symbolicky opisuje hlavnú myšlienku evanjelií. Práve preto nesie text výraznú zvestnú esenciu tak ako samotná Biblia a neprekračuje jej hranice. Prekračovanie sa však predsa deje, ale v podobe prototextu evolúcie, ktorý koexistuje spolu s prototextom prvej Genesis. D. Pastirčák je podobného názoru ako evolučný biológ S. J. Gould (Segal, 2017), ktorý hovorí, že veda vysvetľuje vznik života a náboženstvo hovorí o jeho zmysle a stanovuje etické zásady pre život. Pastirčák v zbierke kázni *Boží strom zla* (2014) tiež píše, že jazyk viery a vedy je odlišný. Spoločný nástup stvorenia podľa knihy Genesis a zároveň evolúcie je možný pre dva jazyky, ktorými hovoria, a podľa Pastirčáka by sa mohli dopĺňať. Medzi ateistami a kresťanskými fundamentalistami vznikla skupina kresťanov, ktorá sa vydala cestou kompromisov. Tak vznikli viaceré teórie ako progresívne stvorenie alebo procesuálna teológia, ale najdôležitejší smer, ktorý v knižke predstavuje Pastirčák, je teistická evolúcia. Tá spočíva v predstave, že Boh riadi evolučný proces vývoja, ktorý trval milióny rokov, alebo ho naštartoval a nechal bežať. Začína hneď na druhej dvojstránke knihy. Prvá bodka, ktorá bola kedy nakreslená sa: „*Neposedne mrvila, mrvila a mrvila, až napokon...Prásk! Rozprskla sa na všetky strany.*“ (Pastirčák, 2014) Prvá bodka a to, čo sa s ňou stalo, je symbolický opis Veľkého tresku, ktorým sa udiali prvé zmeny v prvotnej prázdnote a ničote a začala sa rôznymi procesmi formovať existencia ako taká. Začatý proces pokračuje ďalšími bodkami, ktoré boli nakreslené: „*Každá nakreslená bodka sa neposedne mrvila. Mrvila sa, mrvila, až napokon...Prásk! Rozptýlila sa na všetky strany. Každá čiara, ktorú načrtol, sa črtala ďalej sama.*“ (tamže) Čiary sa črtali ďalej samy,

DANIELA OLEJNÍKOVÁ / D. Pastirčák: *O kresbe, čo ožila*

pretože evolúcia môže byť proces, ktorý Boh len spúšťa a on funguje ďalej sám. Keď sa Veľký kresliar rozhodne nakresliť planétu, pristupuje k nej s vážnosťou a precíznosťou: „*Celé dlhé veka sa nad tou zelenomodrou perlou skláňal a kreslil a kreslil a kreslil...*“ (tamže) Veľký kresliar kreslí evolučnú predstavu Zeme vznikajúcej milióny rokov. Na zemi začína vznikáť život aj tak, že ryby vyskakujú až na nebeskú oblohu a tam ostávajú žiť: „*Všetko sa hýbalo k svojim budúcim podobám. Nič nezostalo tam, kde bolo. Podaktoré rybky vyskakovali z mora k nebu. Boli medzi nimi i také, čo skočili privysoko. Z tej výšky už nikdy nedopadli naspäť. Leteli vzduchom tak dlho, až sa im plutvy premenili na krídla, papuľky im stvrdli na ostrý zobák.*“ (tamže) Čítame si poetický opis vývoja druhov, od nižších k vyšším, z rýb sa vyvinuli vtáci

a plazy a z plazov postupne cicavce a tento proces trval miliardy rokov. Každý žijúci druh bol prechodnou stanicou pre nadchádzajúcu, dokonalejšiu formu života. Podme sa pozrieť na obraz vzniku plazov a cicavcov. „*Zavalitejšie rybky neskákali, nemotorne sa teperili z mora na súš. Rozkošnícky sa vyvaľovali v teplom bahne. Vyliezali z bahna na štrk, zo štrku na trávu. Niektoré urobili len pár pohybov a unavené z tolkej námahy navždy zaspali. Vyschli na slnku. Ich biele kostričky zarástli trávou, naviata hlina ich ukryla pod zem. Snaživejšie rybky sa tvrdohlavo predierali trávou. Tmolili sa, tmolili, každým pohybom sa predlžovali. Šupiny pritom postrácali v tráve. Plutvy i žiabre sa im zmenšovali, až sa celkom stratili... Tým, čo sa doplazili najďalej, prikreslil Veľký kresliar nožičky.*“ (tamže) Úryvok potvrdzuje vyššie uve-

dené. Súčasťou evolučných názorov je predstava, že smrť je pohánajúcim článkom evolúcie, pretože ku zdokonaľovaniu druhov dochádza cez mŕtvolu jednotlivcov, dôraz je kladený na prežitie silnejšieho v boji o život. Tieto procesy neustále prebiehajú. Preto môžeme nájsť úryvok: „*Zvieratká sa množili, ryčali, skuvňali, naháňali sa, rodili sa a umierali, každé zviera bežalo za svojím hľadom. V temnom kroví striehli žiadostivé oči šeliem. Malé zvieratá sa stávali korisťou veľkých. Ako mláďatá sa spolu hrávali, ako dospelé si pochutnávali jedno na druhom.*“ (tamže) Úryvok nájdeme v časti po tom, ako je už všetko stvorené – okrem človeka. Podľa knihy Genesis sa zvieratá pred Adamovým pádom živili výlučne rastlinnou potravou. Takisto, podľa Biblie, smrť pred zjedením ovocia zo zakázaného stromu poznania zla a dobra neexistovala. Bola trestom za hriech prvých biblických ľudí. Pastirčák Malý kresliar možno preto nie je explicitným Adamom a Eva na scénu neprichádza tiež možno práve preto, lebo evolučná teória týchto dvoch prvých ľudí, samozrejme, neakceptuje. Vývoj človeka spadá do zvieracej ríše a podlieha rovnakým zákonitostiam vývinu. A tak, keď nájdeme úryvok – „*Preliatu krv zmiešal so slinami šeliem a z pozostatkov uhynutých tvorov si namiešal temný atrament. Tým čudným purpurovým atramentom nakreslil do zabudnutého kúta planéty podivného tvora.*“ (tamže) – môžeme sa na to pozerieť ako na špeciálny akt alebo skôr ako na evolučnú myšlienku: Malý kresliar vznikol vďaka uhynutým tvorom a krvi.

Kvôli prítomnosti evolučného názoru na vznik sveta a zároveň pridržanie sa biblického mýtu, starozákonného i novozákonného, ktorý spôsobuje, že sujet nesie kerygmatickú esenciu, sme nazvali Pastirčákov príbeh moderným evan-

jeliom. K „modernosti“ patrí aj Veľký kresliar, ktorý je vykreslený ako tvorivý a nesmierne láskavý Boh, a teda nie je prítomné trestajúce a zvrchované správanie sa kresťanského Boha. S radosťou črtá a kreslí celý svet i človeka a aj napriek jeho vzbure sa nakreslí do ľudského sveta a hvízdajúc si, vydá sa hľadať Malého kresliara, aby mu pomohol. Nesie mu pierko a dáva mu ho bez toho, aby sa Malý kresliar kajal. Stačí, aby mu bolo ľúto a aby ho prijal. Všetko ostatné potom pôjde ľahšie, pretože budú opäť tvoriť spolu.

Zdroje:

- CORION, M.J. Bin. 1992. *Pověsti Židů*. Praha: Trigon, 248 s. ISBN 80-85320-23-1.
- HUDEC, B. 2016. *Text a tvár (Esej o etike čítania/ nielen/ literárneho textu)*. Levoča: Modrý Peter, 328 s. ISBN 978-80-89545-48-3.
- MATTOVÁ, L., 2015. *O kresbe, čo ožila (recenzia)*. In: Knižná revue. 2015, roč. 25, č. 4, s. 6.
- NOVOTNÝ, D. J., 2001. *Pohádky z Ementálu*. Praha: Mladá fronta, 184 s. ISBN 80-204-0907-6.
- PASTIRČÁK, D. – SÝKORA, J., 2014. *Boží strom zla*. Bratislava: Calder, 166 s. ISBN 978-80-970531-6-1.
- PASTIRČÁK, D. 2014. *O kresbe, čo ožila*. Bratislava: Slovart, ISBN 978-80-556-0982-9.
- RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert. 1996. *Teologický slovník*. Praha: Zvon, 439 s. ISBN 80-7113-212-8.
- SEGAL, R. A. 2017. *Stručný úvod do teorie mýtu*. Praha: ExOriente, 159 s. ISBN 978-80-905211-3-1.
- SONTAG, Susan (2006): *Svet podľa Indie. Preklad ako pas do krajín literatúry*. In: Kritika & Kontext. (časopis kritického myslenia). X. výročné číslo No. 33. Bratislava, s. 83.

s odbornou garantkou

Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY

Timoteou Vráblovou pripravil Ondrej Sliacky

O tom, že v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti, bolo uznesením vlády SR z 29. 11 2017 založené CENTRUM DETSKEJ LITERATÚRY, ČÍTANIA A SK IBBY, revue Bibiana písala vo svojom predchádzajúcom čísle. Bol to však len oznam, nie podrobnejšia informácia o jeho zmysle, štruktúre. Keďže odbornou garantkou a koordinátorkou nového oddelenia sa stala Mgr. Timotea Vráblová, PhD., vedecká pracovníčka ÚSL SAV, ktorá sa na jeho vzniku spolupodieľala a je zodpovedná za jeho obsahovú náplň, požiadali sme ju o rozhovor.

■ **Najprv na vyjasnenie: Centrum detskej literatúry, čítania a SK IBBY je nové oddelenie BIBIANY, alebo je to niečo ako „samostatný“ kabinet, ústav, inštitút? Aká je jeho personálna štruktúra?**

Centrum bolo zriadené ako nové oddelenie BIBIANY; sme si vedomí, že jeho vízia je ambiciózna. Chceme budovať a pestovať kultúru čítania na Slovensku a pozitívne ovplyvniť stav v čítaní detskej populácie. Naším cieľom je ZMENA krízového stavu čítania detí

prostredníctvom odbornej, konzultačnej a metodickej činnosti v rámci rezortu kultúry. Náplňou centra je však aj umelecká, vzdelávacia a vydavateľská činnosť. Budeme teda sledovať a analyzovať stav čítania detskej populácie. Podľa toho sa následne budeme strategicky zameriavať na vzdelávaciu a metodickú činnosť a vytvárať primerané umelecké formy a programy, ktoré budú stimulovať kultivované čítanie detí a ich výchovu vo všetkých oblastiach umenia. Dôležitou súčasťou centra je aj IBBY INŠTITÚT BRATISLAVA (vznikol v roku 2015), prostredníctvom ktorého sa rozvíja medzinárodná spolupráca. Jeho úlohou je rozširovať poznatky z domáceho a zahraničného výskumu o problematike čítania. Pritom spolupracujeme s odborníkmi združenými v Medzinárodnej únii pre detskú knihu (IBBY) a ďalších príbuzných medzinárodných organizácií.

Činnosť Centra detskej literatúry, čítania a SK IBBY nadväzuje aj na aktivity Oddelenia knižnej kultúry a sekretariátu Slovenskej sekcie IBBY a rozširuje ich. Plynilo teda budeme pokračovať v organizovaní súťaže Najkrajšie knihy Slovenska a centrum sa tiež naďalej bude starať o udeľovanie významných ocenení za literárnu a ilustračnú tvorbu pre deti a mládež – myslím na najvyššie národné ocene-

PETER CPIN / Jozef Repko: *Kto odhodil pampúšik?*

nia – cenu *Trojruža* za významné celoživotné literárne dielo a *Cenu Ludovita Fullu* za celoživotnú ilustračnú tvorbu. Rovnako budeme pokračovať aj v organizovaní sezónneho hodnotenia knižnej tvorby v súťažiach *Najkrajšie a najlepšie knihy jari, leta, jesene a zimy* a budeme koordinovať každoročnú prípravu Dní detskej knihy. Práca centra bude naďalej súvisieť

aj s činnosťou Slovenskej sekcie Medzinárodnej únie pre detskú knihu (Sk IBBY).

Kapacitne sme malým oddelením. Jeho vedúcou je Mgr. Eva Cíferská, odbornými pracovníčkami sú Ing. Gabriela Mikulčíková a Mgr. Lucia Obuchová.

■ **Čo treba chápať pod prvým z troch pracovných vymedzení centra ako od-**

delenia detskej literatúry? Pýtam sa to aj preto, že na Slovensku je viac než dosť pedagogických fakúlt a každá z nich má vo svojom pracovnom programe schválenom akreditačnou komisiou odborné reflektovanie detskej literatúry. A to so všetkým, čo s tým súvisí. Ako príklad môžem uviesť Pedagogickú fakultu UK v Bratislave, ale predovšetkým PdF Prešovskej univerzity, ktorá má až dve odborné pracoviská zaoberajúce sa literatúrou pre deti a mládež. Jedným je Kabinet výskumu detskej reči a kultúry, druhým Katedra komunikačnej a literárnej výchovy, ktorá od roku 2013 dokonca vydáva vedecké periodikum (s dvoma číslami ročne) *O dieťati, jazyku, literatúre s podtitulom Časopis pre otázky rozvíjania komunikačnej a literárnej kompetencie*. Hneď podotýkam, že obe pracoviská už majú odbornú reputáciu. Sú rešpektované doma i v zahraničí. Čo teda bude pracovnou náplňou centra s ohľadom na garanciu detskej literatúry?

Nie je to náhodou, že naším zriaďovateľom je Ministerstvo kultúry SR. Platforma tohto rezortu významne určuje i charakterizuje naše zameranie. Priestor kultúry je pre nás vhodnejší a širší vzhľadom na adresáta i na prostriedky a formy, s ktorými môžeme a budeme pracovať. V tom sa bude náš záber odlišovať od inštitúcií, ktoré pôsobia v rezorte školstva, vedy a výskumu. Literatúra a umenie nás zaujíma najmä z hľadiska jej kultúrneho a hodnotového pôsobenia. Napokon nasvedčuje tomu aj časť našej činnosti (ktorá kontinuálne prechádza z pôvodného Oddelenia knižnej kultúry BIBIANY a z činnosti Slovenskej sekcie IBBY). Udeľujeme už spomínané ceny, nominujeme na niektoré významné medzinárodné ocenenia. Okrem toho každoročne uspora-

dujeme v spolupráci s Pedagogickou fakultou UK v Bratislave hodnotiacu konferenciu (už dlhší čas má aj medzinárodný slovensko- český rozmer). Na nej poprední odborníci hodnotia literárnu, ilustračnú, divadelnú a rozhlasovú tvorbu pre deti a mládež. Ich hodnotenia sú každoročne publikované aj v rámci našej revue Bibiana a sú i budú vždy prístupné aj na súčasnej webstránke centra (na stránke www.bibiana.sk). Zároveň kultúry charakterizuje našu činnosť aj vzhľadom na adresáta. Našou cieľovou skupinou sú rodiny (rodičia a deti), dospelí (nielen z odbornej komunity), ktorí sa podieľajú na kultúrnej a umeleckej výchove detí, umelci, knihovníci, ale i aktivisti neziskových organizácií. Dôležitým adresátom našej práce sú aj učitelia, no nie ako aktéri a reprezentanti výchovnovzdelávacieho procesu. Ponúkame im možnosť vstúpiť s nami do spolupráce pri aktivitách, ktoré približujú a sprístupňujú literatúru v kultúrnom priestore, teda nielen ako súčasť vzdelávania. Školy napríklad začali navštevovať našu Izbu čítania – nový formát podujatí, ktoré umožňujú deťom spoznávať knihu v scénicky komponovanom priestore. Nejde len o výstavu, ale o umelecko-edukatívny program, ktorý využíva spojenie scénickej kompozície, čítania a ďalších kreatívnych a umeleckých foriem a je vytvorený tak, aby sme ho zakaždým mohli špecificky a flexibilne prispôbovať potrebám aktuálnej skupiny návštevníkov. Chceme, aby deti, a dospelí mali pri návšteve našej izby pocit, že objavovanie v knihe je „nekončné“ a osobné. Povzbudzujeme ich aj k tomu, aby si vyskúšali návštevu izby zopakovať, lebo ju určite zažijú inak. Tým sa tiež snažíme vyvolať v nich skúsenosť hlbania, rozjímania, čo je vlastne opakovaná vnútorná aktivita. Priestor izby v podstate simuluje deťom proce-

sy vnímania, prežívania a rozmyšľania pri čítaní. Naše aktivity sa snažíme prepájať aj s umelcami a umeleckými inštitúciami (divadelnými, tanečnými súborami, výtvarníkmi, hudobníkmi) a spoločne posúvať literárne dielo do iných umeleckých kontextov. Vytvárame tak deťom širšie spektrum podnetov a vplyvov, ktoré by mali pôsobiť na ich vnímanie literatúry, a zároveň ich vedieme k vzťahu aj k iným oblastiam umeleckej tvorby a budujeme v nich povedomie kultúrneho priestoru. V podobnom zmysle je pre nás dôležitá napríklad aj spolupráca s rozhlasom a televíziou, ktoré sa významne a mnohorakým spôsobom podieľa na rozvíjaní literárnej kultúry a širšieho spektra umeleckej tvorby.

■ **Druhá časť názvu centra je už konkrétnejšia. Centrum bude – „meniť krízový stav čítania detí“. Ak berieme do úvahy každoročné medzinárodné merania čítania s porozumením, situácia na Slovensku je skutočne krízová. Pripusťme, že tie „merania“ sú spoľahlivé a naše deti naozaj nerozumejú tomu, čo čítajú. Čo však s tým? Presnejšie, čo s tým chce robiť centrum? Preskúma úroveň metodiky a didaktiky čítania, alebo schopnosti učiteľov základných škôl, ktorí dosahujú takéto „výsledky“? A či bude pátrať po príčinách tohto alarmujúceho stavu?**

Centrum sme zriaďovali s konkrétnou víziou. To znamená, že sme si ujasnili už v prípravnej fáze, akým smerom chceme proces čítania podporovať, k akému profilu čitateľa vlastne chceme smerovať. Nie je to jednoduchá otázka. V posledných dekádach sa o čítaní a čitateľoch na verejnosti veľa hovorí, no prevláda skôr vágna predstava o tom, čo to vlastne čítanie ako proces i ako jeho výsledok znamená. My dospeli si

pamätáme, že sme sa predsa „nejako“ naučili čítať. Do predstavy čitateľa preto prirodzene projektujeme osobné skúsenosti, hodnoty čitateľstva, ktoré sme poznali. Na tom nie je nič zlé. Problém je len v tom, že vnímanie čitateľa a jeho roly sa len za posledné dve desaťročia dynamicky mení podľa hodnôt spoločnosti, podľa smerov a trendov, ktoré ovplyvňujú chápanie knihy a literatúry a ich funkcie v oblasti vzdelávania, v kultúrnom alebo spoločenskom priestore. Aj preto je náročné formulovať funkčný koncept podpory čítania. Otázka teda znie, čo vlastne chceme merať? Vzdelávací systém je zameraný tak, aby čo najlepšie zodpovedal potrebám tzv. vedomostnej spoločnosti, ktorá je čoraz hlbšie ovplyvňovaná procesom informatizácie. Pozrime sa, ako je profil čitateľa formulovaný podľa výchovnovzdelávacích cieľov sledovaných v testoch PISA: *Čitateľ ma rozumieť písanému textu, dokázať ho používať, má vedieť zamýšľať sa nad textom, zaoberať sa ním a tým rozvíjať vzdelanie a svoju osobnosť tak, aby sa dosiahlo zvyšovanie osobného potenciálu na spoločenskom dianí.* Táto vízia čitateľa je vyslovene pragmatická, nesleduje hodnotové ciele, ako sme na to boli v minulosti zvyknutí, keď sme uvažovali o čítaní a čitateľoch. Veď voľakedy sa profil čitateľa spájal s predstavou kultivovaného a rozhľadeného človeka, ktorý je citlivý k svojmu okoliu, je si vedomý svojej zodpovednosti (voči sebe i spoločnosti) a usiluje sa eticky myslieť, cítiť a konať. V profile čitateľa, ktorý sa formuje vo vzdelávacom procese nastavenom v tzv. vedomostnej spoločnosti, sú však priority pri formovaní čitateľa zamerané inak; výsostne pragmaticky uprednostňujú potreby trhovo orientovanej a informatizovanej spoločnosti. Profil čitateľa je teda zameraný na schopnosť rýchlo sa zorientovať v tex-

toch rozmanitého typu a funkcie, získať z nich informácie a vedieť ich interpretovať a aplikovať v rozmanitých kontextoch, a to aj s ohľadom na odlišnosť čítania prostredníctvom fyzicky prístupných textov a textov v digitálnom prostredí. Tieto schopnosti sú však len časťou toho, čo všetko samotný proces čítania obsahuje alebo môže obsahovať. Z týchto cieľov nám totiž akosi „vypadol“ hodnotový a kultúrny rozsah, ktorý má závažný dosah práve na psychické stránky života človeka. A presne na tieto stránky sa chceme aj v činnosti nášho centra zamerať. Chceme podporiť rozvíjanie hĺbania, reflexiu a kontempláciu, na ktoré sa pri pragmatickom čítaní zabúda. Hoci práve tie sa mimoriadne podieľajú na rozvoji osobnosti a majú neoceniteľný význam pre rozvoj vnímania, predstavivosti, tvorivosti a porozumenia pri čítaní. V nastavení dnešnej modernej spoločnosti na Slovensku už ťažšie zmeníme smerovanie vzdelávacieho systému, ten je totiž okrem iného prispôbovaný aj požiadavkám a trendom vyplývajúcim z narastajúcej globalizácie. Kultúrny priestor je však vhodným „územím“, na ktorom možno ešte hodnotovo podmienené kvality čitateľstva pestovať. Preto si v našom Centre detskej literatúry, čítania a SK IBBY ani nekladíme za primárny cieľ zasahovať do školského vzdelávacieho procesu. Našou úlohou bude vytvárať podmienky na to, aby sme naučili čo najširší okruh ľudí vyvažovať nedostatky súčasného životného štýlu a nedostatky takto smerovaného vzdelávacieho systému v našej spoločnosti a aby sme dosiahli, že ľudia pri čítaní nebudú hľadať len informácie, ale dokážu aj hľbať nad myšlienkami, slovami, odkazmi, maloplošnými i veľkorozmernými posolstvami textu.

■ **Nebolo by predsa len vhodné po-**

zrieť sa na zúbky nielen učiteľom, resp. pedagogickým fakultám, ktoré týchto učiteľov „produkujú“, ale predovšetkým samotnému školskému systému, ktorý čím viac progreduje, tým viac klesá národná vzdelanosť a kultúra. A vôbec, je náš školský systém nastavený tak, aby deti mali čas čítať? Čo tak urobiť v centre objektívny výskum, koľko hodín dieťaťu zaberá vzdelávací proces, jeho rozloženie počas dňa, domáce úlohy, koľko mimoškolské aktivity (umelecké, športové a pod.), ktoré mu z prestížnych dôvodov naprogramujú rodičia. Má vôbec dieťa pri dnešnom životnom štýle, pri jeho prioritách čas na oddych, zábavu... čas na čítanie? Alebo je ešte niečo iné, čo spôsobuje, že naše deti – samozrejme vo všeobecnosti – nečítajú?

Myslím, že rozumiem, prečo ma touto otázkou vraciaš naspäť aj k vzdelávaciemu systému. Pri cieľoch, ktoré si v centre kladieme, ho istým spôsobom potrebujeme reflektovať. Napokon, je odrazom súčasnej hekticky pôsobiacej spoločnosti, ktorá človeka mení akoby na „hltača dát“. A to nie je a nebude bez dôsledkov. Tie sa už teraz dostávajú v tom, ako rapídne stúpa počet psychických chorôb i porúch u detí i dospelých, ako sa znižuje schopnosť sústrediť sa, ako klesá v populácii úroveň emocionality, čo sa napokon prejavuje aj regresom dôležitých osobnostných kvalít, ktoré emocionálne procesy ovplyvňujú – ako napríklad empatia (za posledných dvadsať rokov klesla v Európe o 40 %). Ak uvažujeme o „kríze čítania“ – toto sú faktory, ktoré s tým súvisia. Napríklad znížená empatia má vplyv aj na mieru vnútorného porozumenia pri čítaní. Musím však zopakovať, že riešenie stavu nevidím len v zmenách v samotnom vzdelávacom systéme, ale aj v tom, ako

si budeme ďalej usmerňovať náš životný štýl. Nezdravé formy životného štýlu totiž stoja aj proti čítaniu. A tak nechám rada bremeno zodpovednosti za vzdelávanie najmä na samotných pedagógoch, aby vo svojom rezorte pôsobenia našli účinné mechanizmy, ako kritickú situáciu riešiť. No centrum je tu najmä preto, aby sme v rámci kultúry a nástrojmi kultúry a umenia vytvárali ďalší priestor, v ktorom môžeme pôsobiť na iné stránky osobnostného vývoja detí i dospelých, vďaka čomu sa všeličo môže obrátiť k dobrému. A keď už spomínaš pokles národnej vzdelanosti a kultúry – tento problém je, samozrejme, s tým všetkým prepojený. Prílišná zahľadenosť na informácie nám uberá zo schopnosti pozorovať, vnímať a prehodnocovať na hlbšej ľudskej úrovni. A tak sa napokon stretávam s tým, že tento nezáujem je často spojený aj s tým, že či deti, či dospelí vlastne ani nevedia, čo by si mali v súvislosti s „našským“ všímať a ako to s nimi súvisí. Keď to objavia, nadobúdajú aj väčší záujem o domácu kultúru.

■ Mimochodom, kríza čítania detí je len našou „špecialitou“ alebo sa týka aj Čechov, Maďarov, Poliakov, ba nebudaj aj západných spoločností? Ak je to tak, ako je potom možné, že v oných meraniach čitateľských kompetencií dosahujú západné deti lepšie výsledky než naše? V tejto súvislosti by som rád vedel, či sa „meria“ i to, čo, akú kvalitu čítajú deti tu a čo čítajú tam. Ty sama si dôverná znalkyňa slovenskej detskej literatúry, jej klasiky i moderny, a predsa nemôžeš tvrdiť, že naše detské knihy nedosahujú úroveň západných. Nemôže tu pôsobiť niečo, čo ono meranie ovplyvňuje v náš neprospech? Pritom dobre viem, že iné je „meranie“ a iné úroveň toho, čo je merané. Ale k tomu sa ešte dostaneme.

PETER CPIN / Vincent Šikula: *Medardove rozprávky*

Kríza „čítania“ je globálna. Netýka sa len Slovenska. A ako som už naznačila, jej ukazovateľom nie sú merania z PISA testov. Tie možno niečo signalizujú. No o kríze čítania nás presvedčí najmä kontakt s deťmi. Ich úroveň vyjadrovania, prevažujúci schematický spôsob myslenia, problém s hlbším čítaním, s porozumením symbolického jazyka, ktorý je mimochodom veľmi dôležitý pre už spomínaný emocionálny rozvoj osobnosti. Symptomatických príkladov možno uviesť mnoho. Čo sa týka kvalitatívnej úrovne našej literárnej tvorby – som presvedčená, že máme autorov a diela, ktoré dosahujú svetovú úroveň (myslím tým aj na klasických aj na niektorých súčasných autorov). No narážame tu aj na stereotypy západnej kultúry. Tá nie je natoľko „priepustná“ a flexibilná, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Veľakrát som sa rozprávala aj so zahraničnými vydavateľmi. Necítia až takú potrebu zblížovať sa, či kultúrne integrovať „cudzie“ diela. Nevšímavosť voči našej literatúre nemusí pritom vypovedať o nízkej kvalite našej tvorby. Diela „z iného sveta“ („from abroad“ – ako by príznačne povedali Briti) sú pre západnú kultúru zaujímavé skôr ako exotické. Obyčajne nejakou veľmi „vychytenou“ témou (napríklad problém súčasnej migrácie). Nie je to však do budúcnosti neprekonateľný problém. Ale nechcem to viac rozoberať, lebo v tomto rozhovore sa venujeme iným otázkam (takže o tejto téme – možno niekedy na budúce). Vrátim sa však krátko k problému „spoľahlivosti“ merania testov. Cieľe merania testov PISA zodpovedajú globálnym či globalizačným trendom. Nemerajú celostne schopnosť čítať, všimajú si najmä tie stránky, ktoré pomáhajú človeku uplatniť sa v systéme informatizovanej spoločnosti. Tiež nedostatočne rešpektujú osobitosti kultúrneho mysle-

nia, mentality či jazyka jednotlivých národov a etníc, ktoré sa meraní zúčastňujú. V podstate sú nastavené na spôsob myslenia a vyjadrovania typický pre anglofónne prostredie. Vychádzajú z jeho typického modelu „reading with comprehension“, ktoré síce môžeme preložiť ako čítanie s porozumením, to porozumenie však u Brita a u nás bude reprezentovať trochu odlišný význam. (Je to tiež na samostatnú diskusiu).

■ **Ak pripustíme, že v tomto prípade neexistujú dva metre – ako trebárs pri potravinách, ktoré západné firmy pripravujú inak pre vlastných a inak pre cudzích -, zapojí sa centrum aj do tejto problematiky? Ak áno, máš predstavu, čo urobiť, aby naše deti, chudence, rozumeli tomu, čo čítajú?**

Plánujeme pripraviť vzdelávacie semináre a tiež možno krátke vzdelávacie videofilmy, ktoré by mohli inšpirovať či pedagógov, alebo knihovníkov, rodičov a iných záujemcov, ako možno prekonať úskalia čítania s porozumením podľa spomínaného západného modelu, a pritom nezanedbať to, čo pre rozvoj porozumenia a vnímania pri čítaní potrebujú naše deti.

■ **Vráťme sa k samotnému čítaniu. Je naozaj dôležité, aby dieťa čítalo? Nevie, aké ty máš spomienky na svoju starú mamu, ja úžasné... bola to obyčajná zrobená dedinská žena, ktorá bez muža vychovala tri deti... dobré deti... čítať som ju však nevidel nikdy a nehovoril by som pravdu, keby som povedal, že bola emočne vyprahnutá či bez morálnych hodnôt, ktoré dieťaťu zdieľa dobrá kniha. Samozrejme, viem, že čítanie kníh má aj pragmatický zmysel, napríklad, že obohacuje detskú slovnú zásobu a tak kultivuje verbálny**

prejav dieťaťa. Lenže poznám aj ľudí, ktorí nielen v detstve, ale i v dospelosti každú voľnú chvíľu držia v ruke knihu a ich prejav, výrečnosť – no hrôza. Ako si to všetko dať dokopy?

Vieš, môj názor i skúsenosť tiež hovorí, že len samotné čítanie nestačí ani k rozvoju slovnej zásoby, ani k získaniu životnej múdrosti a už vôbec nie k mravnému životu. Hoci môže mať na každú úroveň života človeka významný vplyv. Človek je však vzťahová bytosť. Takže vnútorne rastieme nielen s knihou, ale i vo vzťahoch, v komunikácii, v tom, ako si uvedomujeme svoj životný priestor. Napokon aj maličké dieťa si pamätá v prvom rade tie slová, ktoré získalo vďaka emocionálnemu zážitku. A bez vzťahového rozmeru by takáto zážitky ani nedokázalo cítiť.

■ **Vráťme sa ešte k onomu „krízovému stavu čítania“, o ktorom hovorí prezenčný letáček centra. To, že naše deti nečítajú, vieme spoľahlivo a či len podľa náhodných, odborne pochybných tvrdení tých, ktorí „podnikajú“ v tejto sfére? Nedisponujem žiadnymi overenými údajmi, no som presvedčený, že napr. deti predškolského veku čítajú. Chcem povedať, počúvajú napísané. Šťastí to platí aj o mladšom školskom veku. Paradoxne, ako dieťa postupuje z ročníka do ročníka, prestáva mať záujem o čítanie beletrie. Akoby to bola sama škola + všetko ostatné, čo v dieťati vypestuje rezistenciu na čítanie. Lenže robí to naozaj škola a či samotné knihy, ktoré predkladáme deťom? Čo myslíš? O predškolskom veku som sa už zmienil... bez rozprávky dieťa nezaspí. A neskôr? Spomeňme si na ošial, čo pred rokmi vyvolal Harry Potter. A nielen vo svete, aj u nás. S nadšením si trúfam povedať, že nebolo**

dieťaťa, ktoré by túto knihu nepoznalo. Viem, viem... keby sa tá kniha nestala predmetom megareklamy, vrátila by sa do filmu, vyzeralo by to pravdepodobne inak. Podstatné však je, že deti Harryho Pottera čítali, možno i tie, ktoré inak knihu do rúk nevezmú. Nestálo by za to zobrať si z toho poučenie? Pravda, reklamu vytvoriť nie je až taký problém. Ale kde vziať na ňu peniaze, keď neraz niet ani na školskú jedáleň? Ešte nedávno si bola členkou Exekutívy IBBY, zúčastňovala si sa konferencií, kongresov... Všade je detská kniha taká drahá ako u nás? Nie je aj to dôvod, prečo naše deti – tie z tých 60% rodín, ktoré v bohatej Európskej únii žijú na hranici chudoby – nečítajú?

To si mi teda nahustil otázky.... začnem odzadu. V istých historických obdobiach bola cena kníh porovnateľná s hodnotou domu, a predsa si ľudia našli spôsob, ako sa k čítaniu dostať. Mnohé texty sa stali známymi aj preto, že sa ich ľudia učili naspamäť. Tiež sa šírili verejným čítaním, prepisovaním (ja sama som si ako dieťa prepisovala knihy, ktoré sa mi páčili a ktoré by som si nebola mohla natrvalo zohnať). Tiež sa zakladali krúžky, v ktorých si ľudia knihy navzájom vymieňali. Takže sociálne aspekty nemusia byť neprekonateľným problémom. A sú tu navyše knižnice.

Máš pravdu v tom, že v predškolskom období ešte väčšina detí zažije rituál čítania pred spaním. Moja skúsenosť však hovorí, že práve v tomto období sa nie vždy pracuje s deťmi dostatočným spôsobom. Čítanie s rodičmi je vzácnym rituálom, no nie vždy dostatočne podnetným, aby napríklad už od útleho veku vyvážilo vplyv technológií, ktoré výrazne negatívne pôsobia na vnímavosť dieťaťa a usmerňujú jeho spôsob myslenia schematicky. Deti sa tiež málo učia naspamäť. Málo si spieva-

jú, pohybujú sa v prírode, majú nedostatčnú skúsenosť s fyzickým svetom.... to všetko sú dôležité faktory, ktoré ovplyvňujú schopnosť vnímať a rozumieť pri čítaní. Aj keď na prvý pohľad akoby s tým nesúviseli. A to je presne jedna z dôležitých problémových oblastí, ktoré chceme v centre ovplyvňovať.

■ A keď sme už pri detských knihách, nestálo by za to, aby ministerstvo školstva spolu s ministerstvom kultúry, vytvorili databázu kníh klasickej i modernej slovenskej detskej literatúry, ktorú by mala k dispozícii každá slovenská škola, každá nielen školská knižnica. Čitateľská kultúra nespočíva totiž len v tom, že spoločnosť, v našom prípade detská, číta, dôležité je hlavne, čo číta. Vydavateľstvo Ikar sa pred niekoľkými rokmi pokúsilo, založiť edíciu, v ktorej by vychádzali reprezentatívne knihy slovenskej klasickej a modernej literatúry pre deti a mládež – to najlepšie z najlepšieho, čo by esteticky i eticky kultivovalo detskú osobnosť. Vyšla asi desiatka kníh a – koniec. Po desaťročiach Fučíkových a Jilemnického čitateľských odznakov, klubov mladých čitateľov, pseudodemokratická ulica jednoducho takýto postup neprijala. Predsa v slobodnej spoločnosti každý, i dieťa, má právo slobodne si vybrať, čo chce a čo nechce čítať. A tak sa vyberá. Bez ladu a skladu, poväčšine pozlátka s priemernou až primitívnou ilustračnou výbavou. Prítom – citujem to z tvojej publikácie *V priestore knihy* (BIBIANA – Centrum detskej literatúry, čítania a SK IBBY, 2018, s. 35) – sa v *Právach dieťaťa na čítanie*, ktoré sú súčasťou medzinárodného *Dohovoru o právach dieťaťa* (prijatého UNESCOM v roku 1989), výslovne deklaruje, „že každé dieťa má právo na kvalitnú knihu“. Takže aké nanucova-

nie, ide o servis, o odporúčanie a je už na škole, na rodičoch, či chcú, aby ich dieťa poznalo to najlepšie, čím slovenská detská literatúra disponuje. Nemalo by sa teda centrum spolu s najlepšimi znalcami slovenskej detskej literatúry stať garantom toho, aby sa aj u nás dodržiavala jedna časť medzinárodného dohovoru o Právach dieťaťa na čítanie?

Práve preto sa zameriavame na hodnotové aspekty literatúry, oceňujeme a propagujeme autorov, ktorí takéto hodnoty prostredníctvom svojej tvorby do literárnej kultúry prinášajú.

■ Centrum má však už nepochybne pripravený program, čo robiť a ako to robiť. Program zaiste schválený svojím zriaďovateľom MK SR. Mohla by si s ním zoznámiť čitateľov Bibiany a prostredníctvom nej všetkých, čo správu o vzniku takéhoto zariadenia v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti, zaiste privítali?

Odporúčam čitateľom, aby sledovali webstránku BIBIANY, na ktorej je aktivita centra transparentne propagovaná. Tiež tam budú postupne vkladané textové materiály, vzdelávacie audio a videonahrávky, ktoré nám pomôžu osloviť tých, ktorí sa radi pohybujú vo virtuálnom prostredí alebo nemajú možnosť zúčastniť sa našich podujatí. Okrem toho sme sa my dvaja zhovárali o pravidelnej rubrike v revue Bibiana, prostredníctvom ktorej by centrum mohlo svoje aktivity propagovať či šíriť nové skúsenosti, poznatky, pozorovania medzi odborníkmi a záujemcami o kultúru pre deti a mládež, pre ktorých naša revue Bibiana vychádza už úctyhodných dvadsaťpäť rokov.

lenka dzadíková

Niekoľko hrozienok z koláča slovenského divadla pre deti 2017

Divadlo pre deti aj tento rok „piekli“ tvorcovia a tvorkyne z činoherných aj bábkových divadiel. O prilákanie detských divákov sa snažili aj tanečné súbory či Opera Slovenského národného divadla.

DRAMATURGICKÉ REZY

Rok 2017 sa od minulého líši v tom, že má menšie zastúpenie divadla pre mládež. Ponúklo ho najmä Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre. Na začiatku roka uviedli súčasnú hru zo školského prostredia *Klammova vojna*, neskôr dramaturgiu Orwellovej *Farmy zvierat*. Bábkové divadlo v Košiciach po desiatich rokoch znova otvorilo scénu Jorik, ktorá im na prelome tisícročí slúžila ako herecké laboratórium a kam vedeli progresívnu dramaturgiu prilákať mládež aj dospelé publikum. Priestor znovutvorili inscenáciou *Romeo & Juliet* – spracovaním Shakespearovho diela s použitím piesní kapely No name. V tomto roku vznikli dve spracovania príbehu o Pinocchioví. Najprv v Divadle Jonáša Záborského v Prešove, kde predlohu Alexeja Nikolajeviča

Tolstého zdramatizoval režisér inscenácie Michal Náhlík (*Neobyčajné dobrodružstvá malého Buratina*) a v nitrianskom Novom divadle režisér Ivan Martinka pracoval s knihou Carla Collodiho (*Pinocchio*). V činoherných divadlách nachádzame najmä osvedčené rozprávkové tituly. V Divadle Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene uviedli obnovenú premiéru *Polepetka*, bratislavské Divadlo La komika naštudovalo pre deti hneď dve inscenácie – *Cisárove nové šaty* a *Červenú čiapočku* (obe napísal režisér Karol Vosátka). Tatiana Masníková napísala hru na zbojnícke témy *Ďurošík* a naštudovala ju v rožňavskom Mestskom divadle Actores. *Tri zlaté vlasy deda Vševeda*, hru Františka Pavlíčka, pripravil v Spišskom divadle v Spišskej Novej Vsi režisér Kamil Žiška. Po uzavretom dramatickom texte siahli aj v Divadle Jána Palárika v Trnave, kde režisér Peter Palik naštudoval hru Mauricea Maeterlincka *Modrý vták*. Aj tento rok platí, že v prevažnej miere pripravuje text priamo pre inscenáciu a súbor režisér či režisérka inscenácie. Takým príkladom je aj text Kamila Žišku, klauniáda *Cirkus Lampantantálone*, ktorý napísal pre bratislavské

Divadlo Ludus. Novšou slovenskou literatúrou sa inšpirovali v Bábkovom divadle Žilina, kde režisérka Zoja Zupková adaptovala knihu Moniky Kompaníkovej *Hlbokomorské rozprávky*.

ČESKÉ RECEPTY

Striedavo vo väčšom a menšom zastúpení nachádzame v dramaturgických plánoch divadiel každoročne aj inšpirácie českou literatúrou. Okrem spomenutej inscenácie hry Františka Pavlíčka *Tri zlaté vlašy deda Vševeda* v Spišskom divadle nachádzame českú predlohu aj v martinskom Slovenskom komornom divadle. Miro Dacho zdramatizoval Werichových *Troch veteránov*. V bábkových divadlách sme zaznamenali adaptácie kníh dvoch českých autoriek. Bratislavské bábkové divadlo uviedlo *Dúhové rozprávky* Daniely Fischerovej v dramatinizácii režisérky inscenácie Jany Mikitkovej. Recenzent inscenácie Vladimír Predmerský vyzdvihol najmä prínos prekladateľa Jozefa Mokoša do dramatinizácie: „Mikitkovej dramatinizácia sa opiera o všetky situácie a postavy pozemské i nebeské vychádzajúce z literárnej predlohy, ale neodpovedá na rozhodujúcu otázku, ako príde k farebným premenám, ako dokáže zmeniť niečo na niečo iné? V texte nie je zaznamenaný predpokladaný proces, ale iba jeho konštatovaný výsledný tvar. (...) Prekladateľ Jozef Mokoš využil svoje básnické cítenie ako prostriedok na obohatenie pôvodného textu o ďalšie videnie zázračného stvorenia pozemského i vesmírneho sveta. Pohráva sa so slovami a využíva každú príležitosť na invenčné odkazy a spojenia s tradíciou slovenských prísloví a pesničiek. Mnoho-

tvárny preklad dostáva tak slovnú farebnosť. A nielen to. Ak Fischerová v knihe oddeľuje jednotlivé premeny iba jednoduchými veršami, Mokoš ich zásadne rozširuje o metaforicky vtipné texty piesní. Akoby s nimi pokračoval vo Feldekovej poetike veršov z básnickej skladby *Hra pre tvoje modré oči*. Dobré, že sa aspoň v skrátenej forme objavili v programovom bulletinu hry. Mokoš predložil nielen režisérke, ale i spoluvorcom inscenácie (výtvarníčke a hudobníkovi) ďalšie podnety na myšlienkové obohatenie hry.“ (Vladimír Predmerský: *Dúha bez prekvapení? In Monitoring divadiel na Slovensku*. Dostupné na internete: <<https://www.monitoringdivadiel.sk/recenzie/recenzia/duha-bez-prekvapeni/>>)

Druhým českým zdrojom v bábkových divadlách sa stala kniha Daisy Mrázkovej *Nádherný utorok*. Uviedli ju v Bábkovom divadle na Rázcestí v Banskej Bystrici. Autorský tím na čele s režisérkou Michaelou Homolovou sa zamerail na pomalosť, spomalenie. Išlo im o vytvorenie kontrapunktu k uponáhľanej dobe, v ktorej nám unikajú drobné radosti aj podstatné udalosti. Súčasťou zámerne pomaly plynúcej inscenácie sú aj ilustrácie z knižnej predlohy. Scénickí výtvarníci ich dokázali aj pomocou premietania zakomponovať do výpravy. Podľa recenzií sa inscenácia radí medzi objavené a pozoruhodné inscenácie pre deti.

UPEČENÝ ROK V BDNR

Rok 2017 v Bábkovom divadle na Rázcestí treba označiť ako úspešný a hodný povšimnutia. Pozoruhodná je spomenutá inscenácia *Nádherný utorok*. Naštudovala ju slovenská režisérka Michaela Homolová, kto-

rá však študovala a dlhodobo tvorí v Českej republike. Bola to jej prvá spolupráca s BDnR. Aj to možno považovať za dramaturgický úspech – získanie vyťaženej a v súčasnosti mimoriadne úspešnej a oceňovanej režisérky pre svoj súbor. Druhým pilierom tohtoročnej kvalitnej práce BDnR je cyklus *Rozprávková geografia*. Vznikol v rámci sezóny 2016/2017 nazvanej V znamení odlišnosti. Pre deti našťudovali *Indiánske rozprávky*, *Africké rozprávky* a *Židovské rozprávky*. Umelecké vedenie divadla vychádzalo z myšlienky, že „v aktuálnom čase prinášajú televízie, rádiá, noviny a facebooky obrovské množstvo informácií o medzinárodnej situácii, o vojnách, migračnej kríze, teroristických útokoch, kultúrnych a náboženských odlišnostiach. Deti tieto správy vnímajú. Domnievame sa, že je potrebné sprostredkovať informácie vyvažujúce rozdiely a bariéry medzi národmi a kultúrami, medzi ľuďmi, a to menej schematickým a zjednodušeným spôsobom, akým sú príslušníci/čky iných národov a národností zobrazovaní v populárnom priemysle. V tom je zmysel nášho projektu *Rozprávková geografia*. (...) Rozprávky iných kultúr a národov prinášame so zámerom klásť dôraz na priateľský model komunikácie medzi malými a veľkými, medzi deťmi a dospelými. Je to podnet na objavovanie vzájomných odlišností a súčasne podobností medzi národmi a etnikami.“ (Internetová stránka BDnR. Dostupné na internete: <<http://www.bdnr.sk/repertoar/inscenacie/deti/indianske-rozpravky>>)

Bábkové divadlo na Rázcestí v roku 2017 pokračovalo vo svojej dlhodobej misii – prostredníctvom divadla učiť tolerancii a odstraňovať strach z inakosti.

ZAHRANIČNÉ INGREDIENCIE V BÁBKOVOM DIVADLE V KOŠICIACH

V košickom Bábkovom divadle hosťovali v roku 2017 dva zahraničné realizačné tímy. Poľskí tvorcovia našťudovali hru *Lišiak a Lišiačik*. Text mimoriadne populárnej a už aj na Slovensku hojne uvádzanej poľskej dramatičky Marty Guśniowskej sprístupňuje detskému divákovi tému smrti. Autorka tak urobila už vo viacerých svojich hrách. Režisér Jacek Malinowski a jeho spolupracovníci podávajú tému primerane veku – láskavo a veselo. Potláčajú aj stereotypné zobrazenie smrti. U nich nie je spájaná so smútkom a čiernou farbou, ale presne naopak – je to milá pani odetá v bielom. Druhý hosťujúci tím prišiel do BDKE z Ukrajiny. Režisér Michail Uryckij napísal hru *Sloník* vychádzajúcu z predlohy Rudyarda Kiplinga. Zobrazuje sloníča neúnavne sa pýtajúce „prečo?“ Inscenácia sa pochopiteľne dostáva do konfrontácie s mimoriadne úspešnou javiskovou adaptáciou tejto predlohy s názvom *Zvedavý sloník*, ktorá vznikla v Bábkovom divadle Žilina v roku 2014. Výrazná bola najmä jej výtvarná stránka. Košické spracovanie príbehu o malom slonovi putujúcom k rieke Limpopo je podstatne komornejšie, má odlišnú poetiku, no je tiež úspešné. Inscenácie od hosťujúcich režisérov spája poctivý prístup k bábkarskému remeslu a kultivovaná výtvarná stránka. V roku 2017 tak BDKE pribudli dve kvalitné inscenácie s rôznymi témami. Tvorcovia reagovali na detskú zvedavosť – od tém obyčajných (čo jedia krokodíly) až po tie najťažšie (ako to vyzerá v nebi).

I. B. Singer – M. Kipnis: Židovské rozprávky, Bábkové divadlo na Rázcestí B. Bystrica (Foto Dodo Šamaj)

M. Guśniowska: Lišiak a Lišiačik, Bábkové divadlo v Košiciach (Foto Pavel Babjak)

TREFNÁ IRÓNIA TEATRA TATRA

Medzi originálne inscenácie roka 2017 patrí aj *Červená čiapočka* súboru Teatro Tatro. Režisér Šimon Spišák si už vybudoval vlastný divadelný jazyk založený na dekompozícii, nesúrodosti a nepredvídateľnosti. Tieto znaky nachádzame aj v jeho zobrazení chronicky známej predlohy.

Dramatizácia a dramaturgia sú kolektívnym dielom. Zaujímavé je, že nejde o žiadnu mimoriadnu zmenu v tradičnom deji známej rozprávky. V mnohorakých variáciách už na javisku vystupovali Vlk vegetarián či Mamička túžiacia po láske Horára. V inscenácii Teatra Tatra je fabula nezmenená – Červená čiapočka má za úlohu odniesť Babičke koláč a víno. Matka jej prízvukuje, že nemá písať a poskakováť, pretože by „rozbila víno a Babička by nemala nič“. Vlk ju predbehne, zožerie Babičku, potom aj ju. Vyslobodí ich Horár, Vlkovi zašijú do brucha kamene a tie ho prevážia do studne, keď sa ide napiť. Jedinečnosť ich adaptácie spočíva v bujarosti podaného deja a v tom, že táto inscenácia nesie v sebe názor na divadelnú tvorbu pre deti. Jasný je nielen to, aké divadlo chce Teatro Tatro deťom ponúkať, ale aj to, voči čomu sa vymedzuje. Vlk nevie, ako Červenú čiapočku náľakať na rozhovor. Prezlieka sa za rôzne zvieraťá, ktoré dievčatko v červenom len pozdraví a kráča ďalej. Nakoniec mu zazvoní telefón a v ňom mu ktosi poradí. (Ide o jeden z podarených „odcudzočiek“.) Vlk sa prezlečie za Vajka Lajčáka, o ktorom postavy spievajú, že je „hochštapler z Prievdize, šmírák z Hlohovca“. Tento pán má kufor plný balónov, bublifukov, kužeľových klobúčikov a papierových rolovacích písťaliel symbolizujúcich detské oslavy. Je

zosobnením slaboduchej zábavy, ktorá na deti striehne nielen na rôznych hromadných podujatiach, ale aj v podobe tretotriednych divadielok, kde interpreti infantilne afektujú a predvádzajú triviálny dej bez nadstavby. Na divadielka pre deti slabšej úrovne narážajú tvorcovia aj v úvodnom výstupe s marionetovým divadielkom. Predstavenie sa začína pokusom o bábkové divadlo, ktorý predvádzajú dve uhladené herečky. Podľa ich slov chodievajú hrať deťom na celom Slovensku. Marionetové divadlo sa po chvíli zmení na bujaré a dynamické defilé rozprávkových (hereckých) postáv. Od draka, princeznej a Bajaju až po Martinka Klingáčika. Medzi divákov sa zamieša herečka Katarína Petrusová, teda Červená čiapočka, a predstavenie nabere spád. Režisér s tvorivým kolektívom celý čas narúšajú divadelnú ilúziu, diváka udržiavajú v strehu a nedovolia mu sklznúť do pohodlia predvídateľného diania. Inscenácia *Červená čiapočka* sa celý čas pohráva s divadelnosťou, je bujará, veselá, spontánna, no zároveň ucelená, logická a zrozumiteľná. A to o tvorbe Šimona Spišáka neplatí vždy. Vždy však platí, že jeho inscenácie pre deti sú bez „kašírky“ a afektu. V roku 2017 takú vytvoril aj v Bábkovom divadle Žilina. Jeho poňatiu *Škaredého káčatka* dominuje už v úvode veľká plastová labuť, akú poznáme z koloťochov. Vo svojej dramatizácii sa zamestnal na to, aké je byť iným.

Divadlo pre deti má na Slovensku striedavé úspechy. V roku 2017 umelecky dominovali bábkové divadlá. Nádej do ďalších období vlievajú nielen dramaturgické plány so zaujímavými titulmi, ale aj stabilná režisérská základňa.

Galéria otvorená každý deň

magda baloghová

***K nedožitej
sedemdesiatke
Svetozára Mydla***

Jeho galéria je otvorená každý deň, i v pondelok, v každej detskej izbe, kde možno nájsť riadok knižiek. Jeho obrázky sú plné ceruziek (nie len tých, ktorými rýchlo a energicky kreslil), muchotrávok, všetko sa hýbe, slon vzlieta na ušiach z motýľích krídel a každá topánka uteká za smiechom. Vždy sa spoľahol, že jeho detský kamarát mu nazerá ponad plece a vidí ešte viac než je nakreslené. Ba niekedy ani kresliť netreba, len inak rozostaviť písmená a na prečítanie ilustrácie stačí trochu fantázie. Škoda, že nové obrázky v tej galérii už nepribúdajú – no tie, čo nám zostali, nechcú pripustiť, že sme sa pred pár rokmi (2014) rozlúčili.

V tomto roku si pripomíname nedožitú sedemdesiatku ilustrátora Svetozára Mydla. Dátumy v úradných zápisoch jediného celoživotného zamestnávateľa vymedzujú roky 1975 – 2011. Tak dlho pôsobil v Mladých letách, no rozlet jeho tvorivosti nemohol mať nijaké hranice – ba nepatril celkom iba deťom. Odborníci na výtvorné umenie sú presvedčení,

že jeho obdivuhodné maliarske, do-siaľ vlastne neznáme dielo, čaká na svoju oneskorenú vernisáž.

O jeho tvorbe pre deti kunsthistorik Fedor Kriška napísal: „*To nie sú iba obyčajné vkusné ilustrácie, to sú vzorce Mydlovej životnej filozofie, v ktorej hlavnú úlohu hrá úsmev, ba až bujarý smiech.*“

Erbom jeho života bola radosť – a vedel ju nenápadne, ba možno aj bez zreteľného úsmevu rozdávať každý deň.

Raz, to som už v Mladých letách nepracovala, odrazu mi prišiel od neho balíček: básne Miroslava Válka Do Tramtárie. Nepripísal nič. To nebola iba kniha – priletela mi zabalená radosť, akú mal z každej roboty. Vpadla do môjho vtedy smutného času presne tak, ako som mu hovorievala: Svetielko.

A že na Svetozára Mydla ťažko spomínať v minulom čase, nemôžem o ňom ani teraz napísať nič iné, než som si vtedy (v roku 2005) zapísala do denníka:

„*A kým tá moja radosť bola najväčšia, posielam mu zahorúca esemesku: možno mu mobil cinkne na*

streche auta a on ani nebude vedieť, že ho tam vozí po celom meste. Možno mu crknú vo veľkej brašne a on bude trochu poplašené pobehovať a zhladávať, kam ju položil. Možno ten mobil nájde až večer, ba možno ho práve vtedy vnúčik Svetko spustí z pavlače rovnako ako dedko Svetko ohorok z cigarety. Taký je Svetko. Roztržitý a pohyblivý ani guľový blesk – videl ho kto si ísť inak, nie frčať? Možno postojí dve sekundy na poslednom schode tretieho vydavateľského poschodia. Iba sa vydýchava. Ak aj počúva, hovorí o inom, a kto ho nepozná, mohol by si byť istý, že myslí na iné – no on tou zdanlivo nesúvisiacou odpoveďou (či hláškou) smeruje k svojej pointe.“

Svetozár Mydlo, náš dávno jediný výtvarný redaktor, má hevierovskú šibistrunku a ešte tisíc iných struniek. Taký je register jeho nápadov, zvyčajne bleskových a najčastejšie dobrých, a tak si potom tí menej invenční myslia, že „nerobí“. Nad čím iní vysedávajú týždeň, Svetko má v sekunde. Jednoducho bez prestávky výtvarne vidí. A možno aj preto nikdy nepovie nie, keď naňho nakladajú nové povinnosti. Pre neho je robota hrou, spôsobom života. Ukážkový workoholik. Nečudo, že pri tom všeličo stráca: vnúčikove topánky, mobily, fotoaparáty – a napriek tomu akoby ich čudný magnetizmus napokon pri ňom predsa len udržal. Veci aj ľudí. Tam, kde ostatnými lomcuje stres a bezvýchodiskový hnev, stačí Svetkova vtipná poznámka, niekedy zdanlivo celkom bez súvisu, len na to, aby napätie povolilo. Napríklad na porade. Na tých sa Svetozár usiloval nestrácať čas a vyhýbal sa im, ako mohol. Na jednej riaditeľ už

SVETOZÁR MYDLO / T. Rajček: Torta z piesku

nakričal na každého, a keď sa možno sám v sebe zahanbil, ponúkol možnosť iným: Ved' povedzte, ako si môžeme ušetriť takéto problémy?! Svetlo Mydlo, ešte vo dverách, práve doletel z grafického štúdia, iste začul iba tú jedinú vetu. I tá mu však všetko prezradila, lebo sa iba pozrel po našich zarazených tvárach a akosi radostne a opatrne poradil: Najlepšie by bolo nechodiť do roboty... Už sme sa všetci smiali, mohlo sa začať pokojne a vážne rozmyšľať. Robiť s ním – radosť. Neraz sme vo dvojici doťukávali prvotný nápad. Vedel sa pohrať aj s neprofesionálnym postrehom. Rovnako milý kolega, obetavý otec, neprekonateľný dedko, hotový pomôcť na prvé oslovenie. Nečudo, že pri bezhraničnej ochote mu niekedy vypadol z hlavy dôležitý termín alebo sa prešmykla nepríjemná chyba. On myslel na iných a dobre mu padlo, keď iní mysleli zaňho. Jemu sa akosi ľahko dá odpustiť, ved' na jednu povinnosť zabúda najčastejšie pre inú. Vo vydavateľstve toho má nad hlavu, najmä keď zostal na organizačnú aj výkonnú prácu výtvarného redaktora úplne sám. Šetrilo sa, a tak v rámci úväzku navrhoval i spracúval takmer všetky mladoletácke obálky, ale aj všeličo zo SPN: propagačné materiály, riešenie mobiliáru výstav, veľtržných stánkov, katalógy, letáky, plagáty, dizajn predajne... Darí sa mu práca okolo Ceny Dunaja Prix Danube, je dvorným výtvarníkom Radošinského naivného divadla v Bratislave i v Radošine, podpísal sa pod nejedny výmyselné dvere a steny v knižnici v Piešťanoch, pracuje pre iné vydavateľstvá, no nik mu nemôže vyčítať, že by pracoval pre konkurenciu: je to pre neho nutný rozlet v dosažitelnom priestore

invenčnej ilustrácie pre deti. Radošinská chalupa i pavlačový byt nad priechodným dvorom medzi Laurinskou a Gorkého ulicou zažili jeho originálne nápady. Pred rokmi, už ani neviem s kým, mohla som ta nazrieť. Popri kolážach, priestorových objektoch (maxizápalkách, fantazijských solitéroch, nápadoch zo všetkého, čo sa kde dá nájsť), zbierkach trpaslíkov a muchotrávok (radoval sa každý, kto mu mohol ďalšie priniešť zo služobnej cesty), malbách a originálnych vankúšoch z košiel, nezostalo v byte nič nedotknuté. A veselo rozprával, že hociktorú steňu maľuje hocikedy sólo, keď dostane nápad. (Pochvala pani Mydlovej a celej rodine!) Z Radošiny, kam sa stráca na predĺžené víkendy, nosí hrste fotografií – nejedna skončí na knižnej obálke. A najkrajšie sú aj tak vnúčikove momentky. Jedna sa stala mladoletáckou novoročenkou na rok 2000. S Rúfusovou Modlitbou za deti tretieho tisícročia sa tak zapáčila všetkým, čo ju dostali, že sme v marci pre veľký záujem museli pripraviť druhé vydanie...

Svetove zlaté časy boli, keď mal spoluhráča. Keď sa nad knižkami dopĺňali s Danom Hevierom, keď nastvárali s Petrom Cpinom vtipné gratulačky a dary, pri ktorých mali pri vymýšľaní najväčšiu radosť oni sami. Napokon Svetlo je pre svoje okolie tiež darom...

Rozlúčili sme sa – museli sme sa rozlúčiť. Šťastné spomienky však nemajú a dlho nebudú mať konca.

Nedožitú sedemdesiatku Svetozára Mydla si najkrajšie pripomenieme s hociktorou z jeho rozrastených knížiek.

TOMÁŠ PROCHÁZKA

Kráska a zvierá

Staré divadlo Karola Spišáka v Nitre, dramaturgia Tomáš Procházka, Petra Babulicová, texty piesní Andrea Bučková, scéna Tomáš Procházka, bábkky Dáša Krištofovičová. Kostýmy Silvia Korenči Zubajová, choreografia Michal Kalafut. Hrali Jana Labajová, Radovan Hudec, Lukáš Púchovský, Michal Kalafut, Henrieta Kolláriková, Ivan Gontko. Réžia Andrea Bučková, Tomáš Procházka.

V nitrianskom Starom divadle siahli po známom rozprávkovom príbehu *Kráska a zvierá*. Na základe viacerých predlôh „nitriansku“ napísal Tomáš Procházka. Autor i režisér v jednej osobe je známy svojou chuťou experimentovať, robiť veci inak, porušovať tradície, skúšať nové divadelné postupy, nanovo interpretovať staré diela atď. Ani hudobníčka a spolurežisérka Andrea Bučková nie je neznáma osobnosť a jej hudobný rukopis je badateľný aj v inscenácii. Preto premiéru hry s piesňami *Kráska a zvierá* predchádzalo isté očakávanie.

Dnes je už takmer pravidlom, že v bábkových divadlách sa hrajú činohry so živými hercami a bábkky sa menia iba na rekvizitu. Preto hra *Kráska a zvierá* v tomto smere neprekvapila. Prekvapila skôr koncepcia hry, ktorá nebola založená na ľudovej rozprávke (pokiaľ nemáme na mysli základný námet), vychádzala skôr z „disneyovky“, teda z filmu a knihy *Kráska a zvierá*, a miestami boli použité isté surrealistické postupy pripomínajúce rovnomenný film Jeana Cocteaua. Asi preto, že sa križovali rôzne predlohy, dochádzalo k diskrepancii hlavne vo vizuálnom stvárnení postáv, scény a hudby. Už prvý pohľad na scénu, kde bol rad ruží a za nimi prázdny obraz v zlatom ráme, kde sa

premietal osud zakliatia kráľa na zvierá, avizoval, že niečo nebude v poriadku. A nebolo. V každej scéne sa totiž stretávali odlišné vizuálne výrazové prostriedky. Napríklad jarmočné papierové ruže pokryli zlatú klieťku, kde bola dievčina väzená, a okolo sa pohybovali dve surrealistické, lepšie povedané, filmové figúry Svietnik a Ciferník. A celkom odlišný bol otec hlavnej hrdinky, zrejme kupec, ale o ňom sa divák veľa nedozvie. Zaujímavým nápadom bola zlatá klieťka, najprv ako väzenie, potom ako komnata hlavnej postavy. Vhodne korešpondovala s hlavnou myšlienkou textu, že aj neslobodu možno prežiť, ak milujete a žijete s milovanou osobou.

Celkom zbytočná bola dlhá úvodná monologická časť o zakliatí kráľa, sprevádzaná premietaním dvoch ruží. Tento úvod si významovo protirečil so slovami zvieráťa, ktoré sa obviňuje zo svojich prehrškov. Divák sa totiž nedozvie, čím sa vo svojom predchádzajúcom živote prehršil.

Niekoľko slov k jazyku hry. Bol moderný, súčasný, hovorový, ošperkovaný aktuálnymi bonmotmi (reagovali na ne hlavne dospelí diváci), ale nebol rozprávkový (obrazový). Možno, že dnešné deti potrebujú taký štýl jazyka, že mu lepšie rozumejú. Ale to by zároveň potvrdzovalo už dávno zachytenú skutočnosť, že úroveň jazyka sa dnes neodvíja od čítaného textu, ale od počúvaného, hlavne mediálneho.

Sprievodná scénická hudba a spievané party sa viac hodia do muzikálu než do rozprávky pre deti, iba ak tvorcovia mali v úmysle zabaviť predovšetkým rodičov. Apropos: textom piesní nebolo veľmi rozumieť.

Aj kostým zvieráťa vychádzal z filmovej predlohy, pretože v slovenskej rozprávke to

bol medveď. Na jeho vstup reagovali deti v publiku dvojako – staršie sa smiali, menšie sa báli, ale opýtaným deťom sa rozprávka páčila. Príbeh zvíťazil nad všetkými uvedenými nezrovnalosťami na scéne, ktoré dieťa so svojimi skúsenosťami s divadlom ešte nepostrehne.

Takže táto recenzia je iba názor dospelého príjemcu na divadelné predstavenie určené deťom? Možno, ale skôr nie. Lebo aj dielo pre deti by malo spĺňať rovnako náročné požiadavky ako pre dospelého diváka a malo by, resp. mohlo mať istý výchovný moment navyše. Ten náš ho mal, len nevedno, či dostatočne čitateľný.

Na koniec otázka: prečo sa autori uchýlili k cudzej predlohe? Vari preto, že dnešné deti poznajú viac zahraničné rozprávky, lebo ich vidia na DVD, v televízii, na tablete? Alebo im počarila „výpovedná hodnota“ disneyovskej verzie?

MARTA ŽILKOVÁ

ITCHO PČELÁR

Sofie

Nitra, Jamestown, 2017, il. Dominika Lehocá, 107 s.

Recenzia na rozprávku *Sofie* vznikla ako reakcia na veľmi pozitívne hodnotenia a komentáre čitateľov, ktoré sa objavili najmä na webovej stránke kníhkupectva martinus.sk, ale aj na rozličných blogoch a sociálnej sieti facebook. Kniha vyšla vďaka finančnej podpore tzv. „startérov“ cez projekt Startovač.cz, čiže márne by sme v tiráži hľadali názov vydavateľa, hoci sa na internete uvádza ako vydavateľstvo Jamestown, čo je hudobná skupina autora.

K prečítaniu spomínaných pozitívnych re-

akcií by sme sa možno nedostali, keby kniha nemala poriadny marketing: propagácia na rozličných internetových stránkach, na sociálnej sieti facebook, viacero rozhovorov, čítačky (aj v Martinuse) či video tzv. „teaser“ na youtube (zakúpiť sa už dá aj audio-nahrávka knihy). Autorom textu je spevák Štefan Pčelár, pseudonym Itcho, finalista speváckej súťaže Superstar 2013, frontman kapely Jamestown (titul si možno zakúpiť spolu s CD skupiny), ktorá ho hudobne sprevádzala na viacerých čítačkách, preto o čitateľov a predaj nebola núdza.

Odhliadnuc od toho všetkého, kniha *Sofie* je akýsi pokus o symbolicko-filozofickú rozprávku, ktorej základným symbolom je závoj či tieň na tvárach postáv. Tieto závoje, ktoré sa líšia farbami, zastupujú rozličné negatívne vlastnosti ľudí. Uvedený nápad so závojmi by bol funkčný, ak by sa to spracovalo (okrem iného) bez didaktickej dopovedanosti či dovysvetľovania.

Hlavná postava Sofie má výnimočnú schopnosť, prostredníctvom ktorej vidí spomínané závoje. Každý deň pozoruje jednu farbu závoja na tvárach jednotlivých postáv, čím sa čitateľovi predstavuje jedna negatívna vlastnosť človeka, ktorá je však v deji následne explicitne pomenovaná a vysvetlená (pýcha, závisť, hnev atď.), čiže naznačená symbolickosť a metaforickosť sa tým výrazne oslabuje. Dejová schéma: ráno vstane, naraňajkuje sa – ide do dedinky, kde pozoruje jednu farbu závoja – nasleduje epizóda predstavujúca jednu negatívnu vlastnosť – večer návrat do chalúčky – didaktické vysvetlenie danej farby starčekom sa opakuje 5x za sebou = 5 dní = 5 rozličných farieb závoja = 5 záporných vlastností človeka.

Spomínaná didaktická dopovedanosť spočíva v tom, že po návrate z dedinky Sofie starčekovi porozpráva, čo si všimla pri

pozorovaní určitej farby závoja, a starček jej následne vysvetlí negatívnu vlastnosť: „Predpokladám, že vám je obom jasné, komu tento červený závoj patrí. Áno, patrí hnevu. Je to najsilnejší zo všetkých závojov, pretože v priebehu sekundy dokáže spáliť všetky mosty, ktoré si človek s láskou tak dlho budoval. Pamätajte! „Ľudia, ktorých ovládol hnev, majú strach, pretože hnev je posol strachu.“ (s. 101).

K uvedenému vysvetleniu starček pridá ešte jeden veľký citát či filozofickú myšlienku, ktorá je dokonca farebne odlišená a formálne samostatne odsadená, čo je redundantné a moralizátorské. Takýchto citátov nájdeme počas príbehu veľké množstvo: „Šťastie, ktoré hľadajú všetky živé bytosti, sa nenachádza niekde vonku, ale v ich vnútri“ (s. 86, ďalej pozri s. 22, 25, 32, 63, 80, 82, 92, 98). V oboch uvedených citátoch sú nesprávnym (nie slovenským) spôsobom zapísané úvodzovky a absentuje v nich aj čiarka.

Vyššie uvedené pozorovanie závojov predstavuje druhú polovicu deja. Na začiatku príbehu Sofie utiekla zo sirotinca, aby našla svojich rodičov a zmysel vlastného života. Prvá časť teda tvorí cesta, počas ktorej stretne Alexa, obaja sa vydávajú nájsť Mestečko pod Hviezdami obývané strážcami svetla (strhávajú závoje), medzi ktorými by mohli byť jej rodičia. Následne stretnú maliara i slepého hodinára, ktorí im čo-to povedia o spomínanom Mestečku a strážcoch svetla, až napokon natrafia na starčeka, ktorý už o tom vie naozaj všetko. Významové dejové segmenty sú prvoplánové, miestami sentimentálne a založené na princípe náhody, t. j. náhodné stretnutie maliara na trhu a následne starčeka pri moste: *zaujal ju jeden maliar* (s. 53); *keď tu zrazu zbadali starčeka* (s. 68).

Cesta z prvej polovice príbehu je sprevádzaná častou deskripciou (pozri napr. s. 7, 13, 21), v ktorej sa využívajú epitetá constants, tradičné prirovnania alebo neoriginálne personifikácie prírody: „*Bol slnečný deň (...)* celá krajina mohla znovu začať dýchať. Množstvo kvetov sa prebudilo zo zimného spánku a Vesna, pani jari, čoskoro pokrýla celú zem svojimi farbami“ (s. 7).

Filozofické citáty a miestami abstraktné úvahy (pozri napr. s. 63 – 64, 68, 82), ako aj myslenie a jazyk postáv Sofie a Alexa (pozri napr. s. 36 – 37) predstavujú dospelý aspekt, čím sa otvára otázka, akému čitateľovi je vlastne tento text určený (informácia v knihe absentuje). Na druhej strane je to žáner rozprávky, využíva sa fantastika a snovosť, čo vyhovuje kognitívnemu vývinu mladšieho čitateľa. Na viacerých miestach si detský aspekt s dospelým navzájom prekládajú.

Záver knihy, samozrejme, tvoria rečnícke otázky, ktoré spolu so spomínanými filozofickými vetičkami sa môžu tak maximálne využiť na hodinách etickej výchovy: „*Žijeme tento život, o ktorom sme kedysi snívali?*“ (s. 106), nie takýmto explicitným spôsobom v detskej literatúre. Chýbať nesmie ani naznačenie možného pokračovania: „*A možno sa už onedlho dozvieme viac...*“ (s. 107).

Absencia seriózneho vydavateľstva sa odrazila aj v nevyužití jazykového korektora, resp. nie je uvedený v tiráži, preto sa jazyk textu vyznačuje veľkým množstvom pravopisných chýb: enormná absencia čiarok (pozri najmä s. 17, 26, 31, 35, 45, 65, 82, 88, 91); miestami redundancia čiarok; absencia spojovníka v tvaroch *sem-tam* (s. 31), *kde-tu* (s. 32); použitie nespisovného slova *kľud* (s. 80); nesprávne rozdeľovanie slov na konci riadka (s. 97, 101) atď.

Vyššie uvedené potvrdzuje častý jav ty-

pický pre súčasné vydávanie kníh, keď sa vďaka marketingu a reklame zabezpečí „úspech“ knihy. Oceniť možno akurát tak autorov zámer napísať, ako je uvedené na prebale knihy, „*príbeh našej doby*“, jeho snahu o symbolickosť a filozofickosť, ako aj epizódu tematizujúcu samovraždu či dovtváranie príbehu piesňami. To, čo možno vyzdvihnúť, sú farebné a jemné ilustrácie Dominiky Lehockej.

DÁVID DZIAK

VZOR ČI NEVZOR?

Marta Žilková

Tentoraz sa budem odvolávať na dva zážitky. Jeden je z reálneho života a druhý z televízie. Ich spoločným menovateľom sú deti a mládež.

Pred niekoľkými dňami sme mali hostí, ktorí sa kdesi dočítali, že v Nitre vysvětili dve zastávky Svätajakubskej cesty (čo to je, si ľahko zistíte na internete). Jedna z nich je umiestnená pri Svoradovom prameni na úpätí Zobora. Vyšťverali sme sa tam po neupravenej rozbahnenej (vraj turistickej) cestičke. Pred nami bol pekne upravený prameň a nad ním prednádnym vybudovaný prístrešok, kde je tabuľka s označením zastávky Svätajakubskej cesty. Ale...! Steny prístreška pomaľované, napravo v priestoroch susedného liečebného ústavu veľké smetisko, naľavo popadané stromy a neupravená časť lesa. Pekný výhľad, len čo je pravda! Tade chodia nielen turisti, ale aj veriaci či pútnici k Svoradovej jaskyni, zväčša sú to starší ľudia. Turistom možno neprekáža opísaná scenéria pri prameni, ale čo na to mnohí hostia či cudzinci, ale aj domáci citliví na poriadok. Preto som upozornila

na to istého mestského poslanca, známeho ochranárskymi aktivitami. Poďakoval za podnet, ale veľmi smutne vyrozprával svoj najčerstvejší zážitok. Zorganizoval jarnú brigádu na brehu rieky Nitry a pozbierali niekoľko vriec odpadkov. O týždeň tam boli zase. Teda tie odpadky! Apropos: v okolí Zobora aj pri rieke sa zdržiava predovšetkým mládež.

Požiadala nás, teda mestských pedagógov, aby sme písali viac článkov – citujem – „o dnešnej spoločnosti s dôrazom na dobrovoľníctvo, empatiu, krásu, dobro, toleranciu, trpezlivosť, vytrvalosť, na zmysel pre spolupatričnosť vo svojej vlasti, meste a okolí a predovšetkým nech sú tam pozitívne *príklady*“. Tak to teda skúsime.

Ale vráťme sa k opísanej situácii. Kým neporiadok vo dvore liečebného ústavu a pováňané stromy majú na svedomí dospelí, čarbanice sú dielom mládeže. Tu kdesi by bolo treba asi začať. Deti a mládež sú často obviňované z rozličných spoločenských a iných deliktov, ale *príkladom* je často konanie dospelých, hlavne rodičov. Učiteľov by som až tak neobviňovala, lebo dnešný pseudodemokratický školský systém im vyrazil z rúk všetky nástroje výchovy – okrem slova. Ak dieťa donesie domov zlú známku či poznámku, rodičia obvinia učiteľa. Ak rodič prispieva do školskej kasy, nemožno jeho dieťa potrestať. Dieťa je proste posvätné. Myslím si, že každý čitateľ dôverne pozná danú situáciu, preto ju nebudem ďalej rozvádzať. Radšej sa venujem uvedenej požiadavke poslanca, aby sa písalo o dobrých *príkladoch*. Iste existujú, ale ľahšie je písať o tých horších, navyše nenápadne ukrytých pod príťažlivým televíznym príbehom. A napokon – slovenský zábavy chtivý príjemca ich má radšej ako pozitívne.

Ide o úspešný seriál televízie Markíza

Oteckovia. Vyvolal veľkú pozornosť nielen dospelých, ale aj detí a dospievajúcej mládeže. Čítujem z internetovej správy: „Nový denný rodinný seriál **Oteckovia** si hneď od prvej epizódy **doslova podmanil divákov televízie Markíza** a vo svojom podvečernom vysielacom čase **prekonáva jeden rekord za druhým**. Stabilne sa tiež zaradil medzi **najsledovanejšie programy na trhu**. V stredu, 17. januára 2018 sa *Oteckovia* stali v strategickej cieľovej skupine 12 – 54 **suverénne najsledovanejším nesprievodajským programom dňa s druhým najvyšším ratingom 10,7% a absolútne rekordným trhovým podielom 34,4%**. Ďalšie pútavé príbehy štvorice sympatických oteckov si vychutnalo **celkovo 525-tisíc divákov** vo veku nad 12 rokov, čo je taktiež **druhý najvyšší počet** od štartu seriálu 1. januára 2018“ (http://www.markiza.sk/ne-prehliadnite/1903099_denny-serial-otekovia-prekonava-jeden-rekord-za-druhym) Seriál má výborné herecké obsadenie, celkom vtipný príbeh a podáva skutočný (?) obraz dnešnej rodiny. Tak čo mu možno vyčítať?

Pod uvedenou pozlátkou polmiliónovej sledovanosti sa ukrývajú obdivované vzory rodičov a detí. Tak sa na nich pozrime. Jeden otec je slobodný sukničkář, má nemanželské dieťa, druhý je vdovec s razantnou svokrou, tretí je rozvedený a behá od prvej ženy k druhej a posledný je konečne ženatý, ale žena na istý čas od neho odíde, lebo manžel neuznáva jej ženské práva. Summa summarum: ani jeden *príklad* na dobre fungujúcu rodinu. Tá by bola nezáživná a málo zábavná.

Na pohľad si všetci muži-*otekovia* ľahko poradia s navodenou situáciou. Veľmi „originálne“ riešia výchovné problémy, hoci

niekedy si priznajú, že s teenagermi si nevedia poradiť. Pre dospelých seriál *Oteckovia* je „iba“ zábava. Ale dospievajúci či detskí diváci sa na to pozerajú inými očami. Je to pre nich veľmi *príťažlivý vzor*. Oni nebudú odsudzovať drzosť 13-ročného dievčaťa ani lenivosť o niečo staršieho chlapca, ani iné prešľapy v ich postojoch a správani.

Ale nechcem byť k seriálu *Oteckovia* celkom nespravodlivá. V príbehu je veľa nápadov, kopírujúcich súčasné vzťahy v rodinách, veľa karikatúr (postrehne ich iba dospelý príjemca), je tam situačný humor a celkom dobré herecké stvárnenie hlavných postáv. A autori tam zaradili aj celkom pozitívne výchovné vzory, hlavne túžbu detí po úplnej rodine. Všetci potrebujú otca i maminu. A to je pozitívna výzva a zároveň pozitívna stránka televízneho príbehu o rodičoch a deťoch.

Na záver iba konštatovanie. Čo diváci budú pokladať za pozitívny či negatívny vzor, o tom už sledovanosť televízneho programu nevypovedá.

MARTA ŽILKOVÁ

VÝSTAVY V BIBIANE

V HLAVNEJ ÚLOHE STOLIČKA

Stoličku poznáme hlavne ako predmet na sedenie. Keď však prekročíme jej „sedacie“ možnosti, zistíme, že nám ponúka oveľa viac. Na tejto výstave sa dostaneme na hranicu reálneho a fantazijného sveta rôznych druhov stoličiek a spolu ju aj prekročíme. Tento kus nábytku sa zrazu stane hrou pre malých i veľkých. Stane sa studnicou možností, ktoré si na vlastnej koži a na „koži“ stoličiek môže vyskúšať každý. Vstúpme teda do „stoličkosveta“ – do „stoličkoparku“, na stoličkové predvádzacie mólo alebo si sadnime na trón – stoličku stoličiek! Výstava vznikla v spolupráci so Slovenským múzeom dizajnu v Bratislave.

Scenár a dramaturgia: K. Kosánová. Výtvarno-priestorové riešenie:

L. Lizáková a A. Bindzárová. Odborná spolupráca: K. Hubová.

Termín: 1. 3. – 31. 7. 2018

AŽ NAPRŠÍ A USCHNE

Výstava predstavuje jedinečnosť zemskej atmosféry hravou formou. Deti sa dozvedia viac o slnečnej sústave, zložení zemskej atmosféry, o cyklónoch a tornádach, kolobehu vody či predpovedi počasia. Vyskúšajú si, ako znie ľudský hlas v atmosfére hélia pomocou hlasového modulátora, ale aj nádherné ticho vo vesmíre, spôsobia malú potopu sveta alebo pomocou dynamy zase vyrobia magnetické pole. Jednoducho – čaká na nich množstvo netradičných činností a hier. Tematika atmosféry Zeme je priblížená na príkladoch jej stvárnenia vo výtvarnom umení, hudbe a v kinematografii. Vďaka nápaditému vizuálnemu spracovaniu sa výstava stane mimoriadnym zážitkom nielen pre deti.

Námet, scenár a výtvarno-priestorové riešenie: O. Slivka.

Dramaturgia: V. Marákyová.

Termín: 20. 4. – 2. 9. 2018

NAJKRAJŠIE KNIHY SLOVENSKA 2017

Výstava ocenených kníh a súťažných titulov z rovnomennej celoslovenskej súťaže.

Kurátorka: L. Obuchová, výtvarné riešenie: V. Král.

Termín: 10. 5. – 10. 6. 2018

SUMMARY

Hans Christian Andersen's fairytales are among the most renowned pieces of world literature. In the article *On the Meaning of Existence in Hans Christian Andersen's Fairytales*, Mgr. Eva Pršová, PhD., from the Matej Bel University in Banská Bystrica, shows that the storyteller added a deeper philosophical layer to his tales where he revealed his own stance on life, which is dominated by love, compassion and generosity. While children are enchanted by the wonderful fairytales themselves, adult readers can enjoy the deeper themes, and thus Andersen's stories appeal to readers of all ages.

In the second text, Mgr. Iveta Gal Drzewiecka, PhD., from the University of Prešov, reviews Peter Cpin's illustrations. She says that the peak of his artistic career were his illustrations to Gianni Rodari's book *Cibuľkove dobrodružstvá*, which was published in 1999. His pictures are full of colour, optimism, humour and soft caricature. In 2002, he was listed on the IBBY Honour List.

Throughout her life, Paula Sabolová-Jelínková has written a lot of successful novels, poems, children's books and radio dramas. Behind a poetic veil, her books deal with childhood, the adult world and peaceful as well as complicated relationships between children and adults. To mark her 80th birthday, the publicist Ľubica Kepštová led an interview with her.

To celebrate this year's International Children's Book Day, Bibiana published a message from IBBY, the International Board on Books for Young People. The message came from the Latvian section of IBBY and was written by the poet Inese Zandere. The message is accompanied by a poster which was designed by the illustrator Reinis Pētersons.

Doc. PhDr. Milena Šubrtová, PhD., from the Masaryk University in Brno, is a permanent foreign correspondent at Bibiana. In each issue, she informs Slovakian readers of important artistic events in Czechia. This time, she presents the in-

teresting publication *Česká zima – šport v obrazech* (The Czech Winter-Sports in Pictures), which was published by the Czech publishing house Albatros to celebrate the 2018 Winter Olympics in South Korea. Milena Šubrtová says that the book might as well have been called *The Czechoslovakian Winter* seeing as some of the champions mentioned in the book are Slovakian. Especially at present times, when Slovakia and Czechia are celebrating the 100th anniversary of the formation of Czechoslovakia, a former union of the two countries, this book is not only interesting from a sports perspective, but also has historical value.

The next essay was written by Ráchel Orvošová from the Department of Slovak Language and Literature, which belongs to the Faculty of Education of the Comenius University in Bratislava, and deals with Daniel Pastirčák's book *O kresbe, čo ožila alebo O modernom evanjeliu pre pluralitnú spoločnosť*. The story revolves around a Small Painter, who drew himself a cold, dark and joyless world, then got lost in it and could not find a way out. He started to wish he could go back to the Big Painter and create things with him once more. The Small Painter leaving the Big Painter and later wishing he could go back is a metaphor for people who left God and regretted it.

In the next interview, Timotea Vráblová, the president of the Slovak Section of IBBY, explains how the Centre for Children's Literature, Reading and SK IBBY was created thanks to the Ministry of Culture of the Slovak Republic. The centre aims to promote reading and to encourage children to think about what writers are trying to say through their stories.

In the article *A Couple of Raisins off the Cake*, Mgr. art. Lenka Džadíková, ArtD. from the Theatre Institute Bratislava analyses plays for children. According to her, children's theatre productions in Slovakia in 2017 were dominated by puppet shows.

Prel. Zuzana Gregáňová

E. PRŠOVÁ /

I. GAL DRZEWIECKA /

Z. STANISLAVOVÁ /

G. MAGALOVÁ /

L. DZADÍKOVÁ /

